

بررسی وضعیت تجارت ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در دوره اجرای موافقت‌نامه موقت تجارت آزاد

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل:

۲۱۵۷۸

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی وضعیت تجارت ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در دوره اجرای موافقت‌نامه موقت تجارت آزاد

نوع گزارش: طرح/لایحه ، نظارتی ، راهبردی ، پیش‌نویس قانونی

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات بازرگانی)

تهیه و تدوین: حسین هرورانی

همکار: محمدصادق بیرجندی

ناظر علمی: زهرا کاویانی

اظهار نظر کنندگان: وحید فولادگر (معاون دفتر مطالعات اقتصادی)،

میرهادی سیدی (مشاور امور بین‌الملل و توافق‌های تجاری سازمان توسعه تجارت)،

مهدی رزم‌آهنگ (مدیر گروه مطالعات بین‌الملل دفتر مطالعات اقتصادی)

صفحه آرا: منیره حاجی‌محمدی

واژه‌های کلیدی:

۱. همکاری تجاری

۲. موافقت‌نامه تجارت آزاد

۳. اتحادیه اقتصادی اوراسیا

۴. موانع غیرتعرفه‌ای

۵. زیرساخت‌های ترانزیتی و لجستیکی

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۴/۰۲/۲۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۳/۱۳

نمایه در پایگاه مرکز اطلاعاتی علمی جهاد دانشگاهی (SID) ، پایگاه مجلات تخصصی نور (Noor Mags)

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۱	خلاصه مدیریتی.....
۳	۱. مقدمه.....
۴	۲. اتحادیه اقتصادی اوراسیا و ساختار آن.....
۷	۳. ارزیابی کلی از وضعیت تجارت خارجی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا.....
۱۲	۳-۱. وضعیت تجارت خارجی فدراسیون روسیه.....
۱۲	۳-۱-۱. ترکیب واردات.....
۱۳	۳-۱-۲. ترکیب صادرات.....
۱۴	۳-۲. وضعیت تجارت خارجی قزاقستان.....
۱۴	۳-۲-۱. ترکیب واردات.....
۱۵	۳-۲-۲. ترکیب صادرات.....
۱۶	۳-۳. وضعیت تجارت خارجی ارمنستان.....
۱۷	۳-۳-۱. ترکیب واردات.....
۱۷	۳-۳-۲. ترکیب صادرات.....
۱۸	۳-۴. وضعیت تجارت خارجی بلاروس.....
۱۹	۳-۴-۱. ترکیب واردات.....
۲۰	۳-۴-۲. ترکیب صادرات.....
۲۰	۳-۵. وضعیت تجارت خارجی قرقیزستان.....
۲۱	۳-۵-۱. ترکیب واردات.....
۲۱	۳-۵-۲. ترکیب صادرات.....
۲۴	۴. توافق نامه تجاری تشکیل منطقه آزاد تجاری بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا.....
۳۰	۵. وضعیت تجارت ایران با جهان به تفکیک واردات و صادرات.....
۳۰	۵-۱. ترکیب صادرات.....
۳۱	۵-۲. ترکیب واردات.....
۳۳	۶. تجارت اتحادیه اقتصادی اوراسیا با ایران.....
۳۳	۶-۱. روسیه.....
۳۳	۶-۱-۱. صادرات ایران به روسیه.....
۳۵	۶-۱-۲. واردات ایران از روسیه.....
۳۷	۶-۲. ارمنستان.....
۳۷	۶-۲-۱. صادرات ایران به ارمنستان.....
۳۹	۶-۲-۲. واردات ایران از ارمنستان.....

۴۱	۶-۳. قزاقستان.....
۴۱	۶-۳-۱. صادرات ایران به قزاقستان.....
۴۳	۶-۳-۲. واردات ایران از قزاقستان.....
۴۵	۶-۴. بلاروس.....
۴۵	۶-۴-۱. صادرات ایران به بلاروس.....
۴۷	۶-۴-۲. واردات ایران از بلاروس.....
۴۹	۶-۵. قرقیزستان.....
۴۹	۶-۵-۱. صادرات ایران به قرقیزستان.....
۵۱	۶-۵-۲. واردات ایران از قرقیزستان.....
۵۶	۷. تحلیل شاخص‌های مرتبط با ترکیب، جهت‌گیری و رشد صادرات ایران با کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا.....
۵۶	۷-۱. شاخص اكمال تجاری.....
۵۸	۷-۲. شاخص پتانسیل تجاری.....
۶۳	۸. موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا.....
۶۵	۹. تحلیل قانون تجارت آزاد و بررسی اقلام مشمول تعرفه‌های ترجیحی و عدم تخفیف حقوق ورودی.....
۶۶	۹-۱. موافقت‌نامه‌های موقت و دائم و تغییرات در اقلام.....
۶۶	۹-۱-۱. موافقت‌نامه تجارت آزاد سال ۱۴۰۳.....
۷۰	۹-۱-۲. موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری ۱۳۹۸.....
۷۴	۹-۱-۳. تغییرات قانون موافقت‌نامه تجارت آزاد دائم (۱۴۰۳) نسبت به موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه تجارت آزاد (۱۳۹۸).....
۹۱	۱۰. جمع‌بندی و ارائه پیشنهاد.....
۹۴	منابع و مأخذ.....

فهرست جداول

۶	جدول ۱. وضعیت اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا، ۲۰۲۳.....
۸	جدول ۲. تجارت بین کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا (تجارت درون منطقه‌ای) در سال ۲۰۲۳.....
۱۱	جدول ۳. وضعیت تجارت اوراسیا با جهان: واردات، صادرات و سهم از تجارت جهانی ۲۰۲۳-۲۰۱۴.....
۱۳	جدول ۴. ۱۰ قلم عمده وارداتی فدراسیون روسیه از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۱۴	جدول ۵. ۱۰ قلم عمده صادراتی فدراسیون روسیه به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۱۵	جدول ۶. ۱۰ قلم عمده وارداتی قزاقستان از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۱۶	جدول ۷. ۱۰ قلم عمده صادراتی قزاقستان به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۱۷	جدول ۸. ۱۰ قلم عمده وارداتی ارمنستان از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۱۸	جدول ۹. ۱۰ قلم عمده صادراتی ارمنستان به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۱۹	جدول ۱۰. ۱۰ قلم عمده وارداتی بلاروس از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۲۰	جدول ۱۱. ۱۰ قلم عمده صادراتی بلاروس به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۲۱	جدول ۱۲. ۱۰ قلم عمده وارداتی قرقیزستان از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۲۲	جدول ۱۳. ۱۰ قلم عمده صادراتی قرقیزستان به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳.....
۳۰	جدول ۱۴. ۱۰ قلم عمده صادراتی ایران به جهان و اوراسیا به تفکیک کدهای هشت‌رقمی طی سال ۱۴۰۳.....
۳۱	جدول ۱۵. ۱۰ قلم عمده وارداتی ایران از جهان و اوراسیا به تفکیک کدهای هشت‌رقمی طی سال ۱۴۰۳.....
۳۴	جدول ۱۶. پنج قلم عمده صادراتی ایران به روسیه طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....
۳۶	جدول ۱۷. پنج قلم عمده وارداتی ایران از روسیه طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....

جدول ۱۸. پنج قلم عمده صادراتی ایران به ارمنستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۳۸
جدول ۱۹. پنج قلم عمده وارداتی ایران از ارمنستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۴۰
جدول ۲۰. پنج قلم عمده صادراتی ایران به قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۴۲
جدول ۲۱. پنج قلم عمده وارداتی ایران از قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۴۴
جدول ۲۲. پنج قلم عمده صادراتی ایران به بلاروس طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۴۶
جدول ۲۳. پنج قلم عمده وارداتی ایران از بلاروس طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۴۸
جدول ۲۴. پنج قلم عمده صادراتی ایران به قرقیزستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۵۰
جدول ۲۵. پنج قلم عمده وارداتی ایران از قرقیزستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳.....	۵۲
جدول ۲۶. تجارت جمهوری اسلامی ایران با کشورهای اوراسیا طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۴۰۳.....	۵۴
جدول ۲۷. بهره‌مندی از پتانسیل بالقوه صادراتی ایران در سال ۲۰۲۲.....	۶۱
جدول ۲۸. فهرست موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در زمینه تسهیل تجارت طی سال‌های پس از انقلاب تاکنون.....	۶۴
جدول ۲۹. عملکرد صادرات ایران به اوراسیا و کشورهای عضو طی سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۰.....	۷۸
جدول ۳۰. تغییرات صادرات ایران به کشورهای عضو اوراسیا (با امتیاز و بدون امتیاز) از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳.....	۸۲
جدول ۳۱. عملکرد واردات ایران از کشورهای عضو اوراسیا طی سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۰.....	۸۴
جدول ۳۲. تغییرات واردات ایران از کشورهای عضو اوراسیا (با امتیاز و بدون امتیاز) از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳.....	۸۷

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ۲۰۲۳.....	۷
شکل ۲. نمودار مقایسه صادرات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا به جهان و درون اتحادیه.....	۸
شکل ۳. نمودار شاخص اکمال تجاری با احتساب نفت بین ایران و پنج کشور عضو اتحادیه اوراسیا منتخب طی سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۴.....	۵۷
شکل ۴. نمودار برآورد پتانسیل واقعی صادراتی ایران.....	۵۹
شکل ۵. نمودار نسبت صادرات ایران به روسیه به پتانسیل تجاری واقعی (درصد بهره‌مندی از پتانسیل تجاری).....	۶۰
شکل ۶. نمودار عملکرد صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا ۱۴۰۳-۱۳۹۰.....	۸۰
شکل ۷. نمودار عملکرد واردات ایران از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا ۱۴۰۳-۱۳۹۰.....	۸۶

بررسی وضعیت تجارت ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در دوره اجرای موافقت‌نامه موقت تجارت آزاد

Doi: [10.22034/mrc.report.21578](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21578)

چکیده

این گزارش به بررسی روابط تجاری و اقتصادی میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا پرداخته و تمرکز آن بر موافقت‌نامه تجارت آزاد میان دو طرف است. هدف اصلی گزارش، شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی توسعه همکاری‌های اقتصادی و ارائه راهکارهایی عملی برای تقویت و تعمیق این روابط عنوان می‌شود. اتحادیه اقتصادی اوراسیا با برخورداری از منابع طبیعی گسترده، بازار مصرف قابل توجه و موقعیت ژئوپلیتیکی راهبردی، شریک مهمی برای ایران محسوب می‌شود، اما در عمل موانعی همچون تفاوت استانداردهای فنی، پیچیدگی رویه‌های گمرکی، محدودیت‌های مالی ناشی از تحریم‌ها و ناکارآمدی برخی سازوکارهای اداری، روند توسعه همکاری‌ها را با چالش مواجه کرده است. بررسی داده‌های تجاری نشان می‌دهد با وجود افزایش نسبی حجم تجارت ایران و کشورهای عضو اتحادیه در سال‌های اخیر، سهم ایران از کل واردات این کشورها همچنان بسیار محدود باقی مانده است. براساس آمار رسمی، سهم واردات اعضای اتحادیه از ایران طی سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳ بین ۰/۱۷ تا ۰/۵۸ درصد در نوسان بوده و در سال ۲۰۲۳ به حدود ۰/۵۳ درصد رسیده است. ساختار تجارت متقابل نشان می‌دهد صادرات ایران عمدتاً شامل محصولات کشاورزی، پتروشیمی و برخی کالاهای صنعتی بوده و در مقابل، واردات ایران بیشتر متشکل از غلات، فلزات اساسی و ماشین‌آلات است. موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اوراسیا از سال ۱۳۹۸ به صورت آزمایشی اجرا شده و در سال ۱۴۰۳ به توافقی دائمی ارتقا یافته است. این موافقت‌نامه با هدف کاهش تعرفه‌ها، تسهیل فرایندهای گمرکی و گسترش همکاری‌های تجاری طراحی شده است. برای بهره‌برداری مؤثر از این ظرفیت، اجرای کامل تعهدات، ضروری است.

خلاصه مدیریتی

بیان / شرح مسئله

روابط تجاری و اقتصادی میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا^۱ در سال‌های اخیر به‌عنوان یکی از محورهای مهم سیاست توسعه تجارت خارجی کشور مورد توجه قرار گرفته است. این اتحادیه با برخورداری از بازار مصرف قابل توجه، منابع طبیعی گسترده و موقعیت ژئوپلیتیکی مهم در منطقه اوراسیا، می‌تواند فرصت‌های قابل توجهی

1. Eurasian Economic Union (EAEU)

برای گسترش صادرات و همکاری‌های اقتصادی ایران فراهم کند. در همین راستا، موافقت‌نامه تجارت آزاد میان ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، که ابتدا در سال ۱۳۹۸ به صورت موقت اجرایی شد، گامی مهم در جهت کاهش تعرفه‌ها، تسهیل تجارت و گسترش همکاری‌های اقتصادی محسوب می‌شود و از ۲۵ اردیبهشت‌ماه سال جاری نیز به صورت رسمی لازم‌الاجرا شده است.

با وجود این ظرفیت‌ها، توسعه روابط تجاری ایران با کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا همچنان با چالش‌هایی مواجه است. تفاوت استانداردهای فنی و بهداشتی، پیچیدگی فرایندهای گمرکی، محدودیت‌های مالی ناشی از تحریم‌ها، ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل و لجستیک و همچنین ناکارآمدی برخی سازوکارهای اداری از جمله موانع موجود به‌شمار می‌آیند. علاوه بر این، یکی از مسائل مهم در شرایط فعلی، نبود متولی مشخص در داخل کشور برای پیگیری و اجرای مفاد موافقت‌نامه است. این وضعیت می‌تواند از بهره‌برداری مؤثر از ظرفیت‌های ایجاد شده مانع شود و حتی زمینه بروز اختلافات یا شکایات احتمالی درباره نحوه اجرای تعهدات را فراهم کند. از این رو، بررسی وضعیت تجارت ایران و اتحادیه اوراسیا و ارائه راهکارهایی برای رفع چالش‌های موجود، از اهمیت بالایی برخوردار است.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

بررسی روند تجارت میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا نشان می‌دهد که طی یک دهه گذشته حجم مبادلات دو طرف روندی افزایشی داشته است. براساس آمارهای رسمی، ارزش کل تجارت ایران با این کشورها از حدود ۱/۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ به بیش از ۳/۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳ رسیده است. در این دوره، صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه از ۶۵۹ میلیون دلار به حدود ۱/۷ میلیارد دلار افزایش یافته و واردات ایران از این کشورها نیز از حدود ۸۸۶ میلیون دلار به نزدیک ۱/۸ میلیارد دلار رسیده است. این روند بیانگر افزایش تدریجی تعاملات تجاری میان دو طرف است.

با وجود این رشد، سهم ایران از تجارت خارجی اتحادیه اوراسیا همچنان بسیار محدود باقی مانده است. در سال ۲۰۲۳ سهم ایران از کل تجارت این اتحادیه با جهان حدود ۰/۴۲ درصد برآورد شده است؛ رقمی که نشان می‌دهد ایران هنوز جایگاه قابل توجهی در زنجیره تأمین و شبکه تجاری اوراسیا به دست نیاورده است. در حال حاضر، صادرات ایران به کشورهای عضو عمدتاً شامل محصولات کشاورزی، پتروشیمی و برخی کالاهای صنعتی است، در حالی که واردات ایران از این کشورها بیشتر شامل غلات، فلزات اساسی و ماشین‌آلات می‌شود.

از منظر نهادی نیز یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، نبود سازوکار هماهنگ برای اجرای مفاد موافقت‌نامه در داخل کشور است. در شرایطی که موافقت‌نامه تجارت آزاد لازم‌الاجرا شده، فقدان یک نهاد مسئول یا متولی مشخص برای هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی می‌تواند موجب کندی اجرای تعهدات، بروز ناهماهنگی‌های اداری و حتی طرح شکایات احتمالی از سوی شرکای تجاری شود. علاوه بر این، مشکلاتی نظیر عدم تطابق استانداردها، محدودیت‌های بانکی و مالی، ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل و نبود شبکه‌های مؤثر بازاریابی و توزیع در بازارهای هدف، از دیگر عواملی محسوب می‌شوند که مانع بهره‌برداری کامل از ظرفیت‌های این موافقت‌نامه شده‌اند.

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

به منظور رفع موانع موجود و بهره‌برداری مؤثر از ظرفیت‌های موافقت‌نامه تجارت آزاد میان ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، اجرای کامل و دقیق مفاد این موافقت‌نامه از اهمیت اساسی برخوردار است. در این چارچوب، کاهش تعرفه‌ها بر کالاهای دارای مزیت و پتانسیل صادراتی، می‌تواند نقش مهمی در افزایش رقابت‌پذیری محصولات ایرانی در بازارهای اوراسیا ایفا کند. هم‌زمان، بازنگری و اصلاح رویه‌های اجرایی مرتبط با تجارت خارجی به منظور تسهیل فرایندهای صادرات و واردات ضروری است.

سرمایه‌گذاری هدفمند در توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل و لجستیک، به‌ویژه در مسیرهای ترانزیتی مرتبط با کشورهای عضو اتحادیه، از دیگر الزامات توسعه روابط تجاری محسوب می‌شود. ارتقای شبکه‌های حمل‌ونقل می‌تواند به کاهش هزینه‌ها، کوتاه شدن زمان تحویل کالا و افزایش جذابیت همکاری‌های تجاری برای فعالان اقتصادی دو طرف منجر شود. در کنار آن، هماهنگی و تطبیق استانداردهای فنی، بهداشتی و کیفی میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا، به‌عنوان پیش‌شرط تسهیل تجارت و کاهش موانع غیرتعرفه‌ای، باید در اولویت سیاست‌گذاری‌ها قرار گیرد. افزون بر این، تقویت همکاری‌های دیپلماتیک و تجاری با کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا، با هدف رفع موانع سیاسی و اقتصادی و ایجاد بسترهای پایدار همکاری، ضروری است. در این راستا، توسعه تعاملات نهادی، افزایش نقش‌آفرینی ریزنان بازرگانی و استفاده از ظرفیت‌های توافق‌های دوجانبه و چندجانبه می‌تواند به بهبود فضای تجارت کمک کند. در نهایت، تنوع‌بخشی به سبد صادراتی کشور و تمرکز بر توسعه صادرات محصولات با ارزش‌افزوده بالاتر، به منظور کاهش وابستگی به صادرات سنتی و خام‌محور، باید به‌عنوان یکی از محورهای اصلی سیاست‌های تجاری دنبال شود. تحقق این مجموعه اقدامات، زمینه بهره‌برداری مؤثر از موافقت‌نامه تجارت آزاد و تقویت جایگاه ایران را در تجارت منطقه‌ای اوراسیا فراهم خواهد کرد.

۱. مقدمه

جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا با هدف بهره‌برداری از ظرفیت‌های اقتصادی و تجاری یکدیگر، درصد گسترش روابط و همکاری‌های دوجانبه‌اند. این اتحادیه با در اختیار داشتن منابع طبیعی فراوان، بازار مصرف بزرگ و موقعیت ژئوپلیتیکی استراتژیک برای کشورمان اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌تواند به‌عنوان یک شریک تجاری استراتژیک برای ایران مطرح شود. اما با وجود این پتانسیل‌ها و مزیت‌های قابل توجه، چالش‌هایی نیز بر سر راه توسعه روابط تجاری و اقتصادی بین ایران و اوراسیا وجود دارد. این چالش‌ها شامل مواردی مانند عدم تطابق استانداردها، پیچیدگی فرایندهای گمرکی، مشکلات مالی و بانکی ناشی از تحریم‌ها و ناکارآمدی سیستم‌های اداری می‌شود. در این گزارش، با بررسی وضعیت موجود و تحلیل عوامل مؤثر بر روابط تجاری بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، راهکارهایی برای رفع موانع و بهره‌مندی از فرصت‌های همکاری ارائه شده است.

اهداف اصلی این گزارش عبارت‌اند از:

- شناسایی و تحلیل موانع و فرصت‌های موجود در توسعه روابط تجاری و اقتصادی بین ایران و اوراسیا.

- ارائه راهکارهای کارآمد برای غلبه بر موانع و چالش‌ها و ایجاد بستر مناسب برای گسترش همکاری‌ها.
 - ارزیابی ظرفیت‌های صادراتی ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا و شناسایی کالاهای با پتانسیل بالا.
 - بررسی فرصت‌های سرمایه‌گذاری مشترک و توسعه همکاری‌های اقتصادی و فناوری.
- یافته‌های این گزارش می‌تواند به سیاستگذاران، فعالان اقتصادی و سایر ذی‌نفعان در حوزه تجارت خارجی کمک کند تا با درک بهتر از وضعیت موجود و اتخاذ تصمیمات استراتژیک، گام‌های مؤثری در جهت گسترش و تقویت روابط اقتصادی و تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا بردارند.
- موفقیت در توسعه روابط تجاری و اقتصادی بین ایران و اوراسیا مستلزم همکاری و تعامل سازنده بین دولت‌ها، بخش خصوصی و سایر بازیگران کلیدی در هر دو طرف است. باتوجه به اشتراکات فرهنگی و تاریخی و همچنین منفعت مشترک دو طرف در توسعه روابط اقتصادی، امید است این گزارش بتواند به‌عنوان یک نقشه راه برای تحقق اهداف مشترک و ایجاد یک رابطه برد - برد مورد استفاده قرار گیرد.

۲. اتحادیه اقتصادی اوراسیا و ساختار آن

واژه اوراسیا از ترکیب واژه‌های اروپا و آسیا شکل گرفته است که در سال ۱۸۸۳ میلادی برای اولین بار توسط ادوارد سوئیس، زمین‌شناس اتریشی، مطرح شد. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، یکپارچگی اوراسیایی با هدف ساخت چارچوب جدیدی برای همکاری میان کشورهای بازمانده از اتحاد مذکور تشکیل شد. تلاش‌های متعددی در طول دو دهه گذشته به‌وسیله دولت‌های مستقل مشترک‌المنافع انجام شده است تا یکپارچگی اقتصادی عمیق‌تری پدید آید. این نوع از یکپارچگی برای بسیاری از کشورها، محرکی برای رسیدن به شکلی از یکپارچگی مجدد در کنار تأسیس دولت‌های مستقل مشترک‌المنافع بود. به‌عبارت دیگر، به‌عنوان وسیله‌ای برای تثبیت اوضاع اعضای پیشین اتحادیه شوروی به شمار می‌رفت تا هر کشوری بتواند بنا بر روش پیشین (دوران قبل از فروپاشی) به راه خود ادامه دهد.

ریشه نظری تکوین اتحادیه اقتصادی اوراسیا را باید در پیشنهاد نورسلطان نظربایف، رئیس‌جمهور قزاقستان در سال ۱۹۹۴، در خصوص تکوین بلوک تجاری منطقه‌ای جست‌وجو کرد. پس از طرح این پیشنهاد، در سال ۲۰۰۰، بلاروس، قزاقستان، روسیه، قرقیزستان و تاجیکستان جامعه اقتصادی اوراسیا را با هدف ایجاد بازار مشترک برای کشورهای عضو به وجود آوردند. در سال ۲۰۰۷، روسیه، قزاقستان و بلاروس درباره ایجاد یک اتحادیه گمرکی میان خود به توافق رسیدند. در سال ۲۰۰۹، ابتدا توافقاتی میان مسکو، آستانه و مینسک در خصوص ایجاد تعرفه گمرکی مشترک (ایجاد کد مشترک به‌جای قوانین داخلی) صورت پذیرفت و در نهایت، توافقات مذکور به امضای رؤسای جمهوری سه کشور رسید و بدین ترتیب، اتحادیه گمرکی در سال ۲۰۱۰ میان این سه کشور شروع به فعالیت کرد. اهداف و اولویت‌های اتحادیه گمرکی شامل موارد ذیل بود:

(الف) حذف تعرفه‌های گمرکی بین کشورهای عضو،

(ب) ایجاد تعرفه خارجی مشترک،

(ج) ایجاد بازار واحد گسترده میان روسیه، قزاقستان و بلاروس.

ایده تأسیس فضای واحد اقتصادی موجب شد رؤسای جمهور روسیه، بلاروس و قزاقستان توافق‌نامه ایجاد اتحادیه

اقتصادی اوراسیا را در سال ۲۰۱۴ امضا کنند که از ژانویه سال ۲۰۱۵ اجرایی شد. ارمنستان در ۲ ژانویه سال ۲۰۱۵ و قرقیزستان در ۶ اوت سال ۲۰۱۵ به عضویت کامل اتحادیه اقتصادی اوراسیا درآمدند. در حال حاضر، اعضای این اتحادیه شامل روسیه، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان و ارمنستان است که عضو اتحادیه گمرکی اوراسیا نیز هستند.

هدف اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ایجاد فضای واحد اقتصادی، توسعه بازار مشترک و دستیابی به حرکت آزاد کالا، سرمایه، خدمات و مردم در بازار واحد کشورهای عضو، کاهش قیمت کالاها با کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل مواد خام، ترویج رقابت سالم در بازار مشترک، سیاست‌های مشترک در کشاورزی، انرژی، فناوری و حمل‌ونقل اعلام شده است.

ارکان اتحادیه اقتصادی اوراسیا به این صورت طبقه‌بندی می‌شوند:

۱. شورای عالی اقتصادی سران؛

۲. شورای بین‌دولتی نخست‌وزیران؛

۳. کمیسیون اقتصادی هیئت اجرایی ۱۰ نفره (هر کشور دو عضو).

درخصوص ارکان اتحادیه اقتصادی اوراسیا باید عنوان کرد شورای عالی اقتصادی مهم‌ترین رکن اتحادیه اوراسیاست که از سران کشورهای عضو تشکیل شده است.

دومین رکن اتحادیه، شورای بین‌دولتی است که اعضای آن، نخست‌وزیران کشورهای عضوند. همچنین کمیسیون اقتصادی اوراسیا، رکن اجرایی این اتحادیه است. مقر این کمیسیون به‌عنوان سازمان نظارتی بر اتحادیه گمرکی، در مسکو قرار دارد و متشکل از ۱۰ نفر است که از هر پنج کشور عضو، دو نماینده در آن حضور دارد. در کمیسیون اقتصادی اوراسیا بیش از هزار نفر از متخصصان مربوطه مشغول به فعالیت‌اند. تصمیمات کمیسیون اقتصادی اوراسیا در صورتی که توسط دوسوم آرا در هیئت ۱۰ نفره (رای مثبت هفت نفر) تصویب شود، برای تمام کشورهای عضو الزام‌آور خواهد بود. با این حال، هر یک از اعضا از طریق شورای عالی اقتصادی که شامل معاونین نخست‌وزیران کشورهای عضو است، دارای حق وتو هستند. در صورتی که میان اعضا درخصوص موضوعی اختلاف وجود داشته باشد، موضوع اختلاف به نخست‌وزیران کشورهای عضو، که دو بار در سال در قالب شورای بین‌دولتی اوراسیا با یکدیگر ملاقات می‌کنند، ارسال می‌شود. همچنین یک نهاد قضایی تحت عنوان دادگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا وجود دارد که به حل اختلاف و تفسیر مسائل حقوقی اتحادیه می‌پردازد [۱].

برای مشاهده جایگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جهان و همچنین امکانات بالقوه تجارت ایران با کشورهای عضو این اتحادیه در ادامه، نخست، برخی شاخص‌های ژئوپلیتیکی و اقتصادی کشورهای عضو این اتحادیه ارائه شده است. وضعیت اقتصادی اتحادیه اوراسیا در سال ۲۰۲۳ در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. وضعیت اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا، ۲۰۲۳ [۱]

کشور	تولید ناخالص داخلی اسمی (میلیارد دلار، قیمت‌های جاری سال ۲۰۲۳)		جمعیت		تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار) - به قیمت‌های جاری سال ۲۰۲۳	حجم تجارت با جهان (۲۰۲۴)
	ارزش (میلیارد دلار)	درصد در کشورهای اتحادیه	تعداد (میلیون نفر)	درصد در کشورهای اتحادیه		
روسیه	۲۰۲۱	۸۴	۱۴۳/۸	۷۹	۱۴,۰۵۵	۶۴۱
قزاقستان	۲۶۱	۱۱	۱۹/۹	۱۱	۱۲,۸۵۹	۱۱۸
بلاروس	۷۱	۳	۹/۱	۵	۷,۸۲۹	۶۴
ارمنستان	۲۴	۱	۲/۷	۲	۸,۷۱۶	۱۵
قرقیزستان	۱۳	۱	۷/۱	۴	۱,۹۷۰	۱۱
مجموع کشورهای عضو اوراسیا	۲۳۹۲	۱۰۰	۱۸۳/۶	۱۰۰	۹,۱۴۱	۸۵۰
جهان	۱۰۶۱۷۱	---	۸۷۱۲۹	---	۱,۲۱۹	۴۷۶۲۰
سهم از جهان (درصد)	۲/۳	---	۰/۲	---	---	۱/۸

براساس داده‌ها، مطابق ارقام جدول ۱ در سال ۲۰۲۳، ساختار اقتصادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا نشان‌دهنده تمرکز سنگین بر اقتصاد روسیه است؛ کشوری که با تولید ناخالص داخلی اسمی بیش از ۲,۰۲۱ میلیارد دلار حدود ۸۴ درصد از کل تولید اتحادیه را در اختیار دارد و نقش تعیین‌کننده‌ای در شاخص‌های کل منطقه ایفا می‌کند. پس از آن، قزاقستان با GDP حدود ۲۶۱ میلیارد دلار و بلاروس با ۷۱ میلیارد دلار در رتبه‌های بعدی قرار دارند، درحالی‌که ارمنستان و قرقیزستان اقتصادهایی کوچک‌تر با تولید ناخالص داخلی به ترتیب ۲۴ و ۱۳ میلیارد دلار دارند. سرانه تولید ناخالص داخلی نیز در این اتحادیه به شدت نابرابر است؛ به نحوی که براساس اطلاعات بانک جهانی تولید ناخالص داخلی سرانه این کشورها به قیمت جاری سال ۲۰۲۳ از بیش از ۱۴ هزار دلار در روسیه تا کمتر از ۱,۹۷۰ دلار در قرقیزستان قرار گرفته است. این شکاف اقتصادی باعث شده روابط تجاری میان اعضا با جهان عموماً تحت تأثیر ظرفیت‌های روسیه و صادرات مواد خام یا انرژی از سایر اعضا شکل گیرد و تجارت خارجی اتحادیه در سال ۲۰۲۴ حدود ۸۵۰ میلیارد دلار برآورد شود که حدود ۶۴۱ میلیارد دلار آن متعلق به روسیه است.

مساحت کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا حدود ۲۰ میلیون کیلومتر مربع (۱۴ درصد مساحت جهان) بوده و با جمعیت ۱۸۳ میلیون نفری از منابع انسانی و طبیعی قدرتمندی برخوردار است. برخی از مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی این اتحادیه در شکل ۱ ارائه شده است.

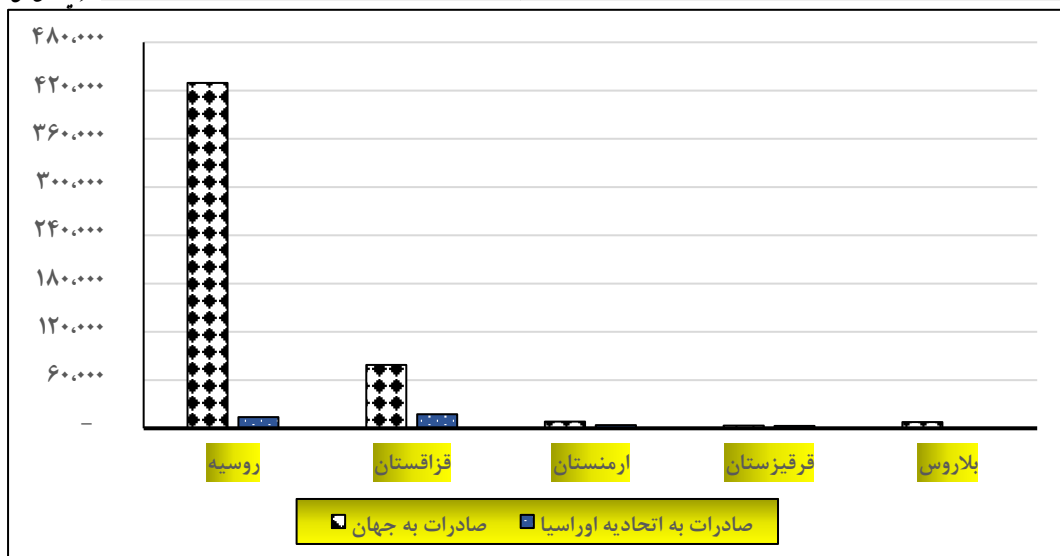
جمعیت (نفر): ۱۸۳،۴۲۵،۱۸۲
تولید ناخالص داخلی: ۲/۳ تریلیون دلار
تولید ناخالص داخلی سرانه: ۱۳۰۴۶ دلار
متوسط نرخ بیکاری (درصد): ۳/۶
مساحت: ۲۰ میلیون کیلومتر مربع

شکل ۱. مهم ترین شاخص های اقتصادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ۲۰۲۳ [۲]

همچنین منطقه اوراسیا رتبه اول استخراج نفت (۱۴/۵ درصد از جهان)، رتبه اول استخراج گاز جهان (۲۰/۲ درصد از کل گاز جهان)، رتبه چهارم تولید انرژی جهان (۴/۹ درصد از جهان)، رتبه سوم طول خط آهن (۸ درصد از جهان)، رتبه چهارم تولید آهن (۴/۷ درصد از تولیدات جهان) و رتبه پنجم تولید فولاد (سهم ۵ درصدی از تولیدات کل فولاد دنیا) را داراست. شایان ذکر است، نفت و روغن های نفتی، میعانات گازی، ذغال سنگ، گندم، کاتد و قطعات کاتدی جزو اقلام عمده صادراتی اعضای این اتحادیه است [۳].

۳. ارزیابی کلی از وضعیت تجارت خارجی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

با آغاز فعالیت اتحادیه گمرکی، تجارت درون منطقه ای میان اعضای اتحادیه در سال ۲۰۱۱ به ۶۲ میلیارد دلار و در سال ۲۰۱۲ به ۶۸ میلیارد دلار رسید. به مرور زمان، روند نزولی تجارت در میان اعضا آغاز شد؛ به طوری که طی سال های ۲۰۱۳، ۲۰۱۴، ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ به ترتیب شاهد کاهش تقریبی ۵/۵، ۱۱، ۲۵/۸ و ۵۹ درصدی تجارت درون منطقه ای کشورهای عضو نسبت به سال ۲۰۱۲ مشاهده شده است؛ به نحوی که در سال ۲۰۱۵ تجارت میان اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا به ۴۵ میلیارد دلار رسیده است (شکل ۲).

شکل ۲. نمودار مقایسه صادرات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا به جهان و درون اتحادیه [۵]

البته نباید وجود متغیرهای مهمی همچون کاهش قیمت جهانی نفت، تحریم‌های اتحادیه اروپا و آمریکا علیه روسیه در سال ۲۰۱۴ در واکنش به اقدامات روسیه در اوکراین و کاهش ارزش شدید روبل در سال ۲۰۱۴ را در ایجاد چنین وضعیتی نادیده گرفت. آخرین آمار، تجارت درون منطقه‌ای بین کشورهای عضو این اتحادیه در سال ۲۰۲۳ در جدول ۲ نشان داده شده است [۴]. چنانچه ملاحظه می‌شود، در سال ۲۰۲۳، حجم تجارت کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا حدود ۶۶ میلیارد دلار بوده است.

جدول ۲. تجارت بین کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا (تجارت درون منطقه‌ای) در سال ۲۰۲۳ (میلیون دلار) [۵]

کشور	ارمنستان	بلاروس	قزاقستان	قرقیزستان	روسیه	صادرات به اتحادیه اوراسیا	صادرات به جهان	نسبت به صادرات به جهان (درصد)	سهم صادرات به اوراسیا	
									نسبت به صادرات به جهان (درصد)	نسبت به صادرات به جهان (درصد)
ارمنستان	-	۹۰	۲۹	۰	۳,۸۸۱	۴۰۰	۸,۳۷۱	۴۸	کشور	
بلاروس*	۲۶	-	۷۷	۱۰	-	۱۱۳	۷,۸۱۱	۱	واردکننده	
قزاقستان	۲۰	۷۵۷	-	۴۹۵	۱۶,۱۹۲	۱۷,۴۶۴	۷۸,۷۳۶	۲۲	از	
قرقیزستان	۵	۷۶	۸۳۸	-	۲,۱۷۶	۳۰۹۵	۳,۳۰۹	۹۴		
روسیه*	۳,۳۸۴	-	۹,۷۸۸	۷۴۶	-	۱۳,۹۱۸	۴۲۹,۴۹۵	۳		
واردات از اوراسیا		۳۴۳۵	۹۲۳	۱۰,۷۳۲	۱۲۵۱	۲۲۲۴۹	۳۸۵۹۰			
واردات از جهان		۱۲,۰۲۲	۱۷,۹۶۲	۶۱,۱۶۱	۱۲,۳۵۰	۲۱۸,۶۲۰				
سهم واردات از اوراسیا نسبت به واردات از جهان (درصد)		۲۹	۵	۱۸	۱۰					

* شایان ذکر است که آخرین اطلاعات مربوط به بلاروس و روسیه مربوط به سال ۲۰۲۱ است. به دلیل عدم دسترسی به آمار سال ۲۰۲۳ برای این دو کشور، داده‌های مربوط به آنها ارائه نشده است. برای محاسبه مجموع واردات و صادرات، از داده‌های آیین‌های (داده‌های Mirror) استفاده شده است.

باتوجه به جدول ۲، صادرات کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا به یکدیگر به وضوح کمتر از صادرات آن کشورها به کل جهان است. این امر نشان می‌دهد که هرچند کشورهای اوراسیا با تشکیل یک منطقه آزاد گمرکی با یکدیگر توانسته‌اند تجارت درون منطقه‌ای را گسترش دهند، به آن معنا نیست که ارتباط تجاری با سایر کشورهای دنیا را قطع کرده باشند. بلکه منطقه اوراسیا یک منطقه اقتصادی جذاب برای ارتباط با سایر کشورهاست و موافقت‌نامه‌های تجاری متعددی با کشورهای مختلف دارد.

براساس داده‌های ارائه شده، می‌توان به وضوح مشاهده کرد که کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا از نظر ارتباط تجاری درون اتحادیه، وضعیت متفاوتی دارند. در ادامه به بررسی وضعیت صادرات و واردات هر یک از این کشورها و نقش آنها در تجارت درون منطقه‌ای و جهانی پرداخته می‌شود.

ارمنستان: سهم صادرات این کشور به اوراسیا نسبت به صادرات به جهان ۴۳ درصد است که نشان می‌دهد وابستگی قابل توجهی به بازار اوراسیا وجود دارد. بیشترین صادرات ارمنستان به اعضای اتحادیه اوراسیا به روسیه و بلاروس انجام می‌شود. به طوری که ۴۰ درصد از صادرات ارمنستان به بلاروس است. در بخش واردات، سهم واردات از اوراسیا نسبت به واردات از جهان ۳۲ درصد است که نشان می‌دهد بخش قابل توجهی از واردات ارمنستان از اتحادیه اوراسیا تأمین می‌شود.

بلاروس: سهم صادرات این کشور به اوراسیا نسبت به صادرات به جهان ۱۲ درصد است که نشان می‌دهد بیشتر صادرات بلاروس به خارج از اتحادیه اوراسیا صورت می‌گیرد. بیشترین صادرات بلاروس به اعضای اتحادیه اوراسیا به روسیه و قزاقستان است. در بخش واردات، سهم واردات از اوراسیا نسبت به واردات از جهان ۲ درصد است که نشان می‌دهد بیشتر واردات بلاروس از خارج از اتحادیه اوراسیا انجام می‌شود.

قزاقستان: سهم صادرات این کشور به اوراسیا نسبت به صادرات به جهان ۱۴ درصد است که نشان می‌دهد بیشتر صادرات قزاقستان به خارج از اتحادیه اوراسیا انجام می‌شود. بیشترین صادرات قزاقستان به اعضای اتحادیه اوراسیا به روسیه و قرقیزستان است. در بخش واردات، سهم واردات از اوراسیا نسبت به واردات از جهان ۲۹ درصد است که نشان می‌دهد بخش قابل توجهی از واردات قزاقستان از اتحادیه اوراسیا تأمین می‌شود.

قرقیزستان: سهم صادرات این کشور به اوراسیا نسبت به صادرات به جهان ۳۷ درصد است که نشان می‌دهد وابستگی نسبتاً بالایی به بازار اوراسیا وجود دارد. بیشترین صادرات قرقیزستان به اعضای اتحادیه اوراسیا به روسیه و قزاقستان است. در بخش واردات، سهم واردات از اوراسیا نسبت به واردات از جهان ۲۵ درصد است که نشان می‌دهد بخش قابل توجهی از واردات قرقیزستان از اتحادیه اوراسیا تأمین می‌شود.

روسیه: سهم صادرات این کشور به اوراسیا نسبت به صادرات به جهان ۵ درصد است که نشان می‌دهد بیشتر صادرات روسیه به خارج از اتحادیه اوراسیا انجام می‌شود. بیشترین صادرات روسیه به اعضای اتحادیه اوراسیا به بلاروس و قزاقستان است. در بخش واردات، سهم واردات از اوراسیا نسبت به واردات از جهان ۶ درصد است که نشان می‌دهد بیشتر واردات روسیه از خارج از اتحادیه اوراسیا انجام می‌شود.

به طور کلی، کشورهایی مانند ارمنستان و قرقیزستان وابستگی بیشتری به بازار اوراسیا دارند، در حالی که کشورهایی مانند بلاروس و روسیه بیشتر بر بازارهای خارج از اتحادیه اوراسیا تمرکز کرده‌اند. روسیه به عنوان بزرگ‌ترین اقتصاد اتحادیه اوراسیا، نقش

کلیدی در صادرات و واردات سایر کشورهای عضو دارد. بیشترین صادرات و واردات کشورهای عضو اوراسیا با روسیه انجام می‌شود. کشورهایی مانند ارمنستان و قرقیزستان می‌توانند با تقویت روابط تجاری با سایر اعضای اوراسیا، از فرصت‌های موجود در این بازار بهره‌برداری بیشتری کنند. از سوی دیگر، کشورهایی مانند بلاروس و روسیه که بیشتر بر بازارهای خارج از اوراسیا تمرکز دارند، ممکن است با چالش‌هایی در هماهنگی سیاست‌های تجاری با سایر اعضای اتحادیه مواجه شوند. تقویت همکاری‌های تجاری و کاهش موانع تجاری می‌تواند به افزایش مبادلات درون اتحادیه کمک کند.

از سوی دیگر با بررسی آمارهای موجود در خصوص میزان صادرات و واردات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا می‌توان به این موضوع پی برد که این کشورها در چه بخش‌هایی دارای مزیت بوده و در چه بخش‌هایی نیاز بیشتری به واردات دارند. در ذیل ترکیب واردات و صادرات کشورهای عضو به تفکیک بیان شده است.

در ادامه به تحلیل روند تجارت اوراسیا با کشورهای جهان پرداخته شده است. مطابق با ارقام جدول ۳ در بازه زمانی سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳، وضعیت تجارت اوراسیا با جهان شاهد نوسانات قابل توجهی بوده است. واردات اوراسیا از جهان در سال ۲۰۱۴ با رقم ۳۷۸ میلیارد دلار آغاز شد، اما این رقم در سال‌های بعدی به‌طور کلی روندی کاهشی را تجربه کرد و در سال ۲۰۲۳ به ۳۲۲ میلیارد دلار رسید. این کاهش می‌تواند ناشی از عواملی مانند تحریم‌های اقتصادی، تغییرات قیمت جهانی کالاها و تأثیرات اقتصادی ناشی از بحران‌های جهانی باشد.

از سوی دیگر، صادرات اوراسیا به جهان در سال ۲۰۱۴ با ۶۱۷ میلیارد دلار آغاز شد و در سال ۲۰۲۳ به ۵۲۸ میلیارد دلار کاهش یافت. به‌طور کلی، تجارت کل اوراسیا در این بازه زمانی به‌طور متوسط روندی کاهشی داشته و از ۹۹۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ به ۸۵۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۳ رسیده است.

سهم اوراسیا از واردات و صادرات جهانی نیز در این سال‌ها نوساناتی را تجربه کرده است. سهم اوراسیا از واردات جهانی در سال ۲۰۱۴ برابر با ۲.۰ درصد بود که در سال ۲۰۲۳ به ۱.۳ درصد کاهش یافت. همچنین، سهم اوراسیا از صادرات جهانی نیز از ۳.۳ درصد در سال ۲۰۱۴ به ۲.۲ درصد در سال ۲۰۲۳ کاهش یافته است. این تغییرات نشان‌دهنده کاهش نفوذ اقتصادی اوراسیا در بازارهای جهانی و ضرورت تقویت همکاری‌های اقتصادی درون منطقه‌ای برای افزایش رقابت‌پذیری و بهبود شرایط اقتصادی است.

به‌طور کلی، تحلیل روند تجارت اوراسیا با جهان نشان می‌دهد که این منطقه نیازمند استراتژی‌های نوآورانه و همکاری‌های نزدیک‌تر برای مواجهه با چالش‌های جهانی و بهبود وضعیت اقتصادی خود است.

جدول ۳. وضعیت تجارت اوراسیا با جهان: واردات، صادرات و سهم از تجارت جهانی ۲۰۲۳-۲۰۱۴ (میلیارد دلار) [۵]

سال	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲	۲۰۲۳
واردات اوراسیا از جهان	۳۷۸	۲۴۵	۲۴۲	۲۹۹	۳۱۹	۳۳۲	۳۱۱	۳۸۸	۲۶۱	۳۲۲
صادرات اوراسیا به جهان	۶۱۷	۴۰۹	۳۴۹	۴۳۹	۵۴۸	۵۱۸	۴۱۸	۵۹۷	۶۷۴	۵۲۸
تجارت اوراسیا با جهان	۹۹۵	۶۵۵	۵۹۱	۷۳۷	۸۶۷	۸۵۰	۷۲۸	۹۸۵	۹۳۵	۸۵۰*
کل واردات جهان	۱۸,۹۲۱	۱۶,۵۷۹	۱۶,۰۸۱	۱۷,۸۰۰	۱۹,۶۷۰	۱۹,۰۹۸	۱۷,۷۲۸	۲۲,۴۵۲	۲۵,۳۹۰	۲۳,۹۶۸
کل صادرات جهان	۱۸,۸۲۸	۱۶,۴۰۹	۱۵,۹۲۵	۱۷,۵۶۵	۱۹,۳۲۹	۱۸,۷۶۲	۱۷,۴۹۴	۲۲,۱۴۸	۲۴,۷۱۹	۲۳,۶۵۲
تجارت جهان	۳۷,۷۴۹	۳۲,۹۸۸	۳۲,۰۰۷	۳۵,۳۶۵	۳۸,۹۹۹	۳۷,۸۶۰	۳۵,۲۲۲	۴۴,۶۰۰	۵۰,۱۰۹	۴۷,۶۲۰
سهم اوراسیا از واردات کشورهای جهان	۲/۰	۱/۵	۱/۵	۱/۷	۱/۶	۱/۷	۱/۸	۱/۷	۱/۰	۱/۳
سهم اوراسیا از صادرات به کشورهای جهان	۳/۳	۲/۵	۲/۲	۲/۵	۲/۸	۲/۸	۲/۴	۲/۷	۲/۷	۲/۲
سهم اوراسیا از تجارت با جهان	۲/۶	۲/۰	۱/۹	۲/۱	۲/۲	۲/۲	۲/۱	۲/۲	۱/۹	۱/۸

* از کل ۸۵۰ میلیارد دلار تجارت خارجی اتحادیه اقتصادی اوراسیا با جهان در سال ۲۰۲۳، روسیه با ۶۴۱ میلیارد دلار بیش از سه چهارم حجم تجارت اتحادیه را به خود اختصاص داده است؛ بنابراین پس از کسر سهم روسیه، تجارت چهار کشور دیگر عضو در مجموع سهمی حدود ۲۱۰ میلیارد دلار دارند که نسبت به تجارت جهانی رقم ناچیزی (زیر یک درصد) به حساب می‌آید.

بررسی‌ها حاکی از آن است که در سال ۲۰۲۳، ۱۰ قلم عمده وارداتی اوراسیا از جهان شامل این موارد است که نشان‌دهنده نیازهای اقتصادی و صنعتی این منطقه است. در میان اقلام عمده، اتومبیل‌ها و وسایل نقلیه موتوری به‌عنوان یک دسته‌بندی مهم، سهم قابل توجهی از واردات را به خود اختصاص داده‌اند. اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه موتوری که اساساً برای حمل اشخاص طراحی شده‌اند و دارای حجم سیلندر بین ۱۵۰۰ تا ۳۰۰۰ هستند، با ۱۰.۲ میلیارد دلار، عمده‌ترین کالای وارداتی اوراسیا از جهان به شمار می‌روند. همچنین، اتومبیل‌های سواری با حجم سیلندر بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ نیز با ۷.۷ میلیارد دلار در این دسته قرار دارند. این موضوع نشان‌دهنده نیاز بالای این منطقه به وسایل نقلیه شخصی و تجاری است که به‌دلیل افزایش سطح زندگی و بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، به‌طور قابل توجهی افزایش یافته است.

علاوه بر اتومبیل‌ها، سایر داروها با ۸.۸ میلیارد دلار، دومین قلم عمده وارداتی را تشکیل می‌دهند. همچنین، تلفن‌های همراه هوشمند با ۸.۱ میلیارد دلار، نمایانگر تحولات فناوری و ارتباطات در اوراسیا هستند.

تراکتور با ۴.۱ میلیارد دلار، اهمیت کشاورزی در اقتصاد اوراسیا را نمایان می‌سازد و واردات آن به‌عنوان یک ابزار کلیدی در بهبود تولید محصولات کشاورزی برای آنها اهمیت بالایی دارد. ماشین‌های خودکار داده‌پردازی عددی قابل حمل به وزن حداکثر ۱۰ کیلوگرم با ۲.۹ میلیارد دلار، نشان‌دهنده نیاز به فناوری‌های پیشرفته و افزایش بهره‌وری در صنایع مختلف هستند. این دستگاه‌ها به‌ویژه در حوزه‌های آموزشی و تجاری کاربرد دارند.

سایر روغن‌های نفتی و روغن‌های حاصل از مواد معدنی قیری با ۲.۸ میلیارد دلار و وسایل نقلیه موتوری برای حمل‌ونقل کالا که وزن ناخالص وسیله نقلیه بیش از ۲۰ تن باشد، با ۲.۵ میلیارد دلار در رتبه‌های بعدی هستند.

داروها و محصولات تقویت‌کننده ایمنی با ۲.۴ میلیارد دلار و در نهایت، ماشین‌هایی برای دریافت، تبدیل و ارسال صدا، تصویر یا سایر داده‌ها با ۲.۰ میلیارد دلار در میان اقلام عمده وارداتی قرار دارند.

به‌طور کلی، واردات اوراسیا از جهان در سال ۲۰۲۳ نشان‌دهنده بیشتر معطوف به فناوری‌های پیشرفته، بهداشت و درمان و زیرساخت‌های حمل‌ونقل است.

همچنین در سال ۲۰۲۳، ۱۰ قلم عمده صادراتی اوراسیا به جهان شامل این موارد است:

نفت خام و روغن حاصل از مواد معدنی قیری، با صادراتی به ارزش ۱۶۳ میلیارد دلار، به‌عنوان بزرگ‌ترین قلم صادراتی اوراسیا شناخته می‌شود. همچنین، صادرات سایر روغن‌های نفتی و روغن‌های حاصل از مواد معدنی قیری به‌صورت غیرخام با ۴۰ میلیارد دلار در رتبه دوم قرار دارد. وجود روسیه و بعد از آن با اختلاف، قزاقستان که دو کشور صادرکننده نفت خام هستند، باعث شده تا نفت خام بیشترین سهم از صادرات اوراسیا را به خود اختصاص دهد.

ذغال سنگ قیری، چه پودر شده و چه نشده باشد، با صادرات ۲۲ میلیارد دلار، سومین قلم عمده صادراتی را تشکیل می‌دهد. همچنین، کالاهای مشخص نشده در جای دیگر با ۲۱ میلیارد دلار، به عدم شفافیت در برخی از صادرات اشاره دارد که ممکن است شامل اقلام متنوعی باشد که در دسته‌بندی‌های خاص قرار نمی‌گیرند.

گاز طبیعی با صادرات ۲۰ میلیارد دلار و گاز طبیعی مایع نیز با صادراتی معادل ۲۰ میلیارد دلار در رتبه‌های بعدی قرار دارند. طلا ۱۷ میلیارد دلار و روغن‌های سبک و فرآورده‌های آن ۱۵ میلیارد دلار و سایر گندم و مخلوط گندم با ۹ میلیارد دلار در میان اقلام عمده صادراتی هستند. در نهایت نیز مس در شکل کاتد و قطعات کاتد با ۸ میلیارد دلار قرار دارد. به‌طور کلی با توجه به نقش محوری روسیه در منطقه‌ی اوراسیا صادرات این منطقه بیشتر مبتنی بر صادرات منابع طبیعی، به‌ویژه انرژی و مواد معدنی است. این ساختار صادراتی همچنین ضرورت توجه به تنوع در محصولات و کاهش وابستگی به کالاهای خاص را نمایان می‌سازد؛ به‌ویژه در شرایطی که بازار جهانی در حال تغییر است و نیاز به منابع پایدار و متنوع افزایش می‌یابد. در مجموع، اقتصاد اوراسیا به‌عنوان یک منطقه غنی از منابع طبیعی و با ظرفیت‌های متنوع، می‌تواند نقش مهمی در تجارت جهانی ایفا کند.

۱-۳. وضعیت تجارت خارجی فدراسیون روسیه

بررسی‌ها حاکی از آن است که عمده صادرات روسیه به سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ شامل روغن‌های نفتی، ذغال سنگ، گاز طبیعی، طلا، گندم و محصولات معدنی از جمله آلومینیم بوده است و در مقابل اقلام عمده وارداتی این کشور از سایر کشورهای جهان شامل محصولات دارویی، ماشین‌آلات و وسایل نقلیه، تلفن همراه هوشمند، آلیاژها و... است که ۱۰ قلم عمده وارداتی و صادراتی این کشور در جداول ۴ ارائه شده است.

۱-۱-۳. ترکیب واردات

اقلام عمده وارداتی کشور روسیه در سال ۲۰۲۳ از سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۱۰.۴. قلم عمده وارداتی فدراسیون روسیه از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

رتبه	شرح کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش واردات از ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی واردات از ایران (درصد)
۱	سایر داروهای متشکل از محصولات مخلوط شده یا نشده برای مصارف درمان یا پیشگیری از بیماری	۷,۰۹۷	۳/۴	۷,۹۸۱	۰
۲	اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه موتوری که اساساً برای حمل اشخاص طراحی شده‌اند با حجم سیلندر بیشتر از ۱۵۰۰ سی‌سی اما از ۳۰۰۰ سی‌سی بیشتر نباشد.	۶,۷۶۱	۳/۲	۴,۶۹۹	۰
۳	اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه با حجم سیلندر بیشتر از ۱۰۰۰ سی‌سی اما از ۱۵۰۰ سی‌سی بیشتر نباشد.	۵,۷۹۲	۲/۸	۱۸	۰
۴	گوشی هوشمند برای شبکه‌های بی‌سیم	۳,۶۷۲	۱/۸	-	-
۵	تراکتورها فقط با موتور پیستونی درون‌سوز احتراقی	۳,۵۸۶	۱/۷	-	-
۶	ماشین‌های خودکار داده‌پردازی عددی قابل حمل	۲,۱۵۱	۱	-	-
۷	محصولات مصونیت‌بخش	۲,۱۴۷	۱	-	-
۸	وسایل نقلیه موتوری برای حمل‌ونقل کالا	۱,۹۵۶	۰/۹	-	-
۹	اورانیوم طبیعی و ترکیبات آن	۱,۵۷۷	۰/۸	-	-
۱۰	سایر کالاها	۱,۵۵۸	۰/۷	-	-
	مجموع ۱۰ قلم نخست	۳۶,۲۹۸	۱۷/۴	۲,۶۹۸	۰
	مجموع سایر کالاها	۱۷۲,۰۸۸	۸۲/۶	۸۹۷,۰۰۹	۰
	جمع کل	۲۰۸,۳۸۷	۱۰۰	۹۰۹,۷۰۷	۰

- مطابق جدول ۴، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده وارداتی روسیه در سال ۲۰۲۳ حدود ۱۷ درصد از کل اقلام عمده وارداتی این کشور است که بیشترین سهم مربوط به داروها به ارزش ۷ میلیارد دلار و با سهمی حدود (۳/۴ درصد) است.
- در سال ۲۰۲۳، کشورهای چین با رقم ۱۱۱ میلیارد دلار و سهم ۵۳ درصدی، ترکیه با رقم ۱۰/۹ میلیارد دلار و سهم ۵ درصدی، قزاقستان با رقم ۹/۷ میلیارد دلار و سهم ۵ درصدی، آلمان با رقم ۹/۶ میلیارد دلار و سهم ۵ درصدی و کره جنوبی با رقم ۶/۱ میلیارد دلار و سهم ۳ درصدی، جزو پنج کشور عمده در بین ۱۱۸ کشور مورد معامله با این کشور بوده‌اند که روسیه واردات خود را از آنها انجام داده است.

۲-۱-۳. ترکیب صادرات

اقلام عمده صادراتی کشور روسیه در سال ۲۰۲۳ به سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۵. ۱۰ قلم عمده صادراتی فدراسیون روسیه به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش صادرات به ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی صادرات به ایران (درصد)
۱	نفت خام	۱۲۱،۰۹۲	۲۸	-	-
۲	روغن‌ها و ترکیبات میانه، از نفت یا مواد معدنی قیری	۳۸،۹۱۱	۹	۳۰،۳۶	۰
۳	ذغال سنگ قیری، چه پودر شده و چه نشده، غیرمترکم	۲۱،۷۷۷	۵	-	-
۴	کالاهای مشخص نشده در سایر موارد	۲۰،۶۷۸	۵	۳،۲۹۰	۰
۵	گاز طبیعی، مایع شده	۱۹،۷۸۵	۵	-	-
۶	گاز طبیعی در حالت گازی	۱۸،۶۵۷	۴	-	-
۷	روغن‌ها و ترکیبات سبک، از نفت یا مواد معدنی قیری	۱۴،۸۵۲	۳	-	-
۸	طلا، شامل طلا پوشش‌دار با پلاتین، ناپخته، برای مقاصد غیر پولی	۱۳،۴۳۰	۳	-	-
۹	گندم و مخلوط گندم (غیر از بذر برای کشت و گندم دوروم)	۷،۳۹۹	۲	۸۰۰،۶۳۰	۰
۱۰	آلومینیم، بدون آلیاژ، ناپخته	۵،۶۸۸	۱	-	-
	مجموع ۱۰ قلم نخست	۲۸۲،۲۷۰	۶۶	۸۰۶،۹۵۶	۰
	مجموع سایر کالاها	۱۴۷،۲۲۵	۳۴	۱،۰۴۲،۴۰۸	۰
	جمع کل	۴۲۹،۴۹۵	۱۰۰	۱،۸۴۹،۳۶۴	۰

توضیح: شایان ذکر است به دلیل عدم اظهار ارقام تجارت توسط روسیه در سال ۲۰۲۳ از داده‌های Mirror استفاده شده است.

• مطابق جدول ۵، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده صادراتی روسیه به سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ به ارزش ۲۸ میلیارد دلار حدود ۶۶ درصد از کل صادرات این کشور را داشته که رقم قابل توجهی است. همچنین بیشترین سهم متعلق به نفت خام به ارزش ۱۲۱ میلیارد دلار و با سهمی حدود (۲۸ درصد) است.

• در سال ۲۰۲۳، کشورهای چین با رقم ۱۲۸/۴ میلیارد دلار و سهم ۳۲ درصدی، هند با رقم ۶۷ میلیارد دلار و سهم ۱۶ درصدی، ترکیه با رقم ۴۵/۵ میلیارد دلار و سهم ۱۱ درصدی، قزاقستان با رقم ۱۶ میلیارد دلار و سهم ۴ درصدی و برزیل با رقم ۱۰۰ میلیارد دلار و سهم ۲ درصدی، جزو پنج کشور عمده طرف معامله صادرات در بین ۱۳۰ کشور مورد معامله با این کشور بوده‌اند.

۲-۳. وضعیت تجارت خارجی قزاقستان

بررسی‌ها حاکی از آن است که عمده صادرات قزاقستان به سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ شامل روغن‌های نفتی، اورانیوم طبیعی و ترکیبات آن، مس و کنسانتره‌های آن، فرو-کروم، گاز طبیعی، گندم، نقره و آرد گندم بوده و در مقابل اقلام عمده وارداتی این کشور از سایر کشورهای جهان شامل خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری، بدنه‌ها برای خودروها، اسمارت‌فون‌ها برای شبکه‌های بی‌سیم، دارو، روغن‌های نفتی، هواپیماها، موتورهای پیستونی است که ۱۰ قلم عمده وارداتی و صادراتی در جداول ۶ ارائه شده است.

۱-۲-۳. ترکیب واردات

اقلام عمده وارداتی کشور قزاقستان در سال ۲۰۲۳ از سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۱۰.۶. قلم عمده وارداتی قزاقستان از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش واردات از ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی واردات از ایران (درصد)
۱	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل و نقل با حجم ۱۵۰۰ سانتی متر مکعب تا ۳۰۰۰ سانتی متر مکعب طراحی شده‌اند.	۱،۵۷۵	۳	-	۰
۲	بدنه‌ها برای خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل و نقل افراد طراحی شده‌اند.	۱،۳۰۹	۲	۲	۰
۳	اسمارت‌فون‌ها برای شبکه‌های بی‌سیم	۱،۱۸۱	۲	-	۰
۴	داروهایی که شامل محصولات مخلوط یا غیرمخلوط برای مقاصد درمانی یا پیشگیرانه هستند و در دوزهای معین شامل مواردی برای تجویز از طریق پوست یا در اشکال یا بسته‌بندی‌هایی برای فروش خرده عرضه می‌شوند.	۱،۰۶۳	۲	۶۰۹	۰/۰۶
۵	روغن‌ها و ترکیبات متوسط، از نفت یا مواد معدنی قیری که حاوی بیودیزل نیستند.	۸۹۹	۱	۲۶۹	۰/۰۳
۶	هواپیماها و سایر هواپیماهای موتوری با وزن خالص بیش از ۱۵،۰۰۰ کیلوگرم (به‌استثنای هلیکوپترها، بالن‌ها و وسایل نقلیه بدون سرنشین در ردیف ۸۸۰۶)	۷۰۰	۱	-	۰
۷	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل و نقل با حجم ۳۰۰۰ سانتی متر مکعب طراحی شده‌اند.	۶۹۳	۱	-	۰
۸	موتورهای پیستونی با جرقه‌زنی، از نوعی که برای وسایل نقلیه فصل ۸۷ استفاده می‌شود، با حجم سیلندر بیش از ۱۰۰۰ سانتی متر مکعب	۶۲۵	۱	۴۲	۰/۰۱
۹	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل و نقل با حجم ۱۰۰۰ سانتی متر مکعب تا ۱۵۰۰ سانتی متر مکعب طراحی شده‌اند.	۴۷۳	۱	-	۰
۱۰	معدن‌های سرب و کنسانتره‌های آن	۴۶۹	۱	-	۰
مجموع ۱۰ قلم نخست		۸،۹۸۸	۱۵	۹۲۲	۰/۰۱
مجموع سایر کالاها		۵۲،۱۷۳	۸۵	۲۱۷،۶۰۶	۰/۴۲
جمع کل		۶۱،۱۶۰	۱۰۰	۲۱۸،۵۲۸	۰/۴۶

- مطابق جدول ۶، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده وارداتی قزاقستان در سال ۲۰۲۳ حدود ۱۵ درصد از کل واردات این کشور را به خود اختصاص داده است. همچنین بیشترین سهم مربوط به خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری با حجم ۱۵۰۰ سانتی متر مکعب تا ۳۰۰۰ سانتی متر مکعب به ارزش ۱.۵ میلیارد دلار و با سهمی حدود (۳ درصد) است.
- در سال ۲۰۲۳، چین با رقم ۱۶/۷ میلیارد دلار و سهم ۲۷ درصدی، فدراسیون روسیه با رقم ۱۶/۱ میلیارد دلار و سهم ۲۶ درصدی، گامبیا با رقم ۲/۹ میلیارد دلار و سهم ۵ درصدی، ایالات متحده آمریکا با رقم ۲/۵ میلیارد دلار و سهم ۴ درصدی و کره جنوبی با رقم ۲/۲ میلیارد دلار و سهم ۴ درصدی، جزو پنج کشور عمده بوده‌اند که قزاقستان واردات خود را از آنها انجام داده است. همچنین ایران با رقمی حدود ۲۱۸ میلیون دلار و سهمی نزدیک به صفر درصد سی‌ودومین شریک تجاری وارداتی قزاقستان در بین ۱۷۵ کشور مورد معامله با این کشور بوده است.

۲-۲-۳. ترکیب صادرات

اقدام عمده صادراتی کشور قزاقستان در سال ۲۰۲۳ به سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۷. ۱۰ قلم عمده صادراتی قزاقستان به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش صادرات به ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی صادرات به ایران (درصد)
۱	نفت خام	۴۲.۳۱۵	۵۴	-	۰
۲	اورانیوم طبیعی و ترکیبات آن؛ آلیاژها، پراکندگی‌ها، شامل سرامیک‌ها، محصولات سرامیکی و مخلوط‌هایی که حاوی اورانیوم طبیعی یا ترکیب اورانیوم طبیعی هستند.	۳.۴۲۸	۴	-	۰
۳	معدن‌های مس و کنسانتره‌های آن	۳.۰۶۸	۴	-	۰
۴	مس، تصفیه شده، به صورت کاتدها و بخش‌های کاند	۲.۸۴۰	۴	-	۰
۵	فرو - کروم که حاوی بیش از ۴ درصد کربن به وزن است.	۱.۷۵۴	۲	-	۰
۶	گاز طبیعی در حالت گازی	۱.۶۲۵	۲	-	۰
۷	گندم (به‌استثنای بذر برای کاشت و گندم دوروم)	۱.۶۰۲	۲	۱۷.۷۴۱	۱/۱۱
۸	روغن‌ها و ترکیبات متوسط، از نفت یا مواد معدنی قیری که حاوی بیودیزل نیستند، n.e.s.	۱.۰۵۴	۱	-	۰
۹	نقره، شامل نقره پوشش‌دار با طلا یا پلاتین، ناپخته (به‌استثنای نقره به صورت پودر)	۶۴۲	۱	-	۰
۱۰	آرد گندم	۵۸۰	۱	-	۰
	مجموع ۱۰ قلم نخست	۵۸.۹۰۹	۷۵	۱۷.۷۴۱	۰/۰۳
	مجموع سایر کالاها	۱۹.۸۲۶	۲۵	۸۳.۴۶۸	۰/۴۲
	جمع کل	۷۸.۷۳۶	۱۰۰	۱۰۱.۲۰۹	۰/۱۳

- مطابق جدول ۷، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده صادراتی قزاقستان در سال ۲۰۲۳ حدود ۷۵ درصد از کل صادرات این کشور است که بالغ بر سه‌چهارم از صادرات این کشور را به خود اختصاص داده است. همچنین بیشترین سهم مربوط به نفت خام به ارزش ۴۲ میلیارد دلار و با سهمی حدود (۵۴ درصد) است
- در سال ۲۰۲۳، کشورهای ایتالیا با رقم ۱۴/۸ میلیارد دلار و سهم ۱۹ درصدی، چین با رقم ۱۴/۷ میلیارد دلار و سهم ۱۹ درصدی، فدراسیون روسیه با رقم ۹/۷ میلیارد دلار و سهم ۱۲ درصدی، هلند با رقم ۴ میلیارد دلار و سهم ۵ درصدی و ترکیه با رقم ۳/۹ میلیارد دلار و سهم ۵ درصدی، جزو پنج کشور عمده طرف معامله صادرات قزاقستان بوده‌اند. همچنین ایران با رقمی حدود ۸۳ میلیون دلار و سهمی نزدیک به صفر درصد چهل‌ودومین شریک تجاری صادراتی قزاقستان در بین ۱۳۲ کشور مورد معامله با این کشور بوده است.

۳-۳. وضعیت تجارت خارجی ارمنستان

بررسی‌ها حاکی از آن است که عمده صادرات ارمنستان به سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ شامل طلا، تلفن‌های همراه هوشمند برای شبکه‌های بی‌سیم، جواهرات و اجزای آن، مس و کنسانتره‌های آن، الماس، سیگار، مشروبات، خودرو... است و در مقابل اقلام عمده وارداتی این کشور از سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ شامل طلا، تلفن‌های هوشمند برای شبکه‌های بی‌سیم، خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری، گاز طبیعی، روغن‌ها و ترکیبات نفتی، الماس، دستگاه‌های دریافت تلویزیونی رنگی و... است که ۱۰ قلم عمده وارداتی و صادراتی این کشور در جداول ۸ و ۹ ارائه شده است.

۱-۳-۳. ترکیب واردات

اقلام عمده وارداتی کشور ارمنستان در سال ۲۰۱۸ از سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۸. ۱۰ قلم عمده وارداتی ارمنستان از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش واردات از ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی واردات از ایران (درصد)
۱	طلا، شامل طلا پوشش‌دار با پلاتین، ناپخته، برای مقاصد غیرپولی (به‌استثنای طلا به‌صورت پودر)	۱.۳۶۵	۱۱	-	۰
۲	اسمارت‌فون‌ها برای شبکه‌های بی‌سیم	۶۲۴	۵	-	۰
۳	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۱۵۰۰ سانتی‌متر مکعب تا ۳۰۰۰ سانتی‌متر مکعب طراحی شده‌اند.	۶۰۸	۵	-	۰
۴	گاز طبیعی در حالت گازی	۴۷۰	۴	۶۰.۷۶۹	۱۳
۵	روغن‌ها و ترکیبات متوسط، از نفت یا مواد معدنی قیری که حاوی بیودیزل نیستند.	۳۲۰	۳	۴۳.۹۴۴	۱۴
۶	الماس‌های غیرصنعتی که ناپخته یا به‌سادگی بریده، شکسته یا تراشیده شده‌اند.	۲۸۶	۲	-	۰
۷	الماس‌ها، کار شده، اما نصب یا تنظیم نشده (به‌استثنای الماس‌های صنعتی)	۲۷۳	۲	-	۰
۸	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۳۰۰۰ سانتی‌متر مکعب طراحی شده‌اند.	۲۵۲	۲	-	۰
۹	دستگاه‌های دریافت تلویزیونی رنگی، چه دارای گیرنده‌های رادیویی یا دستگاه‌های ضبط یا پخش صدا یا ویدئو	۱۸۸	۲	۴۱	۰
۱۰	روغن‌ها و ترکیبات سبک، از نفت یا مواد معدنی قیری که ۹۰ یا بیشتر	۱۷۸	۱	۱۳۶	۰
۲	مجموع ۱۰ قلم نخست	۴.۵۶۴	۳۸	۱۰۴.۸۹۰	۲
۷	مجموع سایر کالاها	۷.۴۵۸	۶۲	۴۹۲.۳۴۳	۷
۵	جمع کل	۱۲.۰۲۲	۱۰۰	۵۹۷.۲۳۳	۵

• مطابق جدول ۸، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده وارداتی ارمنستان در سال ۲۰۲۳ حدود ۳۸ درصد از کل واردات این کشور را به خود اختصاص داده است. همچنین بیشترین سهم مربوط به طلا به ارزش ۱.۳ میلیارد دلار و با سهمی حدود (۱۱ درصد) است.

• در سال ۲۰۲۳، کشورهای فدراسیون روسیه با رقم ۳/۸ میلیارد دلار و سهم ۳۲ درصدی، چین با رقم ۱/۶ میلیارد دلار و سهم ۱۴ درصدی، ویتنام با رقم ۸۱۵ میلیون دلار و سهم ۷ درصدی، ایران با رقم ۵۹۷ میلیون دلار و سهم ۵ درصدی و امارات با رقم ۵۵۰ میلیون دلار و سهم ۵ درصدی، جزو پنج کشور عمده بوده‌اند که ارمنستان واردات خود را از آنها انجام داده است. همچنین مطابق آمار ارائه شده، جمهوری اسلامی ایران چهارمین شریک تجاری وارداتی ارمنستان در بین ۱۶۸ کشور مورد معامله با این کشور بوده است.

۲-۳-۳. ترکیب صادرات

اقلام عمده صادراتی کشور ارمنستان در سال ۲۰۲۳ به سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۹. ۱۰ قلم عمده صادراتی ارمنستان به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش صادرات به ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی صادرات به ایران (درصد)
۱	طلا، شامل طلا پوشش‌دار با پلاتین، ناپخته، برای مقاصد غیرپولی (به‌استثنای طلا به‌صورت پودر)	۱.۷۴۷	۲۱	-	۰
۲	اسمارت‌فون‌ها برای شبکه‌های بی‌سیم	۴۹۲	۶	-	۰
۳	جواهرات و اجزای آن، از فلزات گران‌بها به جز نقره، چه با فلز گران‌بها پوشش‌دار	۴۹۰	۶	-	۰
۴	معدن‌های مس و کنسانتره‌های آن	۴۸۳	۶	۱۰.۹۴۳	۲
۵	الماس‌ها، کار شده، اما نصب یا تنظیم نشده (به‌استثنای الماس‌های صنعتی)	۴۰۱	۵	-	۰
۶	سیگارها، حاوی توتون	۳۵۴	۴	۲.۴۴۴	۱
۷	مشروباتی که از تقطیر شراب انگور یا تفاله انگور به دست می‌آید.	۲۹۰	۳	-	۰
۸	فرو مولیبدن	۲۸۱	۳	-	۰
۹	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۱۵۰۰ سانتی‌متر مکعب تا ۳۰۰۰ سانتی‌متر مکعب طراحی شده‌اند.	۲۲۰	۳	-	۰
۱۰	دستگاه‌های دریافت تلویزیونی رنگی، چه دارای گیرنده‌های رادیویی یا دستگاه‌های ضبط یا پخش صدا یا ویدئو باشند و چه نباشند که برای گنجاندن یک نمایشگر یا صفحه ویدئو طراحی شده‌اند.	۱۹۵	۲	-	۰
۰	مجموع ۱۰ قلم نخست	۴.۹۵۳	۵۹	۱۳.۳۸۷	۰
۲	مجموع سایر کالاها	۳.۴۱۸	۴۱	۸۱.۰۸۱	۲
۱	جمع کل	۸.۳۷۱	۱۰۰	۹۴.۴۶۸	۱

توضیح: ارمنستان طلا را عمدتاً پس از فراوری و پالایش در داخل کشور صادر می‌کند. طلاهای صادر شده ترکیبی از تولید داخلی و واردات خام هستند که پس از تصفیه، ذوب و خالص‌سازی به‌صورت شمش غیرپولی به بازارهای جهانی (سوئیس، امارات، هند) ارسال می‌شوند.

- مطابق جدول ۹، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده صادراتی ارمنستان در سال ۲۰۲۳ حدود ۵۹ درصد از کل صادرات این کشور را دارد که حدود سه‌پنجم از کل صادرات این کشور را به خود اختصاص داده است. همچنین بیشترین سهم مربوط به طلا به ارزش ۱.۷ میلیارد دلار و با سهمی حدود (۲۱ درصد) است.
- در سال ۲۰۲۳، فدراسیون روسیه با رقم ۳/۳ میلیارد دلار و سهم ۴۰ درصدی، امارات با رقم ۲/۲ میلیارد دلار و سهم ۲۷ درصدی، هنگ‌کنگ با رقم ۶۶۸ میلیون دلار و سهم ۸ درصدی، چین با رقم ۴۲۵ میلیون دلار و سهم ۵ درصدی و هلند با رقم ۲۳۴ میلیون دلار و سهم ۳ درصدی، جزو پنج کشور عمده طرف معامله صادرات با ارمنستان بوده‌اند. همچنین ایران با رقمی حدود ۹۴ میلیون دلار و سهم ۱ درصدی، دهمین شریک تجاری صادراتی ارمنستان در بین ۱۰۲ کشور مورد معامله با این کشور بوده است.

۳-۴. وضعیت تجارت خارجی بلاروس

بررسی‌ها حاکی از آن است که عمده صادرات بلاروس به سایر کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ شامل کلرید پتاسیم، روغن کلزا، اندام‌های خوراکی پرندگان، چوب کاج، شیر و خامه، کیک، تراکتور، گوشت بدون استخوان منجمد از حیوانات نشخوارکننده، رساناهای الکتریکی بوده و در مقابل اقلام عمده وارداتی این کشور از جهان شامل خودروها و سایر

وسایل نقلیه موتوری، دستگاه‌های دریافت تلویزیونی رنگی، دارو، تریلرها و نیمه‌تریلرها، واحدهای پردازش برای ماشین‌های پردازش داده خودکار است که ۱۰ قلم عمده وارداتی و صادراتی در جداول ۸ و ۹ ارائه شده است.

۱-۴-۳. ترکیب واردات

ارقام عمده وارداتی کشور بلاروس در سال ۲۰۲۳ از سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۱۰. ۱۰ قلم عمده وارداتی بلاروس از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش واردات از ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی واردات از ایران (درصد)
۱	اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه با حجم سیلندر بیشتر از ۱۰۰۰ سی‌سی اما از ۱۵۰۰ سی‌سی بیشتر نباشد.	۱،۱۵۲	۶	۵۰	۰
۲	اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه با حجم سیلندر بیشتر از ۱۵۰۰ سی‌سی اما از ۲۵۰۰ سی‌سی بیشتر نباشد.	۶۹۳	۴	-	-
۳	اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه با حجم سیلندر بیشتر از ۲۵۰۰ سی‌سی	۵۹۹	۳	-	-
۴	گوشی هوشمند برای شبکه‌های بی‌سیم	۵۱۶	۳	-	-
۵	مانیتورها و پروژکتورها، سایر رنگی	۴۲۱	۲	-	-
۶	سایر داروهای متشکل از محصولات مخلوط شده یا نشده برای مصارف درمان یا پیشگیری از بیماری	۳۵۷	۲	۱،۰۹۹	۰
۷	اتومبیل‌های سواری و سایر وسایل نقلیه موتوری که اساساً برای حمل اشخاص طراحی شده‌اند با حجم سیلندر بیشتر از ۱۵۰۰ سی‌سی اما از ۳۰۰۰ سی‌سی بیشتر نباشد.	۳۱۹	۲	-	-
۸	سایر وسایل نقلیه، تنها با موتور برقی برای نیروی محرکه	۳۰۷	۲	-	-
۹	سایر تریلرها و نیمه‌تریلرها	۲۳۷	۱	-	-
۱۰	واحدهای پردازش عددی	۲۰۴	۱	-	-
	مجموع ۱۰ قلم نخست	۴،۸۰۶	۲۷	۱،۱۴۹	۰
	مجموع سایر کالاها	۱۳،۱۵۶	۷۳	۱۸،۳۴۵	۰
	جمع کل	۱۷،۹۶۲	۱۰۰	۱۹،۴۹۴	۰

توضیح: شایان ذکر است به دلیل عدم اظهار ارقام تجارت توسط بلاروس در سال ۲۰۲۳ از داده‌های Mirror استفاده شده است.

• مطابق جدول ۱۰، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده وارداتی بلاروس در سال ۲۰۲۳ حدود ۲۷ درصد از کل واردات این کشور است. همچنین بیشترین سهم مربوط به خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۱۰۰۰ سانتی‌متر مکعب تا ۱۵۰۰ سانتی‌متر مکعب به ارزش ۱.۱ میلیارد دلار و با سهمی حدود ۶ درصد است.

• در سال ۲۰۲۳، کشورهای چین با رقم ۵/۸ میلیارد دلار و سهم ۲۴ درصدی، لهستان با رقم ۲/۸ میلیارد دلار و سهم ۱۷ درصدی، آلمان با رقم ۲ میلیارد دلار و سهم ۱۲ درصدی، لتونی با رقم ۱/۸ میلیارد دلار و سهم ۱۱ درصدی و ترکیه با رقم ۱/۶ میلیارد دلار و سهم ۱۰ درصدی، جزو پنج کشور عمده در بین ۸۵ کشور مورد معامله با این کشور بوده‌اند که بلاروس واردات خود را از آنها انجام داده است.

۲-۴-۳. ترکیب صادرات

اقلام عمده صادراتی کشور بلاروس در سال ۲۰۲۳ به سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۱۱. ۱۰ قلم عمده صادراتی بلاروس به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش صادرات به ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی صادرات به ایران (درصد)
۱	کلرید پتاسیم	۱,۹۷۷	۲۵	۲۰	۰
۲	روغن خام	۴۹۱	۶	-	-
۳	قطعات و احشای منجمد پرندگان	۲۹۰	۴	-	-
۴	چوب اره شده یا ناهمواری گرفته شده کاج	۲۸۹	۴	۳,۰۰۷	۰
۵	تراکتورها (بیشتر از ۳۷ کیلووات اما بیشتر از ۷۵ کیلووات نباشد).	۱۵۵	۲	-	-
۶	شیر و خامه شیر به شکل پودر یا به شکل دانه‌ریز	۱۵۳	۲	-	-
۷	کنجاله و سایر آخال‌های جامد از دانه‌های کلزا یا کانولا	۹۶	۱	-	-
۸	چوب اره شده یا ناهمواری گرفته شده	۸۹	۱	۳۲۹	۰
۹	گوشت حیوانات از نوع گاو، منجمد، بی‌استخوان	۸۱	۱	-	-
۱۰	سایر سیم عایق شده	۷۵	۱	-	-
	مجموع ۱۰ قلم نخست	۳,۶۹۵	۴۷	۳,۳۵۶	۰
	مجموع سایر کالاها	۴۲۰	۵	۵۴,۲۹۰	۰
	جمع کل	۷,۸۱۱	۱۰۰	۶۱,۰۰۲	۰

توضیح: شایان ذکر است به دلیل عدم اظهار ارقام تجارت توسط بلاروس در سال ۲۰۲۳ از داده‌های Mirror استفاده شده است.

• مطابق جدول ۱۱، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده صادراتی بلاروس در سال ۲۰۲۳ حدود ۴۷ درصد، رقم قابل توجهی است. همچنین بیشترین سهم مربوط به کلرید پتاسیم به ارزش ۱.۹ میلیارد دلار و با سهمی حدود ۲۵ درصد بوده است.

• در سال ۲۰۲۳، کشورهای چین با رقم ۲/۶ میلیارد دلار و سهم ۳۷ درصدی، قزاقستان با رقم ۷۵۷ میلیون دلار و سهم ۱۱ درصدی، لهستان با رقم ۴۴۹ میلیون دلار و سهم ۶ درصدی، برزیل با رقم ۳۷۲ میلیون دلار و سهم ۵ درصدی و آذربایجان با رقم ۳۲۴ میلیون دلار و سهم ۵ درصدی، جزو پنج کشور عمده طرف معامله صادرات در بین ۱۱۱ کشور مورد معامله با این کشور بوده‌اند.

۳-۵. وضعیت تجارت خارجی قرقیزستان

بررسی‌ها حاکی از آن است که عمده صادرات قرقیزستان به جهان شامل طلا و فلزات گران‌بها، روغن‌های نفتی، تلفن‌های هوشمند همراه برای استفاده در شبکه‌های بی‌سیم (اسمارت‌فون‌ها)، پسماند و ضایعات مس، ماشین‌آلات بسته‌بندی، میله‌ها و میله‌های آهنی یا فولاد غیرآلیاژی، پنبه، رادیاتورها و قطعات آن و ذغال‌سنگ بوده و در مقابل اقلام عمده وارداتی این کشور از جهان شامل قطعات ماشین‌های ظرف‌شویی، خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری، روغن‌های

نفتی، پارچه‌های بافندگی یا قلاب‌بافی شده که ۱۰ قلم عمده وارداتی و صادراتی در جداول ۱۲ و ۱۳ ارائه شده است.

۱-۵-۳. ترکیب واردات

اقدام عمده وارداتی کشور قرقیزستان در سال ۲۰۱۸ به سایر کشورها را می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۱۲. ۱۰ قلم عمده وارداتی قرقیزستان از کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش واردات از ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی واردات از ایران (درصد)
۱	قطعات ماشین‌های ظرفشویی، ماشین‌آلات بسته‌بندی یا پیچیدن و سایر ماشین‌آلات	۱۰۲۶	۸	-	۰
۲	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۱۵۰۰ سانتی‌متر مکعب تا ۳۰۰۰ سانتی‌متر مکعب طراحی شده‌اند.	۹۰۲	۷	۸۵۶	۰/۱
۳	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۳۰۰۰ سانتی‌متر مکعب طراحی شده‌اند.	۴۴۸	۴	۸۳۴	۰/۲
۴	روغن‌ها و ترکیبات متوسط، از نفت یا مواد معدنی قیری که حاوی بیودیزل نیستند، n.e.s	۴۴۷	۴	۱۲	۰
۵	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل طراحی شده‌اند.	۴۳۳	۴	۴۲	۰
۶	پارچه‌های بافندگی یا قلاب‌بافی شده، با عرض بیش از ۳۰ سانتی‌متر	۳۱۰	۳	۱۵۵	۰
۷	روغن‌ها و ترکیبات سبک، از نفت یا مواد معدنی قیری که ۹۰ درصد یا بیشتر	۲۸۷	۲	-	۰
۸	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۲۵۰۰ سانتی‌متر مکعب طراحی شده‌اند.	۲۴۴	۲	۹۹	۰
۹	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل طراحی شده‌اند.	۲۱۴	۲	-	۰
۱۰	خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل با حجم ۱۵۰۰ سانتی‌متر مکعب تا ۲۵۰۰ سانتی‌متر مکعب طراحی شده‌اند.	۲۰۱	۲	۳۳	۰
مجموع ۱۰ قلم نخست		۴،۵۱۴	۳۷	۲،۰۳۱	۰
مجموع سایر کالاها		۷،۸۳۷	۶۳	۳۸،۵۹۱	۰/۵
جمع کل		۱۲،۳۵۰	۱۰۰	۴۰،۶۲۲	۰/۳

- مطابق جدول ۱۲، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده وارداتی بلاروس در سال ۲۰۲۳ حدود ۳۷ درصد است. همچنین بیشترین سهم مربوط به قطعات ماشین‌های ظرفشویی به ارزش ۱ میلیارد دلار و سهمی حدود ۸ درصد است.
- در سال ۲۰۲۳، کشورهای چین با رقم ۵/۳ میلیارد دلار و سهم ۴۳ درصدی، فدراسیون روسیه با رقم ۲/۱ میلیارد دلار و سهم ۱۸ درصدی، قزاقستان با رقم ۸۳۸ میلیون دلار و سهم ۷ درصدی، کره جنوبی با رقم ۵۵۱ میلیون دلار و سهم ۴ درصدی و ترکیه با رقم ۴۵۲ میلیون دلار و سهم ۴ درصدی، جزو پنج کشور عمده بوده‌اند که قرقیزستان واردات خود را از آنها انجام داده است. همچنین کشور ایران با رقمی حدود ۴۰ میلیون دلار و سهمی نزدیک به صفر درصد بیست‌ودومین شریک تجاری وارداتی قرقیزستان در بین ۱۳۸ کشور بوده است.

۲-۵-۳. ترکیب صادرات

اقدام عمده صادراتی قرقیزستان در سال ۲۰۲۳ را به سایر کشورها می‌توان در قالب موارد ذیل برشمرد:

جدول ۱۳. ۱۰ قلم عمده صادراتی قرقیزستان به کشورهای جهان در سال ۲۰۲۳ [۵]

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل (درصد)	ارزش صادرات به ایران (هزار دلار)	سهم ارزشی صادرات به ایران (درصد)
۱	طلا، شامل طلا پوشش‌دار با پلاتین، ناپخته، برای مقاصد غیرپولی (به‌استثنای طلا به‌صورت پودر)	۱،۲۸۴	۳۹	-	۰
۲	معدن‌های فلزات گران‌بها و کنسانتره‌های آن (به‌استثنای معدن‌ها و کنسانتره‌های نقره)	۱۹۶	۶	-	۰
۳	روغن‌ها و ترکیبات متوسط، از نفت یا مواد معدنی قیری که حاوی بیودیزل نیستند، n.e.s	۱۰۸	۳	۴۳	۰
۴	اسمارت‌فون‌ها برای شبکه‌های بی‌سیم	۸۴	۳	-	۰
۵	پسماند و ضایعات مس (به‌استثنای شمش‌ها یا اشکال ناپخته مشابه، ضایعات و پسماند مس ذوب شده)	۸۱	۲	-	۰
۶	ماشین‌آلات بسته‌بندی یا پیچیدن، شامل ماشین‌آلات بسته‌بندی حرارتی (به‌استثنای ماشین‌آلات پر کردن، بستن، مهر و موم کردن یا برجسب‌گذاری بطری‌ها، قوطی‌ها، جعبه‌ها، کیسه‌ها یا سایر ظروف و ماشین‌آلات برای کیسول‌گذاری بطری‌ها، شیشه‌ها، لوله‌ها و ظروف مشابه)	۵۷	۲	-	۰
۷	میله‌ها و میله‌های آهنی یا فولاد غیرآلیاژی، با فرورفتگی‌ها، دنده‌ها، شیارها یا سایر تغییرات ایجاد شده در حین فرایند نورد	۴۸	۱	-	۰
۸	پنبه	۴۲	۱	۱۳،۳۵۹	۳۱/۹
۹	رادیاتورها و قطعات آن، برای تراکتورها، وسایل نقلیه موتوری برای حمل‌ونقل ۱۰ نفر یا بیشتر، خودروها و سایر وسایل نقلیه موتوری که عمدتاً برای حمل‌ونقل افراد طراحی شده‌اند.	۳۸	۱	-	۰
۱۰	ذغال‌سنگ، چه پودر شده و چه نشده، غیرگندله (به‌استثنای ذغال‌سنگ آنتراسیت و قیری)	۳۸	۱	-	۰
مجموع ۱۰ قلم نخست		۱،۹۷۶	۶۰	۱۳،۴۰۲	۰/۷
مجموع سایر کالاها		۱،۳۳۳	۴۰	۱۲،۰۲۶	۰/۹
جمع کل		۳،۳۰۹	۱۰۰	۲۵،۴۲۸	۰/۸

• مطابق جدول ۱۳، مجموع سهم ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده صادراتی قرقیزستان در سال ۲۰۲۳ حدود ۶۰ درصد است که حدود سه‌پنجم از صادرات این کشور را تشکیل می‌دهد. همچنین بیشترین سهم مربوط به طلا شامل طلای پوشش‌دار با پلاتین به ارزش ۱.۲ میلیارد دلار با سهمی حدود ۳۹ درصد است.

• در سال ۲۰۲۳، کشورهای سوئیس با رقم ۱ میلیارد دلار و سهم ۳۳ درصدی، فدراسیون روسیه با رقم ۷۴۶ میلیون دلار و سهم ۲۳ درصدی، قزاقستان با رقم ۴۵۶ میلیون دلار و سهم ۱۴ درصدی، ازبکستان با رقم ۲۹۱ میلیون دلار و سهم ۹ درصدی و امارات با رقم ۱۸۹ میلیون دلار و سهم ۶ درصدی، جزو پنج کشور عمده طرف معامله صادراتی قرقیزستان بوده‌اند. همچنین ایران با رقمی حدود ۲۵ میلیون دلار و سهم ۱ درصدی دهمین شریک تجاری صادراتی در بین ۹۵ کشور مورد معامله با کشور قرقیزستان بوده است.

بررسی تفصیلی جداول ترکیب صادرات و واردات پنج کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۲۳، نشان‌دهنده تنوع محدود در ساختار تجاری اغلب اعضای این بلوک است. همان‌طور که تحلیل‌های پیشین در مورد اقلام عمده

مبادلات هر کشور نشان داد، تجارت خارجی اعضا به شدت حول محور چند کالای اصلی متمرکز است؛ از نفت خام و گاز طبیعی در روسیه و قزاقستان گرفته تا طلا در ارمنستان و قرقیزستان و کلرید پتاسیم در بلاروس.

این تمرکز کالایی، علاوه بر کاهش مقاومت اقتصادی در برابر نوسانات جهانی، سبب شده است تا شکاف قابل توجهی در تراز تجاری کشورهای عضو پدید آید، به ویژه میان قدرت‌های منبع‌محور و اقتصادهای مصرف‌گرا. در همین چارچوب، می‌توان با اتکا به داده‌های عددی ارائه شده در بخش قبل، تصویری جامع‌تر از این ساختار نامتوازن در کل اتحادیه ترسیم کرد.

در سال ۲۰۲۳، تراز تجاری پنج کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا تصویری شفاف از ساختار نامتوازن اقتصادی این بلوک ارائه می‌دهد. روسیه با صادرات حدود ۴۲۹ میلیارد دلار و واردات نزدیک به ۲۰۸ میلیارد دلار، مزاد تجاری چشمگیری معادل ۲۲۱ میلیارد دلار به دست آورده است که نتیجه مستقیم اتکای این کشور به صادرات انرژی، نفت، گاز، زغال‌سنگ و محصولات معدنی است. قزاقستان نیز با صادرات حدود ۷۸ میلیارد دلار و واردات تقریباً ۶۱ میلیارد دلار مزاد ۱۷ میلیارد دلاری دارد؛ صادرات نفت خام، اورانیوم، گندم و فلزات پایه ستون فقرات تراز مثبت آن را تشکیل می‌دهد. در مقابل، بلاروس با صادرات ۸ میلیارد دلار و واردات ۱۸ میلیارد دلار، کسری قابل توجهی معادل ۱۰ میلیارد دلار دارد؛ ارمنستان با صادرات ۸ میلیارد دلار در برابر واردات ۱۲ میلیارد دلار، کسری ۴ میلیارد دلاری را تجربه کرده و قرقیزستان با صادرات تنها ۳ میلیارد دلار در برابر واردات ۱۲ میلیارد دلار دارای کسری شدید ۹ میلیارد دلاری است. این اعداد نشان می‌دهند که دو قدرت بزرگ منطقه (روسیه و قزاقستان) توانسته‌اند مزاد پایدار خود را حفظ کنند، در حالی که سه عضو کوچک‌تر در چرخه دائمی واردات و مصرف گرفتارند.

کسری تجاری کشورهای کوچک‌تر عضو اتحادیه، ریشه‌ای کاملاً ساختاری دارد و حاصل ضعف تولید داخلی، محدودیت‌های صنعتی، کوچک بودن بازار و وابستگی مزمن به واردات کالاهای مصرفی، ماشین‌آلات و انرژی است. در بلاروس، صنایع سنتی مانند پتاس، روغن کلزا، محصولات گوشتی و لبنی وجود دارند، اما این کشور از شبکه تولید صنعتی گسترده بی‌بهره است؛ بخش قابل توجهی از نیازهای صنعتی از طریق واردات ماشین‌آلات سنگین، خودرو، دارو و قطعات الکترونیکی از روسیه، چین و اتحادیه اروپا تأمین می‌شود و تراز منفی را تثبیت می‌کند. در ارمنستان، هرچند صادرات طلا و سنگ‌های قیمتی پس از فراوری در داخل نقش مهمی دارد، اما اقتصاد کمتر صنعتی و وابسته به واردات سوخت، مواد غذایی و تجهیزات مصرفی است که به شکاف ارزی منجر می‌شود. قرقیزستان از این الگو هم آسیب‌پذیرتر است؛ اقتصادی کوچک، محصور در خشکی و فاقد زیرساخت صنعتی که بخش اعظم کالاهای مصرفی، خودرویی و انرژی را از چین، روسیه و قزاقستان وارد می‌کند. صادرات محدود و خام‌محور مانند طلا، زغال‌سنگ و پنبه نمی‌تواند تراز عظیم وارداتی را جبران کند، در نتیجه کسری تجاری آن دیگر پدیده‌ای گذرا نیست، بلکه ماهیت ساختاری اقتصاد ملی‌اش را نشان می‌دهد. در سوی دیگر، روسیه و قزاقستان به واسطه دسترسی وسیع به منابع طبیعی، انرژی و شبکه‌های صادراتی قوی توانسته‌اند در مقابل فشارهای تورمی و محدودیت‌های زنجیره تأمین جهانی، تراز مثبت و پایدار خود را تحکیم کنند.

در جمع‌بندی، می‌توان گفت که ساختار تجاری اتحادیه اوراسیا از منظر «شبکه شرکای مشترک» بسیار متراکم حول چند قدرت اقتصادی است:

چین و روسیه هسته مشترک تجارت (واردات و صادرات) هر پنج کشور هستند؛ به عبارتی محور ارتباطی شرق - قاره‌ای بین آستانه و مسکو.

ترکیه، هلند و کره جنوبی نقش مکمل دارند؛ ترکیه در مسیر ترانزیت کالا و انرژی، هلند در تجارت نفت و ترکیبات نفتی و کره جنوبی در کالاهای صنعتی و مصرفی.

امارات متحده عربی به‌طور مختص در حوزه فلزات گران‌بها و طلای ارمنستان برجسته شده است.

در جمع‌بندی، یافته‌های بخش قبل در کنار تحلیل کلان فوق، تصویری کلی از نابرابری اقتصادی درون‌اتحادیه‌ای را آشکار می‌سازد؛ جایی که دو اقتصاد بزرگ (روسیه و قزاقستان) با اتکا بر صادرات منابع انرژی، فلزات پایه و محصولات معدنی، بیش از ۷۵ درصد از کل تجارت اتحادیه را شکل می‌دهند و عملاً جهت جریان‌های تجاری منطقه را تعیین می‌کنند. در مقابل، سه اقتصاد کوچک‌تر، یعنی بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان، به‌دلیل محدودیت تولید، تکیه بر صنایع سبک و وابستگی وارداتی، با کسری‌های شدید مواجه‌اند. این شکاف ساختاری نه‌تنها توان همگرایی اقتصادی منطقه را کاهش می‌دهد، بلکه نشان می‌دهد اگر برای ارتقای سطح صنعتی و ظرفیت صادراتی اعضای کوچک‌تر برنامه‌ریزی نشود، اتحادیه همواره دچار دوگانگی اقتصادی - منبع‌محور در مقابل مصرف‌محور - خواهد بود؛ وضعیتی که اصلاح آن نیازمند جهت‌گیری‌های تازه در سیاست‌های صنعتی و توسعه‌ای اتحادیه است.

کسری‌های ساختاری ذکر شده در بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان، مستلزم ورود مستمر ارز از منابع جایگزین یا حمایت‌های مالی برای حفظ سطح واردات ضروری (مانند انرژی، ماشین‌آلات و کالاهای مصرفی) است. این جبران عمدتاً از طریق دو کانال اصلی صورت می‌گیرد:

۱. **جریان سرمایه و حواله‌های ارزی:** ارزهای خارجی مورد نیاز برای واردات از جهان خارج (مانند چین یا ترکیه)، عمدتاً از طریق حواله‌های ارزی مهاجران (به‌خصوص برای ارمنستان) و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (ب‌آب) و وام‌های دولتی از شرکای بزرگ‌تر یا نهادهای مالی تأمین می‌شود. این جریان‌های سرمایه‌ای، شکاف ایجاد شده توسط تراز منفی تجاری را پر می‌کنند.

۲. **استفاده از ذخایر یا دارایی‌های خارجی:** احتمالاً بخش دیگری از این کسری از طریق فروش دارایی‌های ذخیره شده (مانند طلا در ارمنستان) یا استفاده از ذخایر ارزی بانک مرکزی برای تسهیل واردات استراتژیک جبران می‌گردد.

۴. توافق‌نامه تجاری تشکیل منطقه آزاد تجاری بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

از سال ۲۰۱۲، توافقی چندجانبه با عنوان «توافق‌نامه تشکیل منطقه آزاد تجاری میان کشورهای عضو CIS» (اتحادیه کشورهای مستقل شوروی سابق^۱) منعقد شد که به‌موجب آن، کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا (ارمنستان، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان و روسیه) از یک سو و کشورهای غیرعضو از جمله اوکراین، ازبکستان، مولداوی و

1. Commonwealth of Independent States (CIS)

تاجیکستان از سوی دیگر طرف این توافق بوده‌اند. شایان ذکر است، این توافق صرفاً در چارچوب همکاری‌های منطقه CIS منعقد شده و هیچ ارتباطی با موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا ندارد. اتحادیه اقتصادی اوراسیا نخستین توافق تجارت آزاد خود را با کشور ویتنام امضا کرد که در اکتبر سال ۲۰۱۶ پس از تأیید همه اعضا، به مرحله اجرا رسید. این تجربه، سرآغاز سیاست توسعه توافقی‌های تجارت آزاد چندجانبه در ساختار اوراسیا بود و مبنایی برای گسترش سیاست‌های همگرایی اقتصادی این اتحادیه با دیگر کشورها فراهم آورد. از آنجایی که کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا (به جز بلاروس) عضو سازمان جهانی تجارت^۱ هستند، امکان امضای موافقت‌نامه تجارت ترجیحی را نداشته و تنها می‌توانند موافقت‌نامه تجارت آزاد^۲ را در چارچوب تعهدات بین‌المللی خود منعقد سازند. از این رو، برای آنکه موافقت‌نامه اولیه ایران و اوراسیا با اصول نظام تجارت چندجانبه سازگار باشد، این موافقت‌نامه در ابتدا عنوان «آزمایشی تشکیل منطقه آزاد تجاری» به خود گرفت. با سپری شدن دوره سه‌ساله و آمادگی اعضا برای عقد قرارداد بلندمدت، موافقت‌نامه تجارت آزاد بین ایران و اوراسیا مورد توافق طرفین قرار گرفت تا به شکل دائمی اجرا شود.

در همین چارچوب، موافقت‌نامه میان جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا ابتدا در قالب توافق موقت و آزمایشی از تاریخ ۲۷ اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷ (۱۷ مه سال ۲۰۱۸) آغاز شد تا در یک دوره سه‌ساله آثار تعرفه‌ای و تجاری بین دو طرف ارزیابی و زمینه برای دستیابی به توافق دائمی فراهم گردد. لایحه این موافقت‌نامه در سال ۱۳۹۷ به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد و پس از بررسی در کمیسیون‌های تخصصی، نهایتاً در تاریخ ۵ تیرماه ۱۳۹۸ پس از تأیید شورای نگهبان، به مدت سه سال به قانون تبدیل گردید. این دوره موقت برای ارزیابی مزایا و چالش‌های کاهش تعرفه‌ها انتخاب شد و پس از پایان نخستین دوره، یک دوره سه‌ساله دیگر نیز تمدید گردید. لذا موقتی بودن آن صرفاً به‌منزله مرحله گذار به توافق دائمی تجارت آزاد تلقی می‌شد.

بر اساس قانون مصوب مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۶ بهمن‌ماه ۱۴۰۳ و تأیید شورای نگهبان در تاریخ ۱۲ اسفندماه ۱۴۰۳، «[قانون موافقت‌نامه تجارت آزاد بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو آن](#)» رسماً به تصویب رسید. طبق اعلام رسمی کمیسیون اقتصادی اوراسیا^۳، این توافق از تاریخ ۲۶ اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ (۱۵ مه ۲۰۲۵) به‌صورت تجارت آزاد دائمی لازم‌الاجرا و جایگزین توافق موقت گردیده است.

این مرحله دائمی، نقطه عطفی در روابط اقتصادی ایران و اتحادیه اوراسیا به شمار می‌رود؛ زیرا حدود ۸۷ درصد کل اقلام کالایی را پوشش می‌دهد و میانگین تعرفه واردات ایران بر کالاهای EAEU را از حدود ۲۰ درصد به ۴/۵ درصد کاهش داده است. بر پایه گزارش رسمی کمیسیون اقتصادی اوراسیا، توافق جدید بستر یکپارچه‌ای برای دسترسی ترجیحی تولیدکنندگان دو طرف به بازار یکدیگر فراهم کرده و همکاری را از حالت محدود کالا و آزمایشی به وضعیت پایدار و جامع ارتقا داده است.

1. World Trade Organization(WTO)
2. Free Trade Agreement (FTA)
3. Eurasian Economic Commission(EEC)

در این مسیر، مفهوم همگرایی اقتصادی و تجاری^۱ میان کشورها اهمیت ویژه‌ای دارد. مراحل تعمیق همگرایی، روندی تدریجی از همکاری‌های محدود تا یکپارچگی کامل اقتصادی را نشان می‌دهد که هدف آن کاهش موانع تجاری، هماهنگی سیاست‌های پولی و مالی و افزایش تجارت متقابل است. این همگرایی‌ها به دو نوع کم‌عمق و عمیق تقسیم می‌شوند و مراحل استاندارد آن در ادبیات بازرگانی بین‌الملل به ترتیب زیر است:

۱. تجارت ترجیحی^۲: کاهش محدود تعرفه‌ها میان کشورهای منتخب با هدف آغاز همکاری تجاری.
۲. تجارت آزاد^۳: حذف عمده تعرفه‌های گمرکی میان اعضا با رعایت قواعد مبدأ.
۳. اتحادیه گمرکی^۴: ایجاد تعرفه خارجی مشترک در برابر کشورهای غیرعضو.
۴. بازار مشترک^۵: آزادسازی جریان سرمایه، خدمات و نیروی کار در کنار تجارت کالا.
۵. اتحادیه اقتصادی^۶: ترکیب بازار مشترک و اتحادیه گمرکی با سیاست‌های اقتصادی هماهنگ.
۶. اتحادیه اقتصادی و پولی^۷: افزوده شدن ارز مشترک و سیاست پولی واحد به ساختار اقتصادی اتحادیه.
۷. همگرایی کامل اقتصادی^۸: بالاترین سطح همگرایی که شامل سیاست‌های مالی و پولی کاملاً یکسان همراه با یکپارچگی حقوقی و سیاسی است [16].

به این ترتیب، از ۱۵ مه سال ۲۰۲۵ / ۲۶ اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ به بعد، موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا رسماً وارد مرحله دائم شده و تمامی ترتیبات سابق توافق موقت خاتمه یافته است. این تحول نه تنها گامی در مسیر همگرایی منطقه‌ای عمیق‌تر محسوب می‌شود، بلکه فصل تازه‌ای از روابط اقتصادی و صنعتی ایران با پنج عضو اوراسیا (روسیه، قزاقستان، بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان) را رقم زده است [۷].

در چارچوب قانون موافقت‌نامه تجارت آزاد بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو آن، امتیازات تعرفه‌ای اعطایی دو طرف در سطوح مختلف کالاهای صنعتی و کشاورزی تنظیم شده است. براساس مفاد این قانون و متن موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری مصوب ۱۳۹۸/۰۳/۱۹ مجلس شورای اسلامی، ایران در مجموع برای اتحادیه اقتصادی اوراسیا در ۳۶۰ قلم کالای هشت‌رقمی نظام هماهنگ HS^۹ امتیاز تعرفه‌ای تعیین کرده است که از این میان، ۱۳۳ قلم معادل حدود ۳۷ درصد مشمول تثبیت تعرفه (کاهش صفر درصدی) و ۲۲۷ قلم باقی‌مانده با میانگین کاهش ۱/۳۲ درصدی تعرفه همراه بوده‌اند. در مقابل، اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای ایران ۵۰۲ قلم کالای ۱۰ رقمی HS مشمول ترجیحات تعرفه‌ای تعیین کرده که از این تعداد، ۴۴ قلم (نزدیک به ۸ درصد) مشمول تثبیت تعرفه و بقیه دارای میانگین کاهش ۳/۵۶ درصدی نرخ تعرفه هستند. در ترکیب کلی، امتیازات اعطایی ایران شامل ۹۷ قلم کالای کشاورزی و ۲۶۳ قلم کالای صنعتی و امتیازات اعطایی اوراسیا شامل ۱۲۶ قلم کالای کشاورزی و

1. Economic and Trade Integration (ETI)
2. Preferential Trade Agreement (PTA)
3. Free Trade Agreement (FTA)
4. Customs Union (CU)
5. Common Market (CM)
6. Economic Union (EU)
7. Economic and Monetary Union (EMU)
8. Complete Economic Integration (CEI)
9. Harmonized System (HS)

۳۷۶ قلم کالای صنعتی است؛ به طوری که حجم امتیازات طرفین در بخش صنعت بیش از بخش کشاورزی بوده و این امر نشان‌دهنده تمایل هر دو طرف به حمایت بیشتر از بخش‌های کشاورزی داخلی خود است. براساس این داده‌ها، در بخش تثبیت تعرفه‌ای، ایران از مجموع ۳۶۰ قلم مورد توافق، در ۱۳۲ قلم تثبیت تعرفه یا عدم کاهش نرخ را اجرا کرده است، در حالی که اوراسیا در میان ۵۰۲ قلم ترجیح اعطایی خود، تنها در ۳۹ قلم تثبیت تعرفه دارد. همچنین در بخش کاهش تعرفه‌ای، ایران در ۴۶۳ قلم کالا به اوراسیا ترجیح داده و در مقابل، اوراسیا از ایران در ۲۲۸ قلم کالا ترجیح تعرفه‌ای دریافت کرده است. در نتیجه اجرای این موافقت‌نامه، میانگین نرخ تعرفه وارداتی کالاهای صنعتی به ایران با حدود ۷ واحد درصد کاهش، از ۴/۲۲ درصد به ۴/۱۵ درصد تقلیل یافته است [۶].

امتیازات اعطایی ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا عمدتاً شامل کاهش تعرفه برای گوشت و چربی، فراورده‌های نفتی، انواع خاصی از شیرینی و شکلات، فلزات، لوازم آرایشی و برخی تجهیزات مکانیکی و الکترونیکی است. در مقابل، اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیز به دولت ایران ترجیحات تعرفه‌ای گسترده‌ای در زمینه محصولات غذایی، سبزیجات، میوه‌ها، میوه‌های خشک، مصالح ساختمانی، لوازم آشپزی، فرش و مشتقات فلزات غیرآهنی اعطا کرده است [۶].

شایان ذکر است که در سال‌های اخیر، میانگین نرخ تعرفه اسمی ایران در سطح کل اقتصاد حدود ۱۸ درصد بوده که تقریباً سه‌برابر میانگین نرخ تعرفه اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا (حدود ۵ درصد) است؛ عاملی که کاهش تعرفه‌های ایران در چارچوب این قانون را از منظر همگرایی تجاری و رقابت‌پذیری اقتصادی بسیار حائز اهمیت می‌سازد [۷].

بررسی‌های اجمالی نشان می‌دهد که مجموع واردات ایران از پنج کشور عضو این اتحادیه، از ۱/۴۹ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۷ (قبل از امضای این توافق) به ۱/۵۰ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. همچنین، صادرات ایران به این پنج کشور نیز طی مدت فوق از ۶۱۵ میلیون دلار به ۲/۰۱ میلیارد دلار رسیده است.

بنابراین، موافقت‌نامه با عنوان «[قانون موافقت‌نامه تجارت آزاد بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و](#)

[کشورهای عضو آن](#)»، که در تاریخ ۱۴۰۳/۷/۲۹ در مجلس شورای اسلامی اعلام وصول شده بود، پس از طی مراحل قانونگذاری و تصویب، اکنون به صورت قانون لازم‌الاجرا درآمده است. در مقدمه این قانون به مواردی از جمله تقویت روابط و همکاری‌های چندجانبه میان طرف‌ها، تمایل به ایجاد محیط و شرایط مناسب برای توسعه و تسهیل روابط متقابل تجاری و اقتصادی و افزایش فرصت‌های کسب و کار بر پایه اعتماد متقابل، شفافیت و تسهیل تجاری میان طرفین اشاره شده است.

مهم‌ترین فصول قانون مصوب ۱۴۰۳ شامل موارد ذیل است:

فصل ۱. مقررات سازمانی و عمومی

- تعاریف کلیدی: شامل مفاهیم گمرکی، نظام هماهنگ (HS)، طرف‌ها، قواعد مبدأ، مقام‌های گمرکی، اشخاص، تدبیر، قوانین و مقررات.
- تشکیل منطقه آزاد تجاری و اهداف: آزادسازی و تسهیل تجارت، کاهش یا حذف موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای، توسعه تنوع تجاری و گسترش همکاری‌های اقتصادی.
- ارتباط با سایر موافقت‌نامه‌ها: اجرای سازگار با تعهدات بین‌المللی موجود؛ محدودیت در اعمال مزایا بین اعضای داخلی اتحادیه اوراسیا به ایران.

- کارگروه مشترک: ترکیب، وظایف (نظارت، بررسی اصلاحات، ایجاد ارکان فرعی)، نحوه تشکیل جلسات (سالیانه و ویژه) و تصمیم‌گیری با اجماع.
- **بستر گفت‌وگوی تجاری:** ایجاد ارتباط مستقیم میان بخش‌های تجاری، حق ارائه پیشنهاد، برگزاری رویدادهای مشترک.
- **نقاط تماس:** معرفی مسئولان مرتبط توسط هر طرف برای هماهنگی.
- **حفظ محرمانگی اطلاعات:** طبق قوانین داخلی هر طرف.
- **استثنائات عمومی و امنیتی:** تدابیر ضروری برای اخلاق عمومی، سلامت انسان / حیوان / گیاه، امنیت ملی، حفظ منابع طبیعی و کمبود کالا.
- **حفظ تراز پرداخت‌ها:** امکان اعمال محدودیت وارداتی موقت با شرایط خاص.
- **شفافیت و اصلاح قوانین:** اطلاع‌رسانی عمومی مقررات، انتشار پیش‌نویس‌ها برای اظهارنظر، ایجاد راهنمای گام‌به‌گام واردات و اصلاح قوانین برای انطباق با موافقت‌نامه.

فصل ۲. تجارت کالا

- **رفتار ملت کامله‌الوداد^۱:** اصل کلی آن به این معناست که هر امتیاز یا معافیت تجاری که یک کشور به طرف مقابل اعطا می‌کند، باید همانند امتیازات اعطایی به سایر کشورها باشد؛ یعنی هیچ تبعیضی میان شرکای تجاری وجود نداشته باشد. با این حال، براساس استثناهای پذیرفته شده در نظام تجارت جهانی - شامل تجارت مرزی، توافقات اتحادیه‌های گمرکی یا مناطق ترجیحی و حمایت از کشورهای کمتر توسعه‌یافته - کشورها می‌توانند در قالب موافقت‌نامه‌های خاص رفتار متفاوتی داشته باشند. در مورد موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، این استثنا صدق می‌کند؛ یعنی ایران مزایا و معافیت‌های تعرفه‌ای را تنها برای کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا اعمال می‌کند و ملزم نیست همین مزایا را به سایر کشورها خارج از این اتحادیه (مانند ترکیه، هند یا چین) اعطا کند. بنابراین اصل کامله‌الوداد در روابط بین ایران و اعضای اتحادیه اوراسیا اجرا می‌شود، اما در سطح جهانی از آن مستثناست.
- **رفتار ملی:** ممنوعیت تبعیض مالیاتی یا مقررات داخلی بین کالای وارداتی و مشابه داخلی.
- **کاهش یا حذف حقوق گمرکی و سود بازرگانی:** طبق جداول تعهدات تعرفه‌ای و با رعایت قیود مندرج.
- **تطبیق با تغییرات نمانکلاتور تعرفه‌ای:** حفظ امتیازات با وجود تغییرات نظام نام‌گذاری.
- **کارمزدها، هزینه‌ها و تشریفات واردات و صادرات:** محدود به هزینه واقعی خدمات، تلاش برای ساده‌سازی الزامات و کاهش تشریفات.
- **محدودیت‌های کمی:** فقط در چارچوب استثنائات بهداشتی، امنیتی، کمبود کالا و سایر موارد خاص.

1. Most-Favored-Nation treatment(MFN)

فصل ۳. چاره‌کارهای تجاری

- تدابیر ضد دامپینگ، جبرانی و حفاظتی طبق قواعد بین‌المللی و شرایط تعریف شده برای حمایت از صنایع داخلی در صورت آسیب جدی یا تهدید آن.
- شیوه‌های تحقیق، مشورت و اعمال اقدامات موقت یا نهایی.

فصل ۴. موانع فنی فراراه تجارت

- تعهد به کاهش موانع فنی غیرضروری و تضمین شفافیت در تدوین و اجرای استانداردها، مقررات فنی و رویه‌های ارزیابی انطباق.
- اطلاع‌رسانی به طرف مقابل و ذی‌نفعان در خصوص مقررات پیشنهادی.

فصل ۵. تدابیر بهداشتی و بهداشت گیاهی

- تدابیر برای حفاظت از سلامت انسان، حیوان و گیاه با رعایت اصل عدم ایجاد مانع غیرضروری بر تجارت.
- هماهنگی با استانداردها و دستورالعمل‌های بین‌المللی.
- تبادل اطلاعات و همکاری در زمینه ارزیابی ریسک.

فصل ۶. قواعد مبدأ

- تعیین معیارهای دقیق مبدأ کالا (تغییر در طبقه‌بندی تعرفه‌ای، ارزش افزوده، فراوری خاص).
- اطمینان از بهره‌مندی صرفاً کالاهای واقعاً تولید شده در یک طرف از ترجیحات تعرفه‌ای.
- اسناد و گواهی‌های موردنیاز برای اثبات مبدأ.

فصل ۷. تسهیل تجاری و همکاری گمرکی

- ساده‌سازی رویه‌های گمرکی، استفاده از اسناد الکترونیکی، مدیریت ریسک، استعلام پیش از ورود و تسهیل برای محموله‌های سریع‌السیر.
- همکاری و تبادل اطلاعات بین مقامات گمرکی برای پیشگیری از نقض قوانین، بهبود کنترل و تسریع ترخیص.

فصل ۸. حل و فصل اختلافات

- چارچوب مشورت اولیه و در صورت عدم توافق، ارجاع به هیئت داوری.
- ترکیب و اختیارات هیئت داوری و الزام‌آور بودن تصمیمات آن.

فصل ۹. تدارکات دولتی

- تعهد به افزایش شفافیت در فرایندهای تدارکات دولتی، تبادل تجربه، توسعه سامانه‌های الکترونیکی و ارتقای تعامل مراجع ذی‌صلاح.

فصل ۱۰. همکاری‌های بخشی

- همکاری در حوزه‌هایی مانند انرژی، کشاورزی، حمل‌ونقل، گردشگری، صنعت و بخش‌های دارای اولویت مشترک.

فصل ۱۱. مقررات پایانی

- شرایط الحاق اعضای جدید، خروج و خاتمه موافقت‌نامه.
- جزئیات اجرایی، لازم‌الاجرا شدن و زبان‌های معتبر متن موافقت‌نامه.

۵. وضعیت تجارت ایران با جهان به تفکیک واردات و صادرات

به‌منظور درک بهتر ارتباط تجاری ایران با اوراسیا ابتدا در این بخش آمار کلی تجارت ایران در سال ۱۴۰۳ بررسی و سپس در بخش بعدی تجارت ایران با کشورهای عضو اوراسیا واکاوی شده است.

۱-۵. ترکیب صادرات

به‌طور کلی، ترکیب بخش‌های عمده صادراتی ایران به نقاط مختلف جهان در سال ۱۴۰۳ براساس HS کدهای طبقه‌بندی کالا مندرج در کتاب قانون مقررات صادرات و واردات و با استفاده از آمارهای رسمی گمرک جمهوری اسلامی ایران، به شرح جدول ۱۴ ارائه شده است. آن‌گونه‌که در این جدول دیده می‌شود، در دوازده‌ماهه سال ۱۴۰۳، میزان صادرات قطعی کالاهای غیرنفتی کشور (به‌استثنای نفت خام، نفت کوره و نفت سفید و همچنین بدون صادرات از محل تجارت چمدانی) بالغ بر ۵۸ میلیارد دلار بوده که ارزش دلاری آن در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۴۰۲، افزایش ۱۷/۰۶ درصدی داشته است. همچنین میزان واردات کشور در این مدت، با افزایش ۹/۹۱ درصدی ارزش دلاری آن در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۴۰۲، به رقم ۷۳/۵ میلیارد دلار رسیده است.

جدول ۱۴. ۱۰ قلم عمده صادراتی ایران به جهان و اوراسیا به تفکیک کدهای هشت‌رقمی طی سال ۱۴۰۳ [۸]

رتبه	کد تعرفه	عنوان کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم ارزشی از کل صادرات (درصد)	ارزش صادرات ایران به اوراسیا (میلیون دلار)	سهم ارزشی به صادرات به اوراسیا (درصد)
۱	۲۷۱۱۲۱۹۰	گاز طبیعی به حالت گازی	۶,۸۸۶	۱۱/۸	۱۴/۶	۰/۷۲
۲	۲۷۱۱۲۲۹۰	پروپان مایع شده	۳,۷۵۷	۶/۴	۰	-
۳	۲۷۱۱۱۳۹۰	پوتان مایع شده	۲,۲۹۷	۳/۹	۰	-
۴	۲۷۱۳۲۰۰۰	قیرنفت	۲,۲۱۰	۳/۸	۳۲/۸	۱/۶۳
۵	۲۹۰۵۱۱۰۰	متانول	۲,۱۱۲	۳/۶	۰/۰۵	۰/۰۰
۶	۲۷۱۱۱۹۹۰	سایر گازهای نفتی و هیدروکربورهای گازی شکل مایع شده	۱,۸۸۶	۳/۲	۳	۰/۱۵
۷	۷۲۰۶۱۰۰۰	شمش از آهن و فولاد غیرمزوج	۱,۴۹۵	۲/۶	۰	-
۸	۳۱۰۲۱۰۹۰	اوره حتی به‌صورت محلول در آب	۱,۴۸۹	۲/۵	۰	-
۹	۷۲۱۴۲۰۰۰	میله‌های آهنی یا فولادی، گرم نورد شده	۱,۰۹۱	۱/۹	۰	-
۱۰	۳۹۰۱۱۰۳۰	پلی‌اتیلن گرید فیلم	۱,۰۸۹	۱/۹	۰	-
مجموع صادرات ۱۰ کالای اول			۲۴,۳۱۳	۴۱/۵	۵۰	۲/۵۰
مجموع صادرات سایر کالاها			۳۴,۲۴۶	۵۸/۵	۱,۹۶۶	۹۷/۵۰
مجموع کل صادرات			۵۸,۵۵۹	۱۰۰	۲,۰۱۷	۱۰۰

مطابق جدول ۱۴، ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده صادراتی ایران در سال ۱۴۰۳ در مجموع حدود ۴۱/۵ درصد از کل صادرات کشور را تشکیل می‌دهند؛ رقمی که بیانگر وابستگی بالای ساختار صادرات ایران به بخش انرژی، به‌ویژه نفت و گاز است. در میان این اقلام، گاز طبیعی به حالت گازی با ارزشی برابر با ۶/۸ میلیارد دلار و سهمی معادل ۱۱/۸ درصد بیشترین سهم را در میان کالاهای صادراتی ایران دارد. پروپان و بوتان مایع شده نیز به ترتیب با ارزشی حدود ۳/۷ و ۲/۲ میلیارد دلار و سهمی برابر با ۶/۴ و ۳/۹ درصد، دومین و سومین کالاهای مهم صادراتی کشور محسوب می‌شوند. با این حال، در تجارت ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، سهم این سه کالای انرژی محور از کل صادرات ایران به منطقه تقریباً ناچیز و نزدیک به صفر است. در میان اقلام صادراتی ایران به اوراسیا، قیر نفتی بیشترین سهم را داراست؛ به گونه‌ای که در سال ۱۴۰۳، ارزش صادرات این کالا به اتحادیه اوراسیا ۸/۳۲ میلیون دلار و سهم آن از کل صادرات ایران به این منطقه ۱/۶۳ درصد بوده است. پس از آن، گاز طبیعی قرار دارد که ارزش صادرات آن به کشورهای عضو اوراسیا به ۱۴/۶ میلیون دلار رسیده و حدود ۰/۷۲ درصد از مجموع صادرات ایران به این اتحادیه را تشکیل می‌دهد.

شایان ذکر است که در مورد دو کشور نفتی روسیه و قزاقستان، آمارهای صادراتی شامل صادرات نفت خام نیز در محاسبه کل تجارت لحاظ می‌شود؛ اما برای ایران، تنها آمار گمرکی مربوط به صادرات کالاهای ثبت شده مورد استفاده قرار گرفته است. بنابراین، از این منظر، ارقام صادراتی ایران با روسیه و قزاقستان قابل مقایسه مستقیم نیستند؛ زیرا بخش قابل توجهی از صادرات انرژی ایران خارج از مسیر رسمی و ثبت گمرکی انجام می‌گیرد.

۲-۵. ترکیب واردات

اقلام عمده وارداتی ایران در سال ۱۴۰۳ به ترتیب ارزش مبادلات به این صورت است:

جدول ۱۵. ۱۰ قلم عمده وارداتی ایران از جهان و اوراسیا به تفکیک کدهای هشت‌رقمی طی سال ۱۴۰۳ [۸]

رتبه	کد تعرفه	عنوان کالا	ارزش (میلیون دلار)	سهم ارزشی از کل واردات (درصد)	ارزش واردات ایران از اوراسیا (میلیون دلار)	سهم ارزشی واردات از اوراسیا (درصد)
۱	۷۱۰۸۱۲۰۰	طلا به اشکال خام	۸۰۰۷۱	۱۱/۰	۳۱۹	۲۱
۲	۱۰۰۵۹۰۱۰	ذرت دامی	۲۰۹۸۹	۴/۱	۱۵۱	۱۰
۳	۸۵۱۷۱۳۹۰	سایر تلفن‌های هوشمند	۲۰۴۸۵	۳/۴	۰	۰
۴	۲۳۰۴۰۰۰۰	کنجاله و سایر آخال‌های جامد	۱۰۹۷۶	۲/۷	۱	۰/۰۵
۵	۱۲۰۱۹۰۱۰	دانه سویا تراریخته	۱۰۳۲۲	۱/۸	۰	۰
۶	۸۷۰۱۲۱۰۰	تراکتورها با موتور پیستونی درون‌سوز	۱۰۲۸۷	۱/۸	۴	۰/۳
۷	۱۰۰۶۳۰۲۰	برنج کامل سفید شده	۱۰۲۷۹	۱/۷	۰	۰
۸	۹۸۸۷۰۳۰۵	قطعات منفصله جهت تولید خودروهای مشمول ردیف ۸۷۰۳ با حجم سیلندر لغایت ۱۵۰۰ سی‌سی	۱۰۱۲۴	۱/۵	۰	۰
۹	۱۵۱۲۱۱۰۰	روغن دانه آفتاب‌گردان	۹۴۸	۱/۳	۱۳۷	۹
۱۰	۹۸۸۷۰۳۱۲	قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری ردیف ۸۷۰۳ بنزینی با حجم سیلندر ۲۰۰۰ سی‌سی	۹۲۱	۱/۳	۰	۰
		واردات ۱۰ قلم اول	۲۲۰۴۰۳	۳۰/۵	۶۱۲	۴۸
		واردات سایر کالاها	۵۱۰۱۰۰	۶۹/۵	۸۹۳	۵۲
		مجموع کل واردات	۷۳۰۵۰۲	۱۰۰/۰	۱۰۵۰۵	۱۰۰

مطابق جدول ۱۵، ۱۰ قلم نخست کالاهای عمده وارداتی ایران در سال ۱۴۰۳ در مجموع حدود ۳۰/۵ درصد از کل ارزش واردات کشور را تشکیل می‌دهند؛ رقمی که نشان‌دهنده تمرکز بالای ساختار وارداتی ایران بر کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای با محوریت مواد اولیه صنعتی و غذایی است. در مجموع ارزش واردات کشور در سال ۱۴۰۳ بالغ بر ۷۳/۵ میلیارد دلار بوده و از این رقم، حدود ۱/۵ میلیارد دلار (۲ درصد) مربوط به واردات از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیاست.

در میان اقلام وارداتی، طلا به اشکال خام با ارزش ۸/۷۱ میلیارد دلار و سهم ۱۱ درصد از کل واردات کشور، بیشترین سهم را دارد. این رقم عمدتاً مربوط به واردات طلا از بازارهای جهانی جهت بازتولید و تسویه ارزی است. در تجارت با اوراسیا نیز طلا جایگاه قابل توجهی دارد و حدود ۳۱۹ میلیون دلار از این میزان از کشورهای عضو اتحادیه تأمین شده است که ۲۱ درصد از کل واردات از اوراسیا را پوشش می‌دهد.

در رتبه دوم، ذرت دامی با ارزش ۲/۹۸۹ میلیارد دلار و سهم ۴/۱ درصد از کل واردات قرار دارد. ارزش واردات ایران از اوراسیا در این قلم ۱۵۱ میلیون دلار است و حدود ۱۰ درصد از کل واردات ایران از این منطقه را شامل می‌شود؛ این رقم بیانگر نقش مهم کشورهای اوراسیایی (به‌ویژه روسیه و قزاقستان) در تأمین نهاده‌های دامی ایران است.

در میان ۱۰ قلم نخست وارداتی، اقلام با ماهیت صنعتی و ماشین‌آلات نیز سهم قابل توجهی دارند. از جمله، تراکتورهای با موتور پیستونی درون‌سوز و قطعات منفصله خودروها با حجم سیلندر تا ۱۵۰۰ سی‌سی هر یک به ترتیب با ارزش ۱/۲۸۷ میلیارد دلار و ۱/۱۲۴ میلیارد دلار، بیانگر سهم صنایع خودروسازی و کشاورزی از سبد وارداتی کشور هستند. در تجارت با اوراسیا، این اقلام گرچه حجم مالی اندکی دارند (به ترتیب ۴ میلیون دلار و کمتر از ۱ میلیون دلار)، از نظر فنی و ساختاری اهمیت بالایی در همکاری صنعتی ایران با روسیه و بلاروس دارند.

در بین کالاهای مصرفی، توجه به روغن دانه آفتاب‌گردان قابل توجه است؛ این کالا با ارزش وارداتی ۹۴۸ میلیون دلار و سهم ۱/۳ درصد از کل واردات، بخش قابل توجهی از واردات غذایی کشور را تشکیل می‌دهد. از این رقم، ۱۳۷ میلیون دلار (۹ درصد از کل واردات ایران از اوراسیا) مربوط به واردات از کشورهای اوراسیایی، به‌ویژه روسیه و قزاقستان است که این کشورها از صادرکنندگان اصلی روغن خام آفتاب‌گردان در جهان هستند.

در مقایسه کلی، تمرکز واردات ایران از اوراسیا کمتر بر کالاهای مصرفی نهایی و بیشتر بر کالاهای واسطه‌ای و استراتژیک است. سهم مجموع واردات ایران از اوراسیا در ۱۰ قلم نخست تقریباً ۴۸ درصد از کل واردات ایران از این اتحادیه را تشکیل می‌دهد؛ این ترکیب بیانگر وابستگی نسبی ایران به بازار اوراسیا در حوزه نهاده‌های دامی، طلا، روغن‌های نباتی و ماشین‌آلات کشاورزی است. در مقابل، اقلام پیشرفته مانند تلفن‌های هوشمند و قطعات منفصله خودرو بخش عمده‌ای را از کشورهای غیر اوراسیایی تأمین می‌کنند.

در جمع‌بندی، الگوی واردات ایران نشان می‌دهد که برخلاف ساختار صادراتی مبتنی بر انرژی، واردات کشور در سال ۱۴۰۳ متکی بر کالاهای سرمایه‌ای، واسطه‌ای و غذایی است. نقش اتحادیه اقتصادی اوراسیا در این میان،

تأمین‌کننده حدود ۲ درصد از کل واردات ایران، اما با تمرکز بر اقلام استراتژیک و اولیه به‌ویژه طلا، ذرت دامی و روغن‌نباتی است که بیانگر جایگاه این اتحادیه در امنیت غذایی و مالی ایران در چارچوب موافقت‌نامه تجارت آزاد (FTA) دائمی از ۲۶ اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ / ۱۵ مه سال ۲۰۲۵ است.

۶. تجارت اتحادیه اقتصادی اوراسیا با ایران

در این بخش وضعیت تجاری ایران با کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا بررسی می‌شود.

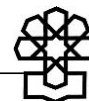
۶-۱. روسیه

۶-۱-۱. صادرات ایران به روسیه

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده صادراتی ایران به کشور روسیه در جدول ۱۶ نشان داده شده است.

جدول ۱۶. پنج قلم عمده صادراتی ایران به روسیه طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
ردیف	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	خیار	۲۱	کیوی	۲۹	کیوی	۳۱	کیوی	۴۱	خامه	۴۸	سیب	۹۵	پسته	۵۳	اجزای توریجت	۶۸	پسته	۶۵	فلفل	۶۱
۲	پره‌های توربین	۱۲	خیار	۲۳	پسته	۳۱	گوجه	۲۲	کیوی	۴۷	پسته	۵۴	پلی‌استیرن	۴۷	میگو	۵۸	پلی‌استیرن	۶۲	انواع میگو	۵۰
۳	کلم	۱۲	انگور	۲۱	خیار	۲۰	سیب	۲۱	پسته	۴۶	هلو	۳۳	کیوی	۳۹	کیوی	۵۳	کیوی	۵۰	کانتینرها	۴۹
۴	سیمان سفید	۱۰	دارو	۲۱	مکمل دارویی	۱۹	پسته	۲۰	سیب	۴۲	کیوی	۳۰	الیاف سنتتیک	۲۷	پسته	۴۵	میگو	۴۸	پلی‌استیرن	۴۹
۵	پسته	۹	پسته	۱۱	مس	۱۶	خیار	۱۴	گوجه	۲۵	فلفل	۲۲	فلفل	۲۱	فلفل	۳۵	فلفل	۳۲	الیاف سنتتیک	۴۵
۶	مجموع قلم	۶۳	مجموع قلم	۱۰۴	مجموع قلم	۱۱۶	مجموع قلم	۱۱۹	مجموع قلم	۲۰۸	مجموع قلم	۲۳۴	مجموع قلم	۱۸۸	مجموع قلم	۲۵۹	مجموع قلم	۲۵۷	مجموع قلم	۲۵۵
۷	سهم قلم	۳۷ درصد	سهم قلم	۴۸ درصد	سهم قلم	۴۱ درصد	سهم قلم	۴۲ درصد	سهم قلم	۴۵ درصد	سهم قلم	۴۷ درصد	سهم قلم	۳۲ درصد	سهم قلم	۳۴ درصد	سهم قلم	۲۷ درصد	سهم قلم	۲۳ درصد
۸	مجموع سایر	۱۱۰	مجموع سایر	۱۱۵	مجموع سایر	۱۶۸	مجموع سایر	۱۶۴	مجموع سایر	۲۵۰	مجموع سایر	۲۶۷	مجموع سایر	۳۹۱	مجموع سایر	۴۹۳	مجموع سایر	۷۰۸	مجموع سایر	۸۶۶
۹	سهم سایر	۶۳ درصد	سهم سایر	۵۲ درصد	سهم سایر	۵۹ درصد	سهم سایر	۵۸ درصد	سهم سایر	۵۵ درصد	سهم سایر	۵۳ درصد	سهم سایر	۶۸ درصد	سهم سایر	۶۶ درصد	سهم سایر	۷۳ درصد	سهم سایر	۷۷ درصد
۱۰	صادرات کل	۱۷۴	صادرات کل	۲۱۹	صادرات کل	۲۸۵	صادرات کل	۲۸۴	صادرات کل	۴۵۹	صادرات کل	۵۰۱	صادرات کل	۵۷۹	صادرات کل	۷۵۱	صادرات کل	۹۶۴	صادرات کل	۱۰۱۲۱

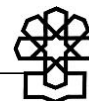
- براساس جدول ۱۶، طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳، محصولات کشاورزی، دارویی و پتروشیمی از جمله پنج کالای اصلی صادراتی ایران به روسیه به شمار می‌روند. سهم این محصولات بین ۲۳ تا ۴۸ درصد کل صادرات ایران به این کشور و ارزش آنها بین ۶۳ تا ۲۵۹ میلیون دلار بوده است.
- مطابق با ارقام جدول ۱۶، صادرات ایران به روسیه طی این سال‌ها دارای روندی افزایشی بوده؛ به گونه‌ای که بیشترین صادرات مربوط به سال ۱۴۰۳ به ارزش ۱/۱۲۱ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۴ به ارزش ۱۷۴ میلیون دلار بوده است.
- میانگین صادرات ایران به روسیه طی سال‌های فوق رقمی بالغ بر ۵۳۳ میلیون دلار بوده است.
- بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل خیار، خامه، سیب، پسته، گوجه، میگو، کلم، انگور، هلو، دارو، مکمل دارویی، کانتینر، الیاف سنتتیک در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به روسیه وجود دارند؛ اما مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور نمی‌شوند و عملاً ایران نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل کیوی، اجزای توربوجت، فلفل، پره‌های توربین، پلی‌استیرن، سیمان سفید، مس، فلفل فرنگی و... در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به روسیه وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط ایران به روسیه باشد.
- نکته قابل توجه آنکه، در حالی که ارزش صادرات در پنج قلم اصلی روبه‌رشد بوده؛ اما سهم پنج قلم کاهشی بوده است. این موضوع به آن معناست که تنوع کالاهای صادراتی ایران به روسیه بیشتر شده است. افزایش تنوع به‌خصوص از سال ۱۴۰۰ یعنی پس از عقد موافقت‌نامه آزمایشی قابل مشاهده است؛ به طوری که سهم پنج قلم اصلی از ۴۷ درصد در سال ۱۳۹۹ به ۲۳ درصد در سال ۱۴۰۳ رسیده است.
- براساس داده‌های موجود، سنگ آهن و کنسانتره‌های آهن دارای پتانسیل صادراتی تحقق نیافته‌ای بیش از ۱۷ میلیون دلار به بازار روسیه هستند. شایان ذکر است که این کالاها در سال‌های اخیر در میان پنج قلم اصلی صادرات ایران به روسیه قرار نداشته‌اند. این اختلاف چشمگیر میان ظرفیت بالقوه و سطح فعلی صادرات نشان می‌دهد که با ارتقای مسیرهای ورود به بازار، رفع موانع پرداخت و لجستیک و انطباق با مقررات روسیه، امکان افزایش صادرات این محصولات فراهم خواهد شد [۱۷].

۲-۱-۶. واردات ایران از روسیه

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده وارداتی ایران از کشور روسیه عبارت‌اند از:

جدول ۱۷. پنج قلم عمده وارداتی ایران از روسیه طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

ردیف	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	گندم دامی	۱۹۲	دستگاه کمک ناوبری	۸۹۵	روغن دانه آفتاب‌گردان	۱۰۳	قطعات رآکتور هسته‌ای	۳۹۱	ذرت دامی	۳۰۳	گندم	۲۱۱	گندم	۹۰۴	گندم	۷۳۰	گندم	۵۹۵	طلا به اشکال خام	۲۸۹
۲	جو	۷۸	ذرت دامی	۱۱۵	خمیر چوب	۸۶	روغن دانه آفتاب‌گردان	۲۱۱	جو	۲۰۳	ذرت دامی	۱۶۷	روغن دانه آفتاب‌گردان	۱۸۶	قطعات رآکتورهای هسته‌ای	۱۶۱	ذرت دامی	۲۶۷	گندم معمولی	۱۴۸
۳	چوب	۶۸	گندم دامی	۱۰۰	کاتد مس	۸۲	ذرت دامی	۱۹۱	روغن دانه آفتاب‌گردان	۱۷۷	جو	۱۱۵	ذرت دامی	۱۱۸	چوب	۱۳۹	چوب	۱۸۳	ذرت دامی	۱۴۶
۴	ذرت دامی	۳۶	محصولات از آهن یا فولاد	۸۸	ذرت دامی	۸۱	جو	۱۵۸	چوب کاج	۸۵	چوب	۱۰۵	چوب	۹۵	ذرت دامی	۱۰۹	جو	۱۳۵	چوب	۱۴۵
۵	روغن دانه آفتاب‌گردان	۳۲	چوب	۶۱	جو	۷۵	دستگاه کمک ناوبری	۵۳	گندم	۴۹	گندم	۸۹	جو	۶۹	روغن دانه آفتاب‌گردان	۷۲	روغن دانه آفتاب‌گردان	۹۰	روغن دانه آفتاب‌گردان	۱۳۴
۶	مجموع ۵ قلم	۴۰۷	مجموع ۵ قلم	۱،۲۵۸	مجموع ۵ قلم	۴۲۷	مجموع ۵ قلم	۱،۰۰۴	مجموع ۵ قلم	۸۱۶	مجموع ۵ قلم	۶۸۸	مجموع ۵ قلم	۱،۳۷۳	مجموع ۵ قلم	۱،۲۱۱	مجموع ۵ قلم	۱،۲۷۰	مجموع ۵ قلم	۸۶۲
۷	سهم ۵ قلم	۷۱ درصد	سهم ۵ قلم	۸۲ درصد	سهم ۵ قلم	۶۲ درصد	سهم ۵ قلم	۷۴ درصد	سهم ۵ قلم	۷۰ درصد	سهم ۵ قلم	۶۷ درصد	سهم ۵ قلم	۸۳ درصد	سهم ۵ قلم	۷۷ درصد	سهم ۵ قلم	۷۵ درصد	سهم ۵ قلم	۶۴ درصد
۸	مجموع سایر	۱۷۰	مجموع سایر	۲۸۶	مجموع سایر	۲۶۲	مجموع سایر	۳۵۰	مجموع سایر	۳۴۸	مجموع سایر	۳۴۲	مجموع سایر	۲۹۰	مجموع سایر	۳۷۰	مجموع سایر	۴۳۱	مجموع سایر	۴۸۳
۹	سهم سایر	۲۹ درصد	سهم سایر	۱۸ درصد	سهم سایر	۳۸ درصد	سهم سایر	۲۶ درصد	سهم سایر	۳۰ درصد	سهم سایر	۳۳ درصد	سهم سایر	۱۷ درصد	سهم سایر	۲۳ درصد	سهم سایر	۲۵ درصد	سهم سایر	۳۶ درصد
۱۰	واردات کل	۵۷۷	واردات کل	۱۵۴۴	واردات کل	۶۸۹	واردات کل	۱۳۵۴	واردات کل	۱۱۶۵	واردات کل	۱۰۳۰	واردات کل	۱۶۶۳	واردات کل	۱۵۸۲	واردات کل	۱۷۰۰	واردات کل	۱،۳۴۵

- مطابق با جدول ۱۷، اقلامی نظیر غلات، محصولات از آهن و فولاد، رآکتورهای هسته‌ای، چوب و اشیای ساخته شده از آن، قطعات رآکتور هسته‌ای، طلا و ... جزو پنج قلم نخست وارداتی ایران از روسیه طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۶۲ تا ۸۳ درصد و ارزش آن بین ۴۰۷ تا ۱۳۷۳ میلیون دلار از کل واردات ایران از این کشور بوده است.
- براساس ارقام جدول ۱۷، روند واردات ایران از روسیه طی این سال‌ها دارای روندی نسبتاً صعودی بوده؛ به‌گونه‌ای که بیشترین واردات مربوط به سال ۱۴۰۲ به ارزش ۱۷۰۰ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۴ به ارزش ۵۷۷ میلیون دلار بوده است.
- میانگین واردات ایران از روسیه طی سال‌های فوق رقمی بالغ بر ۱/۲۶۵ میلیون دلار بوده است.
- بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل گندم معمولی، جو، چوب، چوب کاج، محصولات از آهن یا فولاد در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از روسیه وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور نمی‌شوند و عملاً روسیه نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی به ایران استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل گندم دامی، دستگاه کمک ناوبری، روغن دانه آفتاب‌گردان، قطعات رآکتور هسته‌ای، ذرت دامی، طلا، خمیر چوب، کاتد مس و... در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از روسیه وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط روسیه به ایران باشد.
- برخلاف صادرات ایران به روسیه که در سال‌های اخیر با تنوع مواجه بوده، در واردات ایران از روسیه در سال‌های پس از عقد موافقت‌نامه، تنوع قابل توجهی مشاهده نشده و حتی تمرکز روی پنج قلم بیشتر نیز شده است.

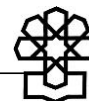
۲-۶. ارمنستان

۱-۲-۶. صادرات ایران به ارمنستان

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده صادراتی ایران به کشور ارمنستان عبارت‌اند از:

جدول ۱۸. پنج قلم عمده صادراتی ایران به ارمنستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۲۰		۱۴۰۳	
ردیف	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	روغن‌های معدنی	۱۵	گاز طبیعی	۹۴	گاز طبیعی	۸۵	قیر نفت	۱۱	میله‌های آهنی یا فولادی	۱۰	محصولات از آهن یا فولاد	۸	گاز طبیعی	۳۷	گاز طبیعی	۸۸	میله‌های آهنی یا فولادی	۶۴	میله‌های آهنی یا فولادی	۸۶
۲	قیر نفت	۱۱	سولفور سدیم	۵	پسته	۸	گاز طبیعی	۱۰	محصولات از آهن یا فولاد	۹	میله‌های آهنی یا فولادی	۷	میله‌های آهنی یا فولادی	۲۱	میله‌های آهنی یا فولادی	۵۲	قیر نفت	۳۷	قیر نفت	۳۳
۳	حلّال‌ها و رقیق‌کننده‌ها	۳	قیر نفت	۵	قیر نفت	۶	محصولات از آهن یا فولاد	۷	لوله‌ها و پروفیل‌ها	۴	ترانسفورماتورها	۷	قیر نفت	۱۸	قیر نفت	۲۹	گاز طبیعی	۲۸	لوله‌ها یا پروفیل‌های توخالی	۲۱
۴	کاشی و چهارگوش	۳	فرو سیلیسیوم	۵	محصولات از آهن یا فولاد	۵	پسته	۷	سیمان	۴	کابل‌های هوایی	۴	محصولات از آهن یا فولاد	۱۵	روغن‌های سبک	۱۸	روغن‌های سبک	۱۹	روغن‌های سبک و فرآورده‌ها	۱۸
۵	نیترات آمونیوم	۳	سایر پلی‌اتیلن	۴	فرو سیلیسیوم	۵	برج و منحنیق	۶	میله‌های گرم نورد شده	۴	سیمان	۴	روغن‌های سبک	۱۰	محصولات از آهن یا فولاد	۱۴	محصولات از آهن یا فولاد	۱۸	محصولات از آهن یا فولاد	۱۶
۶	مجموع ۵ قلم	۳۶	مجموع ۵ قلم	۱۱۳	مجموع ۵ قلم	۱۰۹	مجموع ۵ قلم	۴۰	مجموع ۵ قلم	۳۱	مجموع ۵ قلم	۳۰	مجموع ۵ قلم	۱۰۱	مجموع ۵ قلم	۲۰۱	مجموع ۵ قلم	۱۶۵	مجموع ۵ قلم	۱۷۳
۷	سهم ۵ قلم	۳۵ درصد	سهم ۵ قلم	۶۳ درصد	سهم ۵ قلم	۵۴ درصد	سهم ۵ قلم	۲۵ درصد	سهم ۵ قلم	۲۴ درصد	سهم ۵ قلم	۲۲ درصد	سهم ۵ قلم	۳۳ درصد	سهم ۵ قلم	۴۲ درصد	سهم ۵ قلم	۴۰ درصد	سهم ۵ قلم	۳۶ درصد
۸	مجموع سایر	۶۶	مجموع سایر	۶۶	مجموع سایر	۹۴	مجموع سایر	۱۲۱	مجموع سایر	۹۹	مجموع سایر	۱۰۸	مجموع سایر	۲۰۳	مجموع سایر	۲۸۱	مجموع سایر	۲۵۱	مجموع سایر	۳۱۲
۹	سهم سایر	۶۵ درصد	سهم سایر	۳۷ درصد	سهم سایر	۴۶ درصد	سهم سایر	۷۵ درصد	سهم سایر	۷۶ درصد	سهم سایر	۷۸ درصد	سهم سایر	۶۷ درصد	سهم سایر	۵۸ درصد	سهم سایر	۶۰ درصد	سهم سایر	۶۴ درصد
۱۰	صادرات کل	۱۰۲	صادرات کل	۱۷۹	صادرات کل	۲۰۳	صادرات کل	۱۶۱	صادرات کل	۱۳۰	صادرات کل	۱۳۸	صادرات کل	۳۰۴	صادرات کل	۴۸۲	صادرات کل	۴۱۶	صادرات کل	۴۸۵

• مطابق جدول ۱۸، روغن‌های معدنی، گاز طبیعی، قیر نفت، میله‌های آهنی یا فولادی، سولفور سدیم، ترانسفورماتورها، کاشی، پسته، سیمان و محصولات پتروشیمی جزو پنج قلم نخست صادراتی ایران به ارمنستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۲۲ تا ۶۳ درصد و ارزش آنها بین ۳۰ تا ۲۰۱ میلیون دلار از کل صادرات ایران به این کشور بوده است.

• براساس ارقام جدول ۱۸، روند صادرات ایران به ارمنستان طی این سال‌ها دارای روندی نسبتاً افزایشی بوده؛ به‌گونه‌ای که بیشترین صادرات مربوط به سال ۱۴۰۳ به ارزش ۴۸۵ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۴ به ارزش ۱۰۲ میلیون دلار بوده است.

• میانگین صادرات ایران به ارمنستان طی این سال‌ها رقمی بالغ بر ۲۶۰ میلیون دلار بوده است.

• بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل میل‌گردها و پروفیل‌های آهنی یا فولادی، محصولات از آهن یا فولاد، پسته، لوله‌ها و پروفیل‌ها در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به ارمنستان وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور نمی‌شوند و عملاً ایران نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل روغن‌های معدنی، گاز طبیعی، قیر نفت، سولفور سدیم، حلال‌ها و رقیق‌کننده‌ها، ترانسفورماتورها، کاشی و چهارگوش، فرو سیلیسیوم، سیمان، کابل‌های هوایی، روغن‌های سبک، نیترات آمونیوم، سایر پلی‌اتیلن و... در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به ارمنستان وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور می‌باشند که این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط ایران به ارمنستان باشد.

• براساس داده‌های موجود انواع پلی‌اتیلن در اشکال اولیه، پسته، شیر و خامه پرچرب، کفپوش‌های منسوجات مصنوعی و کاشی و سرامیک ساختمانی دارای پتانسیل صادراتی تحقق‌نیافته‌ای بیش از ۵ میلیون دلار به بازار ارمنستان هستند. شایان ذکر است که این کالاها در سال‌های اخیر در میان پنج قلم اصلی صادرات ایران به ارمنستان قرار نداشته‌اند. این شکاف قابل توجه میان توان بالقوه و میزان کنونی صادرات بیانگر آن است که با تسهیل دسترسی به بازار، حل چالش‌های مالی و لجستیکی و رعایت الزامات و مقررات مربوطه، زمینه لازم برای رشد صادرات این محصولات فراهم می‌شود [۱۷].

۲-۲-۶. واردات ایران از ارمنستان

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده وارداتی ایران از کشور ارمنستان عبارت‌اند از:

جدول ۱۹. پنج قلم عمده وارداتی ایران از ارمنستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
ردیف	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	لاشه بره	۵	لاشه بره	۱۲	لاشه گوسفند	۱۰	لاشه و شقه گوسفند	۱۴	سایر برای مصارف پزشکی	۱۱	دستگاه‌های برقی	۲	واحدهای هوا ساز	۵	کنسانتره مس	۳	لاشه و شقه بره	۲۰	طلا به اشکال خام	۳۰
۲	قراضه و ضایعات باتری‌ها	۱	قراضه و ضایعات باتری‌ها	۱	لاشه بره	۷	مکمل‌های دارویی	۲	لاشه و شقه بره	۵	وسایل تنفسی	۲	دستگاه‌های برقی	۲	موتورسیکلت	۱	آب‌پرتقال	۴	آب‌پرتقال	۳
۳	واگن مسافری	۱	وسایل نقلیه موتوری	۱	محصولات از آهن یا فولاد	۲	وسایل نقلیه موتوری	۱	روغن دانه آفتاب‌گردان	۴	سایر برای مصارف پزشکی	۲	اجزای باتری	۱	وسایل تنفسی	۱	کنسانتره مس	۴	کنسانتره مس	۳
۴	چوب	۱	دستگاه‌های قطع و وصل	۱	چوب اره شده	۱	پانل‌های کنترل اشعه ایکس	۱	تلمبه هوا	۴	پانل‌های کنترل اشعه ایکس	۱	وسایل تنفسی	۱	دستگاه‌های برقی	۱	موتورسیکلت	۲	الیاف سنتتیک	۲
۵	لاشه گوسفند	۰	چوب اره شده	۱	آلات تشخیص بیماری چشم	۱	لاشه و شقه بره	۱	آلیاژ آلومینیم	۲	قطعات دستگاه‌های چشم پزشکی	۱	عدسی‌های عینک	۱	ماشین‌آلات جوجه‌پروری	۱	ترکیبات آلی	۲	اجزا و دستگاه ایکس کار	۲
۶	مجموع ۵ قلم	۸	مجموع ۵ قلم	۱۶	مجموع ۵ قلم	۲۰	مجموع ۵ قلم	۱۸	مجموع ۵ قلم	۲۵	مجموع ۵ قلم	۸	مجموع ۵ قلم	۱۰	مجموع ۵ قلم	۵	مجموع ۵ قلم	۳۲	مجموع ۵ قلم	۴۰
۷	سهم ۵ قلم	۶۳ درصد	سهم ۵ قلم	۷۶ درصد	سهم ۵ قلم	۷۸ درصد	سهم ۵ قلم	۸۰ درصد	سهم ۵ قلم	۶۲ درصد	سهم ۵ قلم	۴۶ درصد	سهم ۵ قلم	۴۹ درصد	سهم ۵ قلم	۳۷ درصد	سهم ۵ قلم	۶۹ درصد	سهم ۵ قلم	۷۳ درصد
۸	مجموع سایر	۵	مجموع سایر	۵	مجموع سایر	۶	مجموع سایر	۵	مجموع سایر	۱۵	مجموع سایر	۹	مجموع سایر	۱۰	مجموع سایر	۹	مجموع سایر	۱۴	مجموع سایر	۱۵
۹	سهم سایر	۳۷ درصد	سهم سایر	۲۴ درصد	سهم سایر	۲۲ درصد	سهم سایر	۲۰ درصد	سهم سایر	۳۸ درصد	سهم سایر	۵۴ درصد	سهم سایر	۵۱ درصد	سهم سایر	۶ درصد	سهم سایر	۳۱ درصد	سهم سایر	۲۷ درصد
۱۰	واردات کل	۱۳	واردات کل	۲۱	واردات کل	۲۶	واردات کل	۲۳	واردات کل	۴۱	واردات کل	۱۷	واردات کل	۲۰	واردات کل	۱۴	واردات کل	۴۵	واردات کل	۵۵

- مطابق با جدول ۱۹، لاشه بره و گوسفند، دستگاه‌های برقی، کنسانتره مس، قراضه و ضایعات باتری‌ها، وسایل تنفسی، آب‌پرتقال، پانل‌های کنترل اشعه ایکس، تلمبه هوا، چوب اره شده و... جزو پنج قلم نخست وارداتی ایران از ارمنستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۳۷ تا ۸۰ درصد و ارزش آنها بین ۵ تا ۳۲ میلیون دلار از کل واردات ایران از این کشور بوده است.
- براساس ارقام جدول ۱۹، روند واردات ایران از ارمنستان طی این سال‌ها دارای روندی نامنظم بوده؛ به گونه‌ای که بیشترین واردات مربوط به سال ۱۴۰۲ به ارزش ۴۵ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۴ به ارزش ۱۳ میلیون دلار بوده است.
- میانگین واردات ایران از ارمنستان طی این سال‌ها رقمی بالغ بر ۲۸ میلیون دلار بوده است.
- بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل لاشه گوسفند، مکمل‌های دارویی، دستگاه‌های برقی، کنسانتره مس، چوب، ترکیبات آلی و موتورسیکلت در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از ارمنستان وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور نمی‌شوند و عملاً ارمنستان نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی به ایران استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل واحدهای هواساز، وسایل تنفسی و قطعات پزشکی و... در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از ارمنستان وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط ارمنستان به ایران باشد.

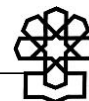
۳-۶. قزاقستان

۱-۳-۶. صادرات ایران به قزاقستان

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده صادراتی ایران به کشور قزاقستان عبارت‌اند از:

جدول ۲۰. پنج قلم عمده صادراتی ایران به قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

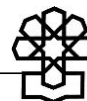
سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
ردیف	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	پسته	۲۲	پسته	۶۰	پسته	۵۱	پسته	۱۵	پسته	۱۷	پسته	۴۱	پسته	۱۶	خرما	۱۳	پسته	۲۱	پسته خندان	۴۵
۲	خرمای خشک	۱۲	انگور	۲۰	خرمای خشک	۱۳	خرما	۱۲	سیب	۱۲	کشمش	۱۵	پلی‌استیرن	۱۵	کشمش	۱۲	سیب	۱۰	پسته‌ها با پوست تازه یا خشک	۲۳
۳	انگور	۱۲	خرمای خشک	۱۲	خرمای خشک	۱۱	سیمان	۱۱	سیمان	۹	خرمای خشک	۱۳	خرمای خشک	۱۱	پلی‌اتیلن	۱۱	خرمای خشک	۹	پلی‌اتیلن گرید لوله	۱۳
۴	پسته	۹	پسته	۸	کشمش	۱۰	کشمش	۱۰	کشمش	۸	سیب	۸	کشمش	۱۰	پلی‌اتیلن	۸	پلی‌اتیلن	۸	خرما مضافتی	۱۳
۵	سیمان سفید	۷	خرمای خشک	۸	سیمان سفید	۸	خرما	۹	خرما	۸	خرما	۷	فلفل فرنگی	۸	خرما	۶	کشمش	۸	پلی‌استیرن	۱۱
۶	مجموع ۵ قلم	۶۴	مجموع ۵ قلم	۱۰۷	مجموع ۵ قلم	۹۳	مجموع ۵ قلم	۵۸	مجموع ۵ قلم	۵۵	مجموع ۵ قلم	۸۳	مجموع ۵ قلم	۵۹	مجموع ۵ قلم	۵۰	مجموع ۵ قلم	۵۷	مجموع ۵ قلم	۱۰۵
۷	سهم ۵ قلم	۴۶ درصد	سهم ۵ قلم	۶۲ درصد	سهم ۵ قلم	۵۵ درصد	سهم ۵ قلم	۴۳ درصد	سهم ۵ قلم	۴۲ درصد	سهم ۵ قلم	۵۰ درصد	سهم ۵ قلم	۳۲ درصد	سهم ۵ قلم	۲۵ درصد	سهم ۵ قلم	۲۶ درصد	سهم ۵ قلم	۳۸ درصد
۸	مجموع سایر	۷۴	مجموع سایر	۶۷	مجموع سایر	۷۶	مجموع سایر	۷۵	مجموع سایر	۷۵	مجموع سایر	۸۴	مجموع سایر	۱۲۸	مجموع سایر	۱۴۷	مجموع سایر	۱۶۲	مجموع سایر	۱۷۳
۹	سهم سایر	۵۴ درصد	سهم سایر	۳۸ درصد	سهم سایر	۴۵ درصد	سهم سایر	۵۷ درصد	سهم سایر	۵۸ درصد	سهم سایر	۵۰ درصد	سهم سایر	۶۸ درصد	سهم سایر	۷۵ درصد	سهم سایر	۷۴ درصد	سهم سایر	۶۲ درصد
۱۰	صادرات کل	۱۳۷	صادرات کل	۱۷۴	صادرات کل	۱۶۹	صادرات کل	۱۳۳	صادرات کل	۱۳۰	صادرات کل	۱۶۸	صادرات کل	۱۸۷	صادرات کل	۱۹۸	صادرات کل	۲۱۹	صادرات کل	۲۷۸

- مطابق با جدول ۲۰، پسته، خرما، انگور، کشمش، سیب، سیمان و محصولات پتروشیمی جزو پنج قلم نخست صادراتی ایران به قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ هستند. سهم این محصولات بین ۲۵ تا ۵۵ درصد و ارزش آنها بین ۵۰ تا ۱۰۷ میلیون دلار از کل صادرات ایران به این کشور بوده است.
 - براساس ارقام جدول ۲۰، روند صادرات ایران به قزاقستان طی این سال‌ها دارای روندی نامنظم بوده؛ به گونه‌ای که بیشترین صادرات مربوط به سال ۱۴۰۳ به ارزش ۲۷۸ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۸ به ارزش ۱۳۰ میلیون دلار بوده است.
 - میانگین صادرات ایران به قزاقستان طی این سال‌ها رقمی بالغ بر ۱۷۹ میلیون دلار بوده است.
 - بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل پسته، خرما، انگور، سیب در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به قزاقستان وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور نمی‌شوند و عملاً ایران نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل خرمای خشک، کشمش، پلی‌استیرن، پلی‌اتیلن، سیمان، سیمان سفید، کره، فلفل فرنگی و... در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به قزاقستان وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط ایران به قزاقستان باشد.
 - براساس داده‌های موجود، میل‌گرد و میله‌های آهنی و فولادی آجدار و کاشی و سرامیک ساختمانی دارای پتانسیل صادراتی تحقق‌نیافته‌ای بیش از ۵ میلیون دلار به بازار قزاقستان هستند. شایان ذکر است که این کالاها در سال‌های اخیر در میان پنج قلم اصلی صادرات ایران به قزاقستان قرار نداشته‌اند [۱۷].
- ۲-۳-۶. واردات ایران از قزاقستان
- طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده وارداتی ایران از کشور قزاقستان عبارت‌اند از:

جدول ۲۱. پنج قلم عمده وارداتی ایران از قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	جو	۳۰	جو	۷۰	جو	۲۹	جو	۵۷	جو	۴۵	روغن دانه آفتاب‌گردان	۱۱	گندم	۳۶	گندم	۷۸	جو	۲۲	جو به‌استثنای بذر	۳۲
۲	محصولات از آهن یا فولاد	۲۷	محصولات از آهن یا فولاد	۳۲	کلیزا	۱۱	لاشه و شقه گوسفند	۸	روغن دانه آفتاب‌گردان	۳۲	جو	۹	جو	۳۱	جو	۲۸	کنجاله	۱۶	ذرت دامی	۵
۳	گندم دامی	۱۱	محصولات از آهن یا فولاد	۱۷	لاشه گوسفند	۴	کلیزا	۴	دانه‌های کلیزا	۶	دانه‌های کلیزا	۶	تراکتور	۳	دانه‌های کلیزا	۸	گندم	۸	کنجاله	۴
۴	محصولات از آهن یا فولاد	۶	گندم دامی	۱۷	محصولات از آهن یا فولاد	۴	گوشت گوسفند	۳	ذرت دامی	۳	منداب	۳	تراکتور	۲	روغن دانه آفتاب‌گردان	۴	سایر	۳	تراکتور	۴
۵	محصولات از آهن یا فولاد	۵	محصولات از آهن یا فولاد	۸	دانه کتان	۳	کلیزا	۲	ماشین‌تراش فلزات	۳	کلورر پتاسیم	۱	ماشین‌تراش فلزات	۱	ماشین‌تراش فلزات	۱	کنجاله	۲	لاشه و شقه بره	۴
۶	مجموع ۵ قلم	۷۸	مجموع ۵ قلم	۱۴۴	مجموع ۵ قلم	۵۰	مجموع ۵ قلم	۷۵	مجموع ۵ قلم	۸۹	مجموع ۵ قلم	۳۲	مجموع ۵ قلم	۷۳	مجموع ۵ قلم	۱۲۲	مجموع ۵ قلم	۵۰	مجموع ۵ قلم	۴۹
۷	سهم ۵ قلم	۷۴ درصد	سهم ۵ قلم	۶۸ درصد	سهم ۵ قلم	۷۵ درصد	سهم ۵ قلم	۸۵ درصد	سهم ۵ قلم	۸۵ درصد	سهم ۵ قلم	۸۵ درصد	سهم ۵ قلم	۹۳ درصد	سهم ۵ قلم	۹۲ درصد	سهم ۵ قلم	۷۶ درصد	سهم ۵ قلم	۸۰ درصد
۸	مجموع سایر	۲۸	مجموع سایر	۶۷	مجموع سایر	۱۷	مجموع سایر	۱۳	مجموع سایر	۱۶	مجموع سایر	۵	مجموع سایر	۵	مجموع سایر	۱۱	مجموع سایر	۱۵	مجموع سایر	۱۲
۹	سهم سایر	۲۶ درصد	سهم سایر	۳۲ درصد	سهم سایر	۲۵ درصد	سهم سایر	۱۵ درصد	سهم سایر	۱۵ درصد	سهم سایر	۱۵ درصد	سهم سایر	۷ درصد	سهم سایر	۸ درصد	سهم سایر	۲۴ درصد	سهم سایر	۲۰ درصد
۱۰	واردات کل	۱۰۶	واردات کل	۲۱۱	واردات کل	۶۷	واردات کل	۸۷	واردات کل	۱۰۵	واردات کل	۳۷	واردات کل	۷۹	واردات کل	۱۳۳	واردات کل	۶۵	واردات کل	۶۱

- مطابق با جدول ۲۱، جو، روغن دانه آفتاب‌گردان، ذرت دامی، محصولات از آهن یا فولاد، لاشه و شقه گوسفند، کنجاله، ماشین‌تراش فلزات و تراکتور جزو پنج قلم نخست وارداتی ایران از قزاقستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۶۸ تا ۹۳ درصد و ارزش آنها بین ۳۲ تا ۱۴۴ میلیون دلار از کل واردات ایران از این کشور بوده است.
- براساس ارقام جدول ۲۱، روند واردات ایران از قزاقستان طی این سال‌ها دارای روندی نامنظم بوده؛ به‌گونه‌ای که بیشترین واردات مربوط به سال ۱۳۹۵ به ارزش ۲۱۱ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۹ به ارزش ۳۷ میلیون دلار بوده است.
- میانگین واردات ایران از قزاقستان طی این سال‌ها رقمی بالغ بر ۹۵ میلیون دلار بوده است.
- بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل جو، گندم، محصولات از آهن یا فولاد، لاشه و شقه گوسفند، گوشت گوسفند، تراکتور، ماشین‌تراش فلزات در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از قزاقستان وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور نمی‌شوند و عملاً قزاقستان نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی به ایران استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل روغن دانه آفتاب‌گردان، ذرت دامی، دانه‌های کلزا، کنجاله، گندم دامی، منداب، دانه کتان، کلرور پتاسیم و... در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از قزاقستان وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط قزاقستان به ایران باشد.

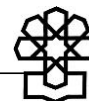
۶-۴. بلاروس

۶-۴-۱. صادرات ایران به بلاروس

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده صادراتی ایران به کشور بلاروس عبارت‌اند از:

جدول ۲۲. پنج قلم عمده صادراتی ایران به بلاروس طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	قطعات مانیتور علائم حیاتی	۱	قطعات مانیتور علائم حیاتی	۱	کشمش	۰	کف پوش	۱	کف پوش	۸	کف پوش	۱۳	کف پوش	۶	فلفل فرنگی	۲	کف پوش	۳	کیوی، تازه	۲
۲	پلی اتیلن	۰	پلی اتیلن	۰	دستگاه مانیتور علائم حیاتی	۰	کشمش	۰	پسته	۱	پسته	۵	پسته	۲	کیوی	۱	کیوی	۲	پلی استیرن	۲
۳	دستگاه تشخیص بیماری	۰	انگور	۰	پسته	۰	کشمش	۰	کشمش	۱	کشمش	۱	کیوی	۱	پلی استیرن	۱	رنگ پودر آماده	۲	پلی (متیلن فنیل ایزوسیانات)	۱
۴	کلم	۰	کف پوش	۰	دارو	۰	خیار	۰	پلی اتیلن	۰	کشمش	۰	خامه شیر	۱	رنگ پودر آماده	۱	پلی استیرن	۲	پسته خندان	۱
۵	پلی استیرن	۰	دارو	۰	خرمای خشک	۰	پسته	۰	خیار	۰	فیلتر تصفیه آب	۰	کره	۱	سیب	۱	پسته	۱	کف پوش‌های غیرمخملی باف	۱
۶	مجموع ۵ قلم	۲	مجموع ۵ قلم	۲	مجموع ۵ قلم	۱	مجموع ۵ قلم	۲	مجموع ۵ قلم	۱۰	مجموع ۵ قلم	۱۹	مجموع ۵ قلم	۱۲	مجموع ۵ قلم	۶	مجموع ۵ قلم	۱۰	مجموع ۵ قلم	۸
۷	سهام ۵ قلم	۵۲ درصد	سهام ۵ قلم	۷۱ درصد	سهام ۵ قلم	۷۰ درصد	سهام ۵ قلم	۵۷ درصد	سهام ۵ قلم	۸۶ درصد	سهام ۵ قلم	۹۰ درصد	سهام ۵ قلم	۶۹ درصد	سهام ۵ قلم	۴۲ درصد	سهام ۵ قلم	۴۸ درصد	سهام ۵ قلم	۳۸ درصد
۸	مجموع سایر	۲	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۲	مجموع سایر	۲	مجموع سایر	۵	مجموع سایر	۹	مجموع سایر	۱۱	مجموع سایر	۱۳
۹	سهام سایر	۴۷ درصد	سهام سایر	۲۹ درصد	سهام سایر	۳۰ درصد	سهام سایر	۴۳ درصد	سهام سایر	۱۴ درصد	سهام سایر	۱۰ درصد	سهام سایر	۳۱ درصد	سهام سایر	۵۸ درصد	سهام سایر	۵۲ درصد	سهام سایر	۶۲ درصد
۱۰	صادرات کل	۴	صادرات کل	۲	صادرات کل	۲	صادرات کل	۳	صادرات کل	۱۲	صادرات کل	۲۱	صادرات کل	۱۷	صادرات کل	۱۵	صادرات کل	۲۱	صادرات کل	۲۱

• مطابق با جدول ۲۲، قطعات مانیتور علائم حیاتی، کشمش، کفپوش، محصولات پتروشیمی، پسته، کیوی، روغن‌های معدنی، دستگاه تشخیص بیماری، خیار، خامه، رنگ پودر آماده، دارو، خرما و سیب جزو پنج قلم نخست صادراتی ایران به بلاروس سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۴۲ تا ۹۰ درصد و ارزش آنها بین ۱ تا ۱۹ میلیون دلار از کل صادرات ایران به این کشور بوده است.

• براساس ارقام جدول ۲۲، روند صادرات ایران به بلاروس طی این سال‌ها دارای روندی نسبتاً افزایشی بوده؛ به‌گونه‌ای که بیشترین صادرات مربوط به سال ۱۴۰۳ به ارزش ۲۱ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۵ به ارزش ۲ میلیون دلار بوده است.

• میانگین صادرات ایران به بلاروس طی این سال‌ها رقمی بالغ بر ۱۲ میلیون دلار است.

• بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل پسته، انگور، دارو، خیار، خامه شیر، کره، سیب در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به بلاروس وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور نمی‌شوند و عملاً ایران نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل قطعات مانیتور علائم حیاتی، کشمش، کفپوش، فلفل فرنگی، پلی‌استیرن، پلی‌اتیلن، دستگاه مانیتور علائم حیاتی، کیوی، روغن‌های معدنی، دستگاه تشخیص بیماری، خرما خشک، فیلتر تصفیه آب، رنگ پودر آماده، بوتادین استیرن و... در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به بلاروس وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط ایران به بلاروس باشد.

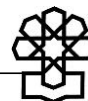
• براساس داده‌های موجود، مرکبات (پرتقال)، گوجه‌فرنگی تازه و سیب تازه دارای پتانسیل صادراتی تحقق‌نیافته‌ای بیش از ۳۴۰ هزار دلار به بازار بلاروس هستند. شایان ذکر است که این کالاها در سال‌های اخیر در میان پنج قلم اصلی صادرات ایران به بلاروس قرار نداشته‌اند [۱۷].

۲-۴-۶. واردات ایران از بلاروس

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده وارداتی ایران از کشور بلاروس عبارت‌اند از:

جدول ۲۳. پنج قلم عمده وارداتی ایران از بلاروس طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳			
ردیف	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش		
۱	الیاف سنتتیک	۱۰	الیاف سنتتیک	۸	الیاف سنتتیک	۱۷	الیاف سنتتیک	۱۳	الیاف سنتتیک	۷	الیاف سنتتیک	۳	الیاف سنتتیک	۳	الیاف سنتتیک	۱۳	الیاف سنتتیک	۳۰	الیاف سنتتیک	۲۵		
۲	اجزای دوربین	۳	وسایل نقلیه موتوری	۲	الیاف سنتتیک	۲	الیاف سنتتیک	۶	الیاف سنتتیک	۲	الیاف سنتتیک	۱	الکل اتیلیک	۱	ماشین‌آلات آماده‌کردن گوشت پرندگان	۳	دامپر	۹	الیاف سنتتیک	۱۱		
۳	شاسی کامیون	۱	فرآورده‌های آرایشی	۲	دوربین	۲	دوربین	۱	نخ پلی‌آمید	۱	الیاف سنتتیک	۱	الیاف سنتتیک	۲	کلور پتاسیم	۸	دامپر	۶	کاج نوئل	۲		
۴	دوربین	۱	دوربین	۲	وسایل نقلیه موتوری	۲	کائوچو	۱	اکریلونیتریل	۰	مالت بو نداده	۱	الیاف سنتتیک	۱	کاغذ روزنامه	۱	خمیر چوب	۳	کلور پتاسیم	۲		
۵	دوربین	۱	اجزا دوربین	۱	تخته فیبر	۱	درزگیر	۱	نخ پلی‌استر	۰	رولر بیرینگ کروی	۰	تراکتور	۰	خمیر چوب	۱	ماشین‌آلات آماده‌کردن گوشت پرندگان	۳	پارچه‌های تاروپود باف بسته	۰		
۶	مجموع ۵ قلم	۱۶	مجموع ۵ قلم	۱۶	مجموع ۵ قلم	۲۴	مجموع ۵ قلم	۲۱	مجموع ۵ قلم	۱۲	مجموع ۵ قلم	۵	مجموع ۵ قلم	۶	مجموع ۵ قلم	۹	مجموع ۵ قلم	۳۹	مجموع ۵ قلم	۵۳	مجموع ۵ قلم	۳۸
۷	سهم ۵ قلم	۶۶ درصد	سهم ۵ قلم	۵۶ درصد	سهم ۵ قلم	۷۶ درصد	سهم ۵ قلم	۹۰ درصد	سهم ۵ قلم	۸۳ درصد	سهم ۵ قلم	۷۰ درصد	سهم ۵ قلم	۹۴ درصد	سهم ۵ قلم	۸۹ درصد	سهم ۵ قلم	۸۷ درصد	سهم ۵ قلم	۹۵ درصد		
۸	مجموع سایر	۹	مجموع سایر	۱۳	مجموع سایر	۸	مجموع سایر	۲	مجموع سایر	۲	مجموع سایر	۳	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۵	مجموع سایر	۸	مجموع سایر	۲		
۹	سهم سایر	۳۴ درصد	سهم سایر	۴۴ درصد	سهم سایر	۲۴ درصد	سهم سایر	۱۰ درصد	سهم سایر	۱۷ درصد	سهم سایر	۳۰ درصد	سهم سایر	۶ درصد	سهم سایر	۱۱ درصد	سهم سایر	۱۳ درصد	سهم سایر	۵ درصد		
۱۰	واردات کل	۲۵	واردات کل	۲۹	واردات کل	۳۲	واردات کل	۲۳	واردات کل	۱۴	واردات کل	۹	واردات کل	۱۰	واردات کل	۴۴	واردات کل	۶۰	واردات کل	۴۰		

- مطابق با جدول ۲۳، الیاف سنتتیک، اجزای دوربین، وسایل نقلیه موتوری، ماشین‌آلات آماده کردن گوشت پرندگان، شاسی کامیون، فراورده‌های آرایشی، کلرور پتاسیم، دامپر، کائوچو، کاغذ روزنامه، خمیر چوب، تخته فیبر و... جزو پنج قلم نخست وارداتی ایران از بلاروس طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۵۶ تا ۹۵ درصد و ارزش آن‌ها بین ۶ تا ۵۳ میلیون دلار از کل واردات ایران از این کشور بوده است.
- براساس ارقام جدول ۲۳، روند واردات ایران از بلاروس طی این سال‌ها دارای روندی نامنظم بوده؛ به‌گونه‌ای که بیشترین واردات مربوط به سال ۱۴۰۲ به ارزش ۶۰ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۹ به ارزش ۹ میلیون دلار بوده است.
- میانگین واردات ایران از بلاروس طی این سال‌ها رقمی بالغ بر ۲۹ میلیون دلار است.
- بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل الیاف سنتتیک، وسایل نقلیه موتوری، الکل اتیلیک، ماشین‌آلات آماده کردن گوشت پرندگان، شاسی کامیون، فراورده‌های آرایشی، نخ پلی‌آمید، کاغذ روزنامه، کاج، نخ پلی‌استر، تراکتور در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از بلاروس وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور نمی‌شوند و عملاً بلاروس نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی به ایران استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل اجزای دوربین، دامپر، دوربین، کلرور پتاسیم، کائوچو، اکریلونیتریل، مالت بو نداده، خمیر چوب، تخته فیبر، درزگیر، رولر بیرینگ کروی، عدسی‌های عینک و... در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از بلاروس وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط بلاروس به ایران باشد.

۵-۶. قرقیزستان

۱-۵-۶. صادرات ایران به قرقیزستان

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده صادراتی ایران به کشور قرقیزستان عبارت‌اند از:

جدول ۲۴. پنج قلم عمده صادراتی ایران به قرقیزستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۳	
ردیف	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	رزین‌ها	۶	پسته	۴	پسته	۸	پسته	۵	پسته	۳۲	پسته	۲۵	پسته	۴۵	پسته	۲۸	پسته	۴۲	پسته خندان	۴۷
۲	پسته	۱	پلیمر	۳	صفحه ورق فولادی	۴	پلیمر	۴	سیب	۶	سیب	۲	کفپوش	۳	کفپوش	۳	پلیمر	۳	پسته‌ها با پوست تازه یا خشک	۲۲
۳	پلیمر	۱	صفحه ورق	۲	پلیمر	۳	کفپوش	۲	پلیمر	۴	خرمای خشک	۲	پلیمر	۲	پای مرغ	۲	پلی اتیلن	۳	سایر رنگ‌ها و ورنی‌ها	۴
۴	صابون رخت‌شویی	۱	روغن‌های حیوانی	۲	کفپوش	۲	خرمای خشک	۲	کفپوش	۳	کفپوش	۲	سیب	۲	خوراک آماده ماهی قزل‌آلا	۲	کفپوش	۲	کفپوش غیرمخملی باف	۳
۵	ژاکت	۱	پسته	۱	صفحه ورق	۲	ظروف شیشه‌ای	۱	ظروف شیشه‌ای	۲	پلیمر	۲	پلیمر	۱	پلی اتیلن	۲	کیوی	۱	کیوی	۲
۶	مجموع ۵ قلم	۱۱	مجموع ۵ قلم	۱۲	مجموع ۵ قلم	۱۸	مجموع ۵ قلم	۱۴	مجموع ۵ قلم	۴۷	مجموع ۵ قلم	۳۲	مجموع ۵ قلم	۵۳	مجموع ۵ قلم	۳۷	مجموع ۵ قلم	۵۱	مجموع ۵ قلم	۷۸
۷	سهم ۵ قلم درصد	۴۹ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۴۴ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۴۷ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۴۲ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۷۲ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۶۹ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۶۷ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۵۳ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۶۲ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۷۰ درصد
۸	مجموع سایر	۱۱	مجموع سایر	۱۵	مجموع سایر	۲۰	مجموع سایر	۲۰	مجموع سایر	۱۸	مجموع سایر	۱۴	مجموع سایر	۲۶	مجموع سایر	۳۴	مجموع سایر	۳۱	مجموع سایر	۳۳
۹	سهم سایر درصد	۵۱ درصد	سهم سایر درصد	۵۶ درصد	سهم سایر درصد	۵۳ درصد	سهم سایر درصد	۵۸ درصد	سهم سایر درصد	۲۸ درصد	سهم سایر درصد	۳۱ درصد	سهم سایر درصد	۳۳ درصد	سهم سایر درصد	۴۷ درصد	سهم سایر درصد	۳۸ درصد	سهم سایر درصد	۳۰ درصد
۱۰	صادرات کل	۲۲	صادرات کل	۲۷	صادرات کل	۳۹	صادرات کل	۳۵	صادرات کل	۶۵	صادرات کل	۴۶	صادرات کل	۷۹	صادرات کل	۷۱	صادرات کل	۸۱	صادرات کل	۱۱۱

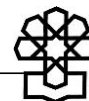
- مطابق با جدول ۲۴، رزین، پسته، پلیمر، صفحه ورق‌های فولادی، کف‌پوش، سیب، خرما، پای مرغ، روغن‌های حیوانی و ... جزو پنج قلم نخست صادراتی ایران به قرقیزستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۴۲ تا ۷۲ درصد و ارزش آنها بین ۱۱ تا ۷۸ میلیون دلار از کل صادرات ایران به این کشور بوده است.
- براساس ارقام جدول ۲۴، صادرات ایران به قرقیزستان طی این سال‌ها دارای روندی نسبتاً افزایشی بوده؛ به‌گونه‌ای که بیشترین صادرات مربوط به سال ۱۴۰۳ به ارزش ۱۱۱ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۴ به ارزش ۲۲ میلیون دلار بوده است.
- میانگین صادرات ایران به قرقیزستان طی این سال‌ها رقمی بالغ بر ۵۸ میلیون دلار است.
- بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل پسته، صفحه ورق فولادی، سیب، صابون رخت‌شویی، ظروف شیشه‌ای در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به قرقیزستان وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور نمی‌شوند و عملاً ایران نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل رزین‌ها، پلیمر، کف‌پوش، خرما، خشک، پای مرغ، پلی‌اتیلن، روغن‌های حیوانی، خوراک آماده ماهی قزل‌آلا، ژاکت، خوراک آماده آبزیان، کیوی و ... در بین پنج قلم عمده صادراتی ایران به قرقیزستان وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی صادرات ایران به این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط ایران به قرقیزستان باشد.
- براساس داده‌های موجود، هلو و شلیل تازه، میل‌گرد و میله‌های فولادی، کیوی و فلفل تازه دارای پتانسیل صادراتی تحقق‌نیافته‌ای بیش از ۲ میلیون دلار به بازار قرقیزستان هستند. شایان ذکر است که این کالاها در سال‌های اخیر در میان پنج قلم اصلی صادرات ایران به قرقیزستان قرار نداشته‌اند [۱۷].

۲-۵-۶. واردات ایران از قرقیزستان

طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ اقلام عمده وارداتی ایران از کشور قرقیزستان عبارت‌اند از:

جدول ۲۵. پنج قلم عمده وارداتی ایران از قرقیزستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

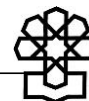
سال	۱۳۹۴		۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۶ماهه نخست ۱۴۰۳	
ردیف	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش	شرح کالا	ارزش
۱	ضایعات باتری	۱	ماشین‌های خم کردن	۱	لاشه بره	۴	لاشه بره	۴	لوبیاقرمز	۳	کلرور پتاسیم	۲	کلرور پتاسیم	۱	لوبیاقرمز	۳	طلا	۱	لوبیاقرمز	۱
۲	ماشین‌های آهنگری	۰	لاشه بره	۱	لاشه گو سفند	۱	لاشه گو سفند	۴	لوبیاچیتی	۲	لوبیاقرمز	۱	لوبیاقرمز	۱	پنبه حاجی نشده	۲	پلی کربنات‌ها	۱	پیگمان‌ها و فراورده‌ها براساس دی‌اکسید تیتان	۰
۳	تلمبه مایعات مجهز به وسیله اندازه‌گیری	۰	لوبیاقرمز	۱	لاشه و شقه بره	۲	لاشه و شقه بره	۲	لوبیاچیتی	۰	لوبیاچیتی	۰	لوبیاچیتی	۰	ماشین چکش دار	۱	ارزن	۱	ارزن	۰
۴	لوبیاچیتی	۰	لوبیاچیتی	۰	لاشه بره	۰	لوبیاسفید	۰	کلرور پتاسیم	۱	لوبیاقرمز	۰	پنبه حاجی نشده	۰	اسید فسفریک	۱	لوبیاقرمز	۱	پلی کربنات‌ها	۰
۵	لوبیاسفید	۰	ماشین تراش فلزات	۰	لوبیاسفید	۰	لوبیاچیتی	۰	پنبه حاجی نشده	۱	سولفات آمونیوم	۰	سولفات آمونیوم	۰	پیگمان	۰	لوبیاچیتی	۰	پارچه‌های تاروپودباف	۰
۶	مجموع ۵ قلم	۲	مجموع ۵ قلم	۳	مجموع ۵ قلم	۶	مجموع ۵ قلم	۱۱	مجموع ۵ قلم	۸	مجموع ۵ قلم	۴	مجموع ۵ قلم	۳	مجموع ۵ قلم	۷	مجموع ۵ قلم	۴	مجموع ۵ قلم	۳
۷	سهم ۵ قلم درصد	۸۹ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۸۱ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۹۹ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۹۵ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۷۳ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۷۲ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۸۶ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۸۳ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۷۵ درصد	سهم ۵ قلم درصد	۵۰ درصد
۸	مجموع سایر	۰	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۰	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۳	مجموع سایر	۲	مجموع سایر	۰	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۱	مجموع سایر	۳
۹	سهم سایر درصد	۱۱ درصد	سهم سایر درصد	۱۹ درصد	سهم سایر درصد	۱ درصد	سهم سایر درصد	۵ درصد	سهم سایر درصد	۲۷ درصد	سهم سایر درصد	۲۸ درصد	سهم سایر درصد	۱۴ درصد	سهم سایر درصد	۱۷ درصد	سهم سایر درصد	۲۵ درصد	سهم سایر درصد	۵۰ درصد
۱۰	واردات کل	۲	واردات کل	۳	واردات کل	۶	واردات کل	۱۲	واردات کل	۱۱	واردات کل	۵	واردات کل	۳	واردات کل	۸	واردات کل	۶	واردات کل	۶

- مطابق با جدول ۲۵، ضایعات باتری، ماشین‌های خم کردن، لوبیاقرمز، لاشه بره، کلرور پتاسیم، ماشین‌های آهنگری، لوبیاچیتی، پنبه حلاجی نشده، پلی کربنات‌ها و... جزو پنج قلم نخست وارداتی ایران از قرقیزستان طی سال‌های ۱۳۹۴ تا شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ بوده‌اند. سهم این محصولات بین ۷۳ تا ۹۹ درصد و ارزش آنها بین ۲ تا ۱۱ میلیون دلار از کل واردات ایران از این کشور بوده است.
- براساس ارقام جدول ۲۵، واردات ایران از قرقیزستان طی این سال‌ها دارای روندی نامنظم بوده؛ به‌گونه‌ای که بیشترین واردات مربوط به سال ۱۳۹۷ به ارزش ۱۲ میلیون دلار و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۴ به ارزش ۲ میلیون دلار بوده است.
- میانگین واردات ایران از قرقیزستان طی سال‌های فوق رقمی بالغ بر ۶ میلیون دلار است.
- بررسی‌ها حاکی از آن است که اگرچه کالاهایی از قبیل ماشین‌های خم کردن، لاشه بره، ماشین‌های آهنگری، لاشه گوسفند، پنبه حلاجی نشده، لاشه و شقه بره، ماشین چکش‌دار، پارچه تاروپود، ماشین تراش فلزات، اسید فسفریک، جعبه‌دنده در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از قرقیزستان وجود دارند، مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور نمی‌شوند و عملاً قرقیزستان نمی‌تواند از فرصت ایجاد شده برای افزایش صادرات این کالاها از کانال تخفیف حقوق ورودی به ایران استفاده کند. در مقابل کالاهایی از قبیل ضایعات باتری، لوبیاقرمز، کلرور پتاسیم، طلا، لوبیاچیتی، پلی کربنات‌ها، تلمبه مایعات مجهز به وسیله اندازه‌گیری، لوبیاسفید، سولفات آمونیوم، پیگمان، ارزن و... در بین پنج قلم عمده وارداتی ایران از قرقیزستان وجود دارند که در لیست کالاهای مشمول تخفیف حقوق ورودی واردات ایران از این کشور قرار دارند و این امر می‌تواند فرصت مناسبی برای افزایش صادرات کالاهای مزبور توسط قرقیزستان به ایران باشد.
- در جدول ۲۶، تجارت جمهوری اسلامی ایران با کشورهای عضو اوراسیا در سال‌های ۱۳۸۳ تا پایان نیمه اول سال ۱۴۰۲ نشان داده شده است. بنابراین به‌طور خلاصه و درمجموع مطابق با جدول ۲۶ می‌توان عنوان کرد، طی سال‌های ۱۳۸۳ تا نیمه نخست سال ۱۴۰۳ بیشترین و کمترین میزان صادرات ایران در بین کشورهای اوراسیا مربوط به روسیه و بلاروس با ارقام ۹۶۴ (در سال ۱۴۰۲) و ۱ میلیون دلار (در سال ۱۳۸۴) و بیشترین و کمترین میزان واردات نیز از روسیه و قرقیزستان با رقم ۱۷۰۰ (در سال ۱۴۰۲) و ۲ میلیون دلار (در سال ۱۳۹۴) بوده است.
- همچنین مطابق با ارقام جدول ۲۶، حجم تجارت جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا طی سال‌های مورد بررسی، حداقل ۱/۱۶ (سال ۱۳۹۴) و حداکثر ۳/۵۷ (سال ۱۴۰۲) میلیارد دلار بوده است که در مقایسه با حجم کل تجارت کشور در سال ۱۴۰۲ سهم اندکی (حدود ۳ درصد) را داراست. به‌نظر می‌رسد یکی از دلایل افزایش حجم تجارت طی سال‌های اخیر انعقاد موافقت‌نامه تشکیل منطقه آزاد تجاری میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا بوده است.

جدول ۲۶. تجارت جمهوری اسلامی ایران با کشورهای اوراسیا طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

حجم تجارت (مجموع واردات و صادرات)	واردات ایران از	صادرات ایران به	واردات ایران از	صادرات ایران به	واردات ایران از	صادرات ایران به	واردات ایران از	صادرات ایران به	واردات ایران از	صادرات ایران به	واردات ایران از	صادرات ایران به	سال
	کل کشورهای اوراسیا	کل کشورهای اوراسیا	ارمنستان	ارمنستان	بلاروس	بلاروس	روسیه	روسیه	قرقیزستان	قرقیزستان	قزاقستان	قزاقستان	
۱۵۰۱	۱۰۱۴۱	۳۶۰	۳۵	۱۴۹	۱۵	۲	۸۵۶	۱۴۴	۵	۲۸	۲۳۰	۳۸	۱۳۸۳
۱۰۷۷۷	۱۰۳۴۱	۴۳۵	۲۶	۱۶۳	۱۷	۱	۱۰۰۳۶	۱۸۳	۷	۳۲	۲۵۵	۵۷	۱۳۸۴
۱۰۶۱۶	۱۰۰۵۷	۵۵۹	۲۷	۱۴۹	۴۹	۲	۶۸۵	۲۸۹	۱۶	۴۷	۲۸۰	۷۳	۱۳۸۵
۱۰۹۰۳	۱۰۲۹۴	۶۱۰	۳۴	۱۱۴	۳۶	۳	۸۶۳	۳۶۷	۲۰	۴۷	۳۴۱	۷۹	۱۳۸۶
۲۰۲۰۵	۱۰۵۷۷	۶۲۸	۲۲	۱۴۸	۳۵	۷	۱۰۲۰۶	۳۵۸	۱۸	۴۵	۲۹۵	۶۹	۱۳۸۷
۱۰۷۴۴	۱۰۲۰۱	۵۴۳	۳۳	۱۰۴	۳۴	۳	۸۹۷	۳۳۳	۱۳	۴۶	۲۲۳	۵۸	۱۳۸۸
۱۰۲۱۷	۶۵۹	۵۵۸	۴۰	۱۱۳	۵۰	۶	۴۳۳	۳۳۱	۱۲	۴۰	۱۲۴	۶۹	۱۳۸۹
۱۰۶۱۳	۱۰۰۰۶	۶۰۷	۳۳	۱۰۸	۵۹	۴	۷۷۴	۳۷۱	۵	۴۰	۱۳۶	۸۵	۱۳۹۰
۲۰۷۸۱	۱۰۹۷۶	۸۰۵	۳۲	۱۲۲	۱۰۶	۶	۱۰۶۳۹	۴۹۹	۶	۴۳	۱۹۳	۱۳۵	۱۳۹۱
۱۰۸۱۶	۱۰۱۳۲	۶۸۴	۲۹	۱۰۷	۱۰۶	۴	۷۴۷	۳۱۷	۴	۴۲	۲۴۶	۲۱۵	۱۳۹۲
۱۰۵۴۵	۸۸۶	۶۵۹	۲۰	۱۲۳	۳۶	۵	۶۴۷	۲۸۶	۴	۳۸	۱۷۹	۲۰۸	۱۳۹۳
۱۰۱۶۱	۷۲۳	۴۳۹	۱۳	۱۰۲	۲۵	۴	۵۷۷	۱۷۴	۲	۲۲	۱۰۶	۱۳۷	۱۳۹۴
۲۰۴۰۹	۱۰۸۰۸	۶۰۱	۲۱	۱۷۹	۲۹	۲	۱۰۵۴۴	۲۱۹	۳	۲۷	۲۱۱	۱۷۴	۱۳۹۵
۱۰۵۱۶	۸۱۹	۶۹۶	۲۶	۲۰۳	۳۲	۲	۶۸۹	۲۸۵	۶	۳۹	۶۷	۱۶۹	۱۳۹۶
۲۰۱۱۴	۱۰۴۹۹	۶۱۵	۲۳	۱۶۱	۲۳	۳	۱۰۳۵۴	۲۸۴	۱۲	۳۵	۸۷	۱۳۳	۱۳۹۷
۲۰۱۳۱	۱۰۳۳۵	۷۹۶	۴۱	۱۳۰	۱۴	۱۲	۱۰۱۶۵	۴۵۹	۱۱	۶۵	۱۰۵	۱۳۰	۱۳۹۸
۱۰۹۷۳	۱۰۱۰۰	۸۷۳	۱۷	۱۳۸	۹	۲۱	۱۰۰۳۰	۵۰۱	۵	۴۶	۳۷	۱۶۸	۱۳۹۹
۲۰۹۳۹	۱۰۷۷۴	۱۰۱۶۵	۲۰	۳۰۴	۱۰	۱۷	۱۰۶۶۳	۵۷۹	۳	۷۹	۷۹	۱۸۷	۱۴۰۰
۳۰۲۹۸	۱۰۷۸۲	۱۰۵۱۷	۱۴	۴۸۲	۴۴	۱۵	۱۰۵۸۲	۷۵۱	۸	۷۱	۱۳۳	۱۹۸	۱۴۰۱
۳۰۵۷۹	۱۰۸۷۷	۱۰۷۰۲	۴۵	۴۱۶	۶۰	۲۱	۱۰۷۰۰	۹۶۴	۶	۸۱	۶۵	۲۱۹	۱۴۰۲
۳۵۲۲	۱۵۰۵	۲۰۱۷	۵۵	۴۸۵	۴۰	۲۱	۱۳۴۵	۱۱۲۱	۳	۱۱۱	۶۱	۲۷۸	۱۴۰۳
۱۰۱۶۱	۶۵۹	۳۶۰	۱۰	۱۰۲	۹	۱	۴۳۳	۱۴۴	۲	۲۲	۲۶	۳۸	حداقل
۳۵۷۹	۱۹۷۶	۲۰۱۷	۵۵	۴۸۵	۱۰۶	۲۱	۱۷۰۰	۱۱۲۱	۲۰	۱۱۱	۳۴۱	۲۷۸	حداکثر

در دو دهه اخیر، مسیر تجارت ایران با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا از مبادلات محدود و عمدتاً سنتی به چارچوبی منسجم با دو نقطه عطف حقوقی و اجرایی مهم رسیده است: نخست «موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری» و سپس «موافقت‌نامه تجارت آزاد» که اجرای کامل آن از اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ آغاز خواهد شد.

تا پیش از سال ۱۳۹۷، هرچند ایران با برخی از اعضای اوراسیا مثل روسیه، ارمنستان و قزاقستان روابط تجاری داشت، این روابط از نظر حجم و تنوع کالایی محدود بود و تراز تجاری عموماً به زیان ایران تمام می‌شد. مشکلات استاندارد، زیرساخت و نبود مسیرهای پایدار تسویه مالی، دسترسی ایران به بازارهای این کشورها را محدود نگاه می‌داشت. اما با امضای «موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری» در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷ و اجرای آن از مهرماه ۱۳۹۸، شرایط تغییر کرد. این موافقت‌نامه طبق چارچوب سازمان جهانی تجارت، بخشی از تعرفه‌ها را کاهش داد و زمینه تسهیل گمرکی را فراهم آورد. نتیجه آن، جهش میزان تجارت دوجانبه در کمتر از دو سال بود: حجم کل مبادلات ایران و اوراسیا تقریباً دوبرابر شد و صادرات ایران از حدود ۶۱۵ میلیون دلار در سال ۱۳۹۷ به بیش از ۱۰۷ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۲ رسید.

نقطه عطف دوم در آذرماه ۱۴۰۲ رقم خورد؛ زمانی که ایران و اتحادیه اوراسیا «موافقت‌نامه تجارت آزاد» را امضا کردند. این توافق که اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ به اجرا درآمد، گامی فراتر از توافق موقت گذاشته و کاهش گسترده تعرفه‌ها را پیش‌بینی کرده است. هدف از این کاهش، حذف اغلب موانع تعرفه‌ای و فراهم کردن شرایط رقابتی برابر برای صادرکنندگان دو طرف است.

در کنار کاهش تعرفه‌ها، موافقت‌نامه جدید به صورت صریح بر رفع موانع غیرتعرفه‌ای نیز تأکید دارد؛ موانعی که معمولاً در قالب سهمیه‌ها، مجوزهای واردات، تشریفات اداری، استانداردهای فنی یا الزامات بهداشتی ظاهر می‌شوند و می‌توانند جریان آزاد تجارت را مختل کنند. براساس مواد فصل دوم و چهارم قانون، طرف‌ها موظف‌اند از اعمال هرگونه محدودیت مقداری و مجوزی خودداری کنند و در حوزه مقررات فنی و بهداشتی نیز، هماهنگی و شفافیت را جایگزین تبعیض سازند. بدین ترتیب، توافق ایران و اوراسیا نه تنها حذف تعرفه‌ها را هدف گرفته، بلکه زمینه‌ساز ایجاد محیطی باثبات و قابل پیش‌بینی برای تجارت آزاد، عاری از موانع اداری و غیرتعرفه‌ای بین دو اقتصاد شده است.

اهمیت موافقت‌نامه تجارت آزاد در این است که علاوه بر معافیت یا کاهش چشمگیر تعرفه‌ها، مکانیسم‌های نهادی برای حل اختلافات، هماهنگی استانداردها و تسهیل حمل‌ونقل و لجستیک را نیز تقویت می‌کند. این مؤلفه‌ها می‌توانند به رفع بخشی از مشکلات دیرینه ایران در انطباق با نظام استاندارد اوراسیا (GOST^۱) و کاهش هزینه‌های ترخیص و جابه‌جایی کمک کنند. همچنین، این موافقت‌نامه با ایجاد مزیت تعرفه‌ای برای کالاهای ایرانی نسبت به رقبای غیرعضو، فرصت بهتری برای نفوذ به بازار روسیه و آسیای میانه ایجاد خواهد کرد.

باین حال، بهره‌برداری کامل از ظرفیت‌های هر دو موافقت‌نامه به پیش‌شرط‌هایی وابسته است: توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل (به‌ویژه کریدور شمال- جنوب و مرز آستارا)، ایجاد کانال‌های مالی پایدار با استفاده از ارزهای ملی یا تهاتر، آموزش فعالان بخش خصوصی در مورد مقررات فنی و بازارهای هدف و تقویت توان رقابتی بخش تولید برای عرضه

1. Gosudarstvennyy Standart

محصولات باکیفیت و قیمت مناسب. در غیر این صورت، حتی مزایای تعرفه‌ای گسترده نیز می‌تواند تحت‌الشعاع هجوم واردات و تداوم تراز منفی قرار گیرد.

به این ترتیب، سیر تحولات از توافق موقت تا اجرای تجارت آزاد، نشان‌دهنده تلاش ایران برای استفاده از ابزارهای حقوقی بین‌المللی جهت تقویت تجارت با شرق در شرایط محدودیت‌های تحریمی است. اگر موانع داخلی رفع شود و برنامه‌ریزی منسجمی برای بهره‌برداری از این فرصت‌ها انجام گیرد، این موافقت‌نامه می‌تواند تجارت ایران با اوراسیا را هم از نظر حجم و هم از نظر کیفیت، وارد مرحله‌ای پایدار و روبه‌رشد کند.

۷. تحلیل شاخص‌های مرتبط با ترکیب، جهت‌گیری و رشد صادرات ایران با کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا

پس از امضای «موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری» در سال ۱۳۹۷ و اجرایی شدن آن از مهرماه ۱۳۹۸ و نیز انعقاد «موافقت‌نامه تجارت آزاد» در آذرماه ۱۴۰۲ با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، روابط تجاری ایران با پنج کشور عضو این اتحادیه وارد مرحله‌ای تازه شد. کاهش تعرفه‌ها و تسهیل فرایندهای گمرکی در این چارچوب‌ها، فرصتی کم‌سابقه برای گسترش صادرات و تنوع‌بخشی به بازارهای هدف ایران فراهم کرده است. با این حال، بررسی‌های آماری نشان می‌دهد که صرف وجود این توافقات به تنهایی کافی نیست و برای شناسایی واقعی ظرفیت‌ها و محدودیت‌ها، نیاز به تحلیل عمیق ساختار صادرات و واردات دو طرف وجود دارد.

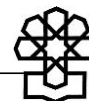
در چنین شرایطی، استفاده از شاخص‌های تحلیلی مانند «اکمال تجاری»^۱ و «پتانسیل تجاری» اهمیت ویژه پیدا می‌کند. این شاخص‌ها نشان می‌دهند که کالاهای صادراتی ایران تا چه اندازه با نیازها و ساختار واردات کشورهای عضو اوراسیا همخوانی دارد و چه حجمی از تجارت بالقوه میان دو طرف قابل تحقق است. به این ترتیب، می‌توان ضمن ارزیابی نقدی از عملکرد کنونی، مسیرهای بهینه برای استفاده حداکثری از مزایای موافقت‌نامه‌های موجود و کاهش شکاف میان ظرفیت بالقوه و عملکرد واقعی را شناسایی کرد. در ادامه، ابتدا شاخص اکمال تجاری ایران با پنج کشور عضو اتحادیه اوراسیا بررسی می‌شود.

۷-۱. شاخص اکمال تجاری

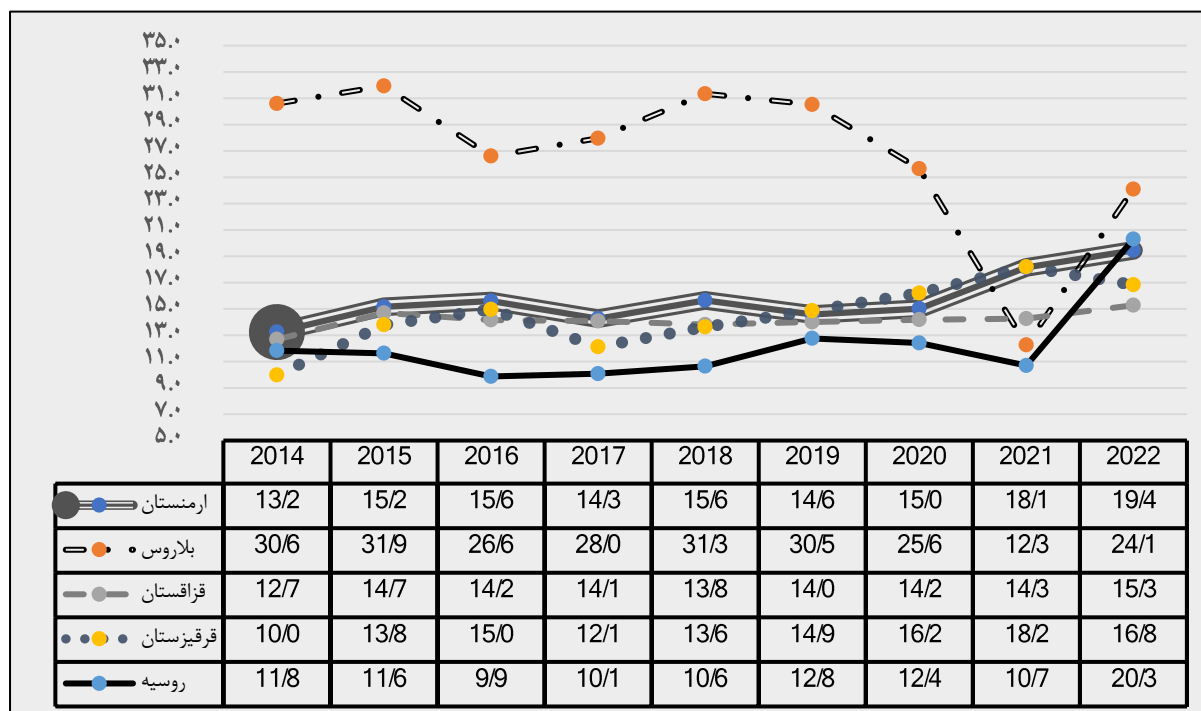
شاخص اکمال تجاری ابزاری است که برای ارزیابی میزان همپوشانی و مکمل بودن همکاری تجاری بین دو کشور استفاده می‌شود. این شاخص نشان می‌دهد که ساختار صادرات یک کشور تا چه اندازه با ساختار واردات کشور دیگر مطابقت دارد. به عبارت دیگر، شاخص اکمال تجاری میزان مکمل بودن کالاهای صادراتی یک کشور با کالاهای وارداتی کشور شریک تجاری آن را اندازه‌گیری می‌کند.

هرچه این شاخص بالاتر باشد، نشان‌دهنده ظرفیت و پتانسیل بیشتر برای همکاری‌های تجاری سودمند بین دو کشور است. دامنه ارزش شاخص بین صفر تا ۱۰۰ است و عدد ۱۰۰ نشان می‌دهد دو کشور شرکای تجاری ایدئال و کامل‌کننده یکدیگر هستند و عدد صفر نشان می‌دهد که دو کشور رقبای کاملی با یکدیگرند [9].

1. Trade Complementarity Index(TCI)

این شاخص در سطح کدهای دو، چهار و شش رقمی HS و همچنین بین دو کشور به صورت دوجانبه، بین یک کشور و یک منطقه و برای سال‌های مختلف قابل محاسبه است. در شکل ۳ عدد این شاخص براساس صادرات ایران و واردات پنج کشور عضو اتحادیه اوراسیا در سطح کدهای شش رقمی HS برای سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۲ محاسبه و ارائه شده است.

شکل ۳. نمودار شاخص اكمال تجاری با احتساب نفت بین ایران و پنج کشور عضو اتحادیه اوراسیا منتخب طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۲۲ (درصد) [۱۰]

مطابق شکل ۳ شاخص اكمال تجاری ایران با کشور بلاروس دارای نوسان بوده و این شاخص برای کشورهای روسیه، قزاقستان، قرقیزستان و ارمنستان که نسبت به بلاروس از جریان تجارت پایدارتری با ایران برخوردارند، کم‌نوسان‌تر بوده است. در بین کشورهای بررسی شده، بلاروس با ۳۱/۹ درصد بالاترین شاخص اكمال تجاری با ایران را داراست که این امر از آن روست که ایران صادرکننده نفت و بلاروس واردکننده نفت خام است. حجم صادرات ایران به بلاروس در سال در بالاترین رقم تنها ۲۱ میلیون دلار و میانگین صادرات ایران به بلاروس طی یک دهه اخیر رقمی بالغ بر ۱۱ میلیون دلار بوده است. این درحالی است که بلاروس دارای صنایع پیشرفته‌ای در زمینه ماشین‌آلات و تجهیزات است. ایران می‌تواند از این محصولات بهره‌برداری کند و در عوض، محصولات کشاورزی و نفتی خود را به بلاروس صادر کند. بعد از بلاروس شاخص اكمال با ارمنستان نسبت به کشورهای دیگر عضو اتحادیه اوراسیا در رتبه بالاتری قرار دارد. ارمنستان به‌عنوان کشوری کوچک با منابع محدود، می‌تواند به‌عنوان بازار خوبی برای محصولات ایرانی، به‌ویژه در زمینه‌های کشاورزی و صنعتی، عمل کند. از سوی دیگر، ایران می‌تواند به تأمین نیازهای ارمنستان در زمینه انرژی و کالاهای مصرفی کمک کند. پس از بلاروس و ارمنستان، کشورهای قزاقستان، قرقیزستان و روسیه در رتبه‌های بعدی

قرار دادند که می‌توانند به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان غلات و منابع طبیعی در منطقه، به تأمین نیازهای غذایی و انرژی ایران کمک کنند. همچنین، ایران می‌تواند در زمینه تأمین کالاهای صنعتی، مصرفی و صنایع دستی به کشورهای مزبور کمک کند.

از تحلیل جزئیات آمارهای تجاری می‌توان نتیجه گرفت در وضع موجود (فارغ از امکان خلق فرصت‌های جدید در آینده) تناسب چندانی بین کالاهای وارداتی کشورهای عضو اوراسیا از جهان و کالاهای صادراتی ایران به کشورهای مزبور از جنبه اکمال تجاری وجود ندارد؛ به‌گونه‌ای که عمده کالاهای وارداتی کشورهای مزبور از ایران در بخش کشاورزی است، در حالی که عمده واردات کشورهای فوق از جهان دستگاه‌های تلفن، قطعات وسایل نقلیه، دارو و... است.

این در حالی است که باوجود انعقاد بالغ بر چهارده موافقت‌نامه بازرگانی و گمرکی بین ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا از ابتدای انقلاب تاکنون (با روسیه (سه موافقت‌نامه)، با قرقیزستان (سه موافقت‌نامه)، با قزاقستان (چهار موافقت‌نامه)، با بلاروس (یک موافقت‌نامه)، با ارمنستان (سه موافقت‌نامه)) همچنان ایران نتوانسته جایگاه خود را در بازار کشورهای فوق ایجاد و تثبیت کند.

درمجموع، شاخص اکمال تجاری می‌تواند در کنار سایر شاخص‌ها، رهنمونی برای طراحی سیاست‌های تجاری و دیپلماسی تجاری کشور باشد؛ به‌نحوی که تقویت روابط تجاری با کشورهایی که بالاترین شاخص اکمال با ایران را دارند، در دستور کار قرار گیرد.

۲-۷. شاخص پتانسیل تجاری

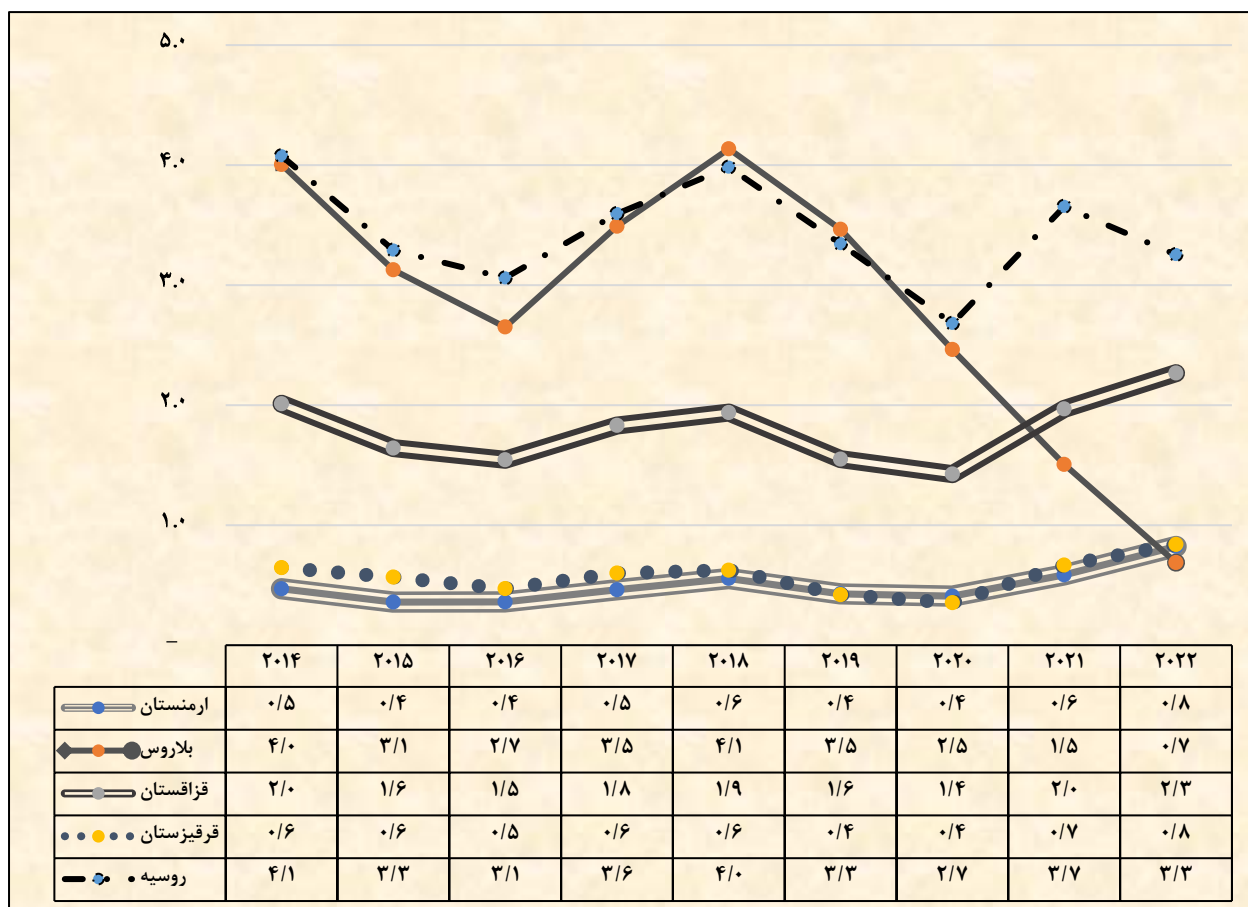
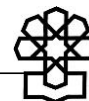
یکی از روش‌های معمول محاسبه پتانسیل تجاری بین دو کشور استفاده از شاخص پتانسیل^۱ ساده است. با استفاده از شاخص پتانسیل ساده تجاری، میزان بالقوه توان صادراتی یک کشور به کشور دیگر اندازه‌گیری می‌شود.

شاخص اکمال تجاری که در قسمت قبل بررسی شد و شاخص پتانسیل تجاری، در ادامه یکدیگر هستند. همان‌طور که اشاره شد، شاخص اکمال تجاری نشان می‌دهد که کدام کشورها به‌لحاظ ساختار تجاری می‌توانند شرکای مناسبی باشند و شاخص پتانسیل تجاری، حجم تجارت بالقوه با کشورها را نشان می‌دهد. از این‌رو به‌منظور بهره‌مندی از این دو شاخص در سیاست‌های تجاری می‌توان با برنامه‌ریزی برای گسترش تجارت با کشورهایی که بالاترین شاخص اکمال را دارند، برآوردی از حجم تجارت احتمالی با آنها (براساس شاخص پتانسیل) به دست آورد.

شایان ذکر است که براساس تجربیات و مقالات موجود [11]، برای تعیین میزان واقعی شاخص پتانسیل صادراتی هر کشور، حداقل حدود ۳۰ درصد از ارقام پتانسیل بالقوه به‌عنوان اعداد قابل تحقق در نظر گرفته می‌شود [12].

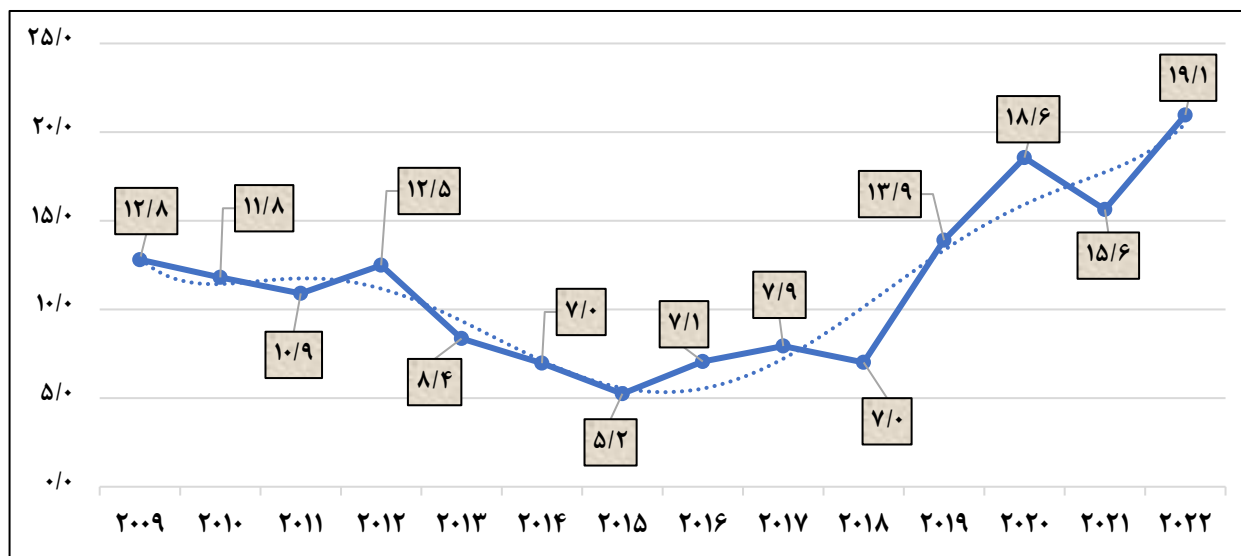
شاخص پتانسیل تجاری واقعی (۳۰ درصد مقدار شاخص) برای تجارت بین ایران و شرکای تجاری در سطح کدهای شش‌رقمی HS در شکل ۴ نشان داده شده است.

1. Trade Potential Index (TPI)

شکل ۴. نمودار برآورد پتانسیل واقعی صادراتی ایران (میلیارد دلار) [۱۰]

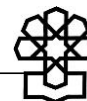
همان گونه که در قسمت قبل اشاره شد، روسیه دارای شاخص اکمال تجاری پایینی با ایران است. همین موضوع باعث شده تا با وجود واردات بیش از ۲۰۰ میلیارد دلار روسیه از دنیا، صادرات ایران به این کشور در سال ۲۰۲۲ فقط در حدود ۷۰۰ میلیون دلار باشد. این درحالی است که قرارداد تجارت ترجیحی و سپس آزاد بین ایران و اوراسیا نیز وجود دارد.

شکل ۵. نمودار نسبت صادرات ایران به روسیه به پتانسیل تجاری واقعی (درصد بهره‌مندی از پتانسیل تجاری) [۱۰]

همان‌طور که در شکل ۵ مشاهده می‌شود، نه فقط پتانسیل صادراتی ایران به روسیه عدد پایینی است، بلکه درصد تحقق آن نیز بسیار پایین است. با این حال روند روبه‌رشدی داشته و از ۵ درصد در سال ۱۳۹۴ به ۱۹ درصد در سال ۱۴۰۱ رسیده است. به نظر می‌رسد افزایش تحریم‌ها و تمرکز صادرات ایران بر چند کشور محدود به همراه بهره‌مندی از مزایای توافق‌نامه تجارت ترجیحی اوراسیا، باعث افزایش قابل توجه بهره‌مندی از پتانسیل صادراتی ایران به روسیه از سال ۱۳۹۸ به بعد شده است. همچنین جنگ اوکراین و محدود شدن شرکای تجاری روسیه نیز می‌تواند در این امر مؤثر باشد.

مطابق با ارقام شکل ۵، شاخص پتانسیل قزاقستان در بین پنج کشور بررسی شده پایین‌ترین و روسیه بالاترین است. هر چند باید توجه داشت که اساساً پتانسیل صادراتی کشورها با یکدیگر قابل مقایسه نیست؛ زیرا هرچه حجم تجارت کشوری بالاتر باشد، صرف‌نظر از اینکه شریک تجاری مناسبی با ایران است یا خیر، می‌تواند پتانسیل تجاری بالاتری نیز داشته باشد. آنچه باید مبنای مقایسه قرار گیرد، میزان بهره‌مندی ایران از پتانسیل تجاری با کشورهای مورد بررسی است. همچنین توجه به دو شاخص اکمال و پتانسیل در کنار هم نیز دارای اهمیت است؛ کشوری که هم اکمال و پتانسیل بالایی داشته باشد، می‌تواند به‌عنوان کشور هدف برای تقویت تجارت قرار گیرد. برای درک بهتر موضوع جدول ۲۷ را در نظر بگیرید.

جدول ۲۷. بهره‌مندی از پتانسیل بالقوه صادراتی ایران در سال ۲۰۲۲ (میلیون دلار / درصد) [۱۰]

رتبه	کشور	حداکثر پتانسیل صادراتی (میلیون دلار) (۱)	پتانسیل صادراتی واقعی (میلیون دلار) (۲)	صادرات واقعی ایران به (میلیون دلار) (۳)	نسبت صادرات به پتانسیل (درصد) (۴)
۱	ارمنستان	۲,۷۴۲	۹۱۴	۳۷۰	۴۰.۴
۲	بلاروس	۲,۲۹۳	۷۶۴	۱۵	۱.۹
۳	قزاقستان	۷,۵۵۶	۲,۵۱۹	۱۸۸	۷.۴
۴	قرقیزستان	۲,۷۹۶	۹۳۲	۷۰	۷.۵
۵	روسیه	۱۰,۸۴۶	۳,۶۱۵	۶۹۱	۱۹.۱

ستون ۴ جدول ۲۷ نشان‌دهنده نسبت صادرات تحقق‌یافته به ظرفیت واقعی صادراتی ایران در هر کشور است؛ یعنی حاصل تقسیم مقدار ستون ۳ بر ستون ۲.

شایان ذکر است که یکی از روش‌های معتبر و پیشرفته برای محاسبه «شاخص پتانسیل صادرات»، مدلی است که توسط سازمان تجارت جهانی در قالب نقشه پتانسیل صادرات^۱ ارائه می‌شود. این مدل، برخلاف رویکردهای ساده‌تر، صرفاً به ظرفیت صادراتی کشور مبدأ و نیاز وارداتی کشور مقصد اکتفا نمی‌کند، بلکه به‌طور هم‌زمان مجموعه‌ای از عوامل کلیدی از جمله ظرفیت واقعی صادرات ایران، تقاضای وارداتی کشور مقصد، شدت رقابت سایر صادرکنندگان، موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای، میزان تطابق ساختار محصولی دو کشور و روندهای تاریخی تجارت را بر مبنای میانگین داده‌های پنج‌ساله در نظر می‌گیرد. از این‌رو، در مقایسه با «پتانسیل ساده» که معمولاً به برآوردهای بزرگ‌نمایی شده و کمتر واقع‌بینانه منجر می‌شود، شاخص پتانسیل صادراتی سازمان تجارت جهانی تصویر دقیق‌تر و عملیاتی‌تری از شکاف میان ظرفیت بالقوه و عملکرد واقعی صادرات کشور ارائه می‌دهد و می‌تواند مبنای مناسب‌تری برای سیاست‌گذاری تجاری و انتخاب بازارهای هدف باشد.

بر مبنای این شاخص، بررسی بازارهای هدف منتخب نشان می‌دهد که ایران در کشورهای فدراسیون روسیه، ارمنستان، قزاقستان، بلاروس و قرقیزستان از ظرفیت‌های متفاوت اما قابل توجهی برای توسعه صادرات برخوردار است. در بازار فدراسیون روسیه، ارزش کل پتانسیل صادرات ایران در مجموع تمام کالاها حدود ۸۹۲ میلیون دلار برآورد می‌شود که از این میزان، حدود ۵۵۲ میلیون دلار معادل نزدیک به ۶۲ درصد به‌عنوان پتانسیل صادراتی تحقق‌نیافته شناسایی شده است؛ به‌عبارت دیگر، در حال حاضر فقط حدود ۳۴۰ میلیون دلار، یعنی نزدیک به ۳۸ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این بازار بالفعل شده است.

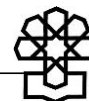
در مقابل، بازار ارمنستان بیانگر سطح بالاتری از بهره‌برداری از ظرفیت‌های تجاری است؛ به‌نحوی که از مجموع پتانسیل صادراتی ۱۹۹ میلیون دلاری ایران به این کشور، فقط حدود ۳۴ میلیون دلار معادل نزدیک به ۱۷ درصد تحقق‌نیافته و در نتیجه حدود ۸۳ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به بازار ارمنستان بالفعل شده است. این وضعیت اگرچه در

نگاه نخست نشان‌دهنده عملکرد نسبتاً مطلوب صادراتی است، اما لزوماً به معنای بهینه بودن ساختار تجارت خارجی نیست و می‌تواند بیانگر تمرکز بالای صادرات بر یک بازار خاص باشد.

درخصوص قزاقستان، ارزش کل پتانسیل صادرات ایران حدود ۲۹۳ میلیون دلار برآورد می‌شود که از این میزان، حدود ۱۶۵ میلیون دلار معادل تقریبی ۵۶ درصد به‌عنوان پتانسیل تحقق‌نیافته باقی مانده است و نشان می‌دهد فقط حدود ۴۴ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این بازار بالفعل شده است. در بازار بلاروس نیز باوجود کوچک‌تر بودن اندازه بازار، شکاف میان پتانسیل و عملکرد قابل توجه است؛ به‌طوری‌که از مجموع پتانسیل صادراتی حدود ۱۷ میلیون دلار، نزدیک به ۶۵ درصد هنوز محقق نشده و فقط حدود ۳۵ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. وضعیت بازار قرقیزستان نیز مشابه بوده و از مجموع پتانسیل صادراتی حدود ۷۴ میلیون دلار، نزدیک به ۷۳ درصد آن تحقق نیافته و فقط حدود ۲۷ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این کشور بالفعل شده است. در سطح کلان‌تر، پتانسیل صادراتی ایران به کل جهان حدود ۲۸ میلیارد دلار برآورد می‌شود که از این رقم، حدود ۱۳ میلیارد دلار معادل تقریبی ۴۶ درصد هنوز تمرکز بالای صادرات بر یک بازار خاص باشد.

درخصوص قزاقستان، ارزش کل پتانسیل صادرات ایران حدود ۲۹۳ میلیون دلار برآورد می‌شود که از این میزان، حدود ۱۶۵ میلیون دلار معادل تقریبی ۵۶ درصد به‌عنوان پتانسیل تحقق‌نیافته باقی مانده است و نشان می‌دهد فقط حدود ۴۴ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این بازار بالفعل شده است. در بازار بلاروس نیز، باوجود کوچک‌تر بودن اندازه بازار، شکاف میان پتانسیل و عملکرد قابل توجه است؛ به‌طوری‌که از مجموع پتانسیل صادراتی حدود ۱۷ میلیون دلار، نزدیک به ۶۵ درصد هنوز محقق نشده و فقط حدود ۳۵ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. وضعیت بازار قرقیزستان نیز مشابه بوده و از مجموع پتانسیل صادراتی حدود ۷۴ میلیون دلار، نزدیک به ۷۳ درصد آن تحقق نیافته و فقط حدود ۲۷ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این کشور بالفعل شده است. بر مبنای این شاخص، بررسی بازارهای هدف منتخب نشان می‌دهد که ایران در کشورهای فدراسیون روسیه، ارمنستان، قزاقستان، بلاروس و قرقیزستان از ظرفیت‌های متفاوت اما قابل توجهی برای توسعه صادرات برخوردار است. در بازار فدراسیون روسیه، ارزش کل پتانسیل صادرات ایران در مجموع تمام کالاها حدود ۸۹۲ میلیون دلار برآورد می‌شود که از این میزان، حدود ۵۵۲ میلیون دلار معادل نزدیک به ۶۲ درصد به‌عنوان پتانسیل صادراتی تحقق‌نیافته شناسایی شده است؛ به‌عبارت دیگر، در حال حاضر فقط حدود ۳۴۰ میلیون دلار، یعنی نزدیک به ۳۸ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این بازار بالفعل شده است.

در مقابل، بازار ارمنستان بیانگر سطح بالاتری از بهره‌برداری از ظرفیت‌های تجاری است؛ به‌نحوی‌که از مجموع پتانسیل صادراتی ۱۹۹ میلیون دلاری ایران به این کشور، فقط حدود ۳۴ میلیون دلار معادل نزدیک به ۱۷ درصد تحقق نیافته و در نتیجه حدود ۸۳ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به بازار ارمنستان بالفعل شده است. این وضعیت اگرچه در نگاه نخست نشان‌دهنده عملکرد نسبتاً مطلوب صادراتی است، لزوماً به معنای بهینه بودن ساختار تجارت خارجی نیست و می‌تواند بیانگر تمرکز بالای صادرات بر یک بازار خاص باشد.

درخصوص قزاقستان، ارزش کل پتانسیل صادرات ایران حدود ۲۹۳ میلیون دلار برآورد می‌شود که از این میزان، حدود ۱۶۵ میلیون دلار معادل تقریبی ۵۶ درصد به‌عنوان پتانسیل تحقق‌نیافته باقی مانده است و نشان می‌دهد فقط حدود ۴۴ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این بازار بالفعل شده است. در بازار بلاروس نیز، باوجود کوچک‌تر بودن اندازه بازار، شکاف میان پتانسیل و عملکرد قابل توجه است؛ به‌طوری‌که از مجموع پتانسیل صادراتی حدود ۱۷ میلیون دلار، نزدیک به ۶۵ درصد هنوز محقق نشده و فقط حدود ۳۵ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. وضعیت بازار قرقیزستان نیز مشابه بوده و از مجموع پتانسیل صادراتی حدود ۷۴ میلیون دلار، نزدیک به ۷۳ درصد آن تحقق نیافته و فقط حدود ۲۷ درصد از ظرفیت بالقوه صادرات ایران به این کشور بالفعل شده است. در سطح کلان‌تر، پتانسیل صادراتی ایران به کل جهان حدود ۲۸ میلیارد دلار برآورد می‌شود که از این رقم، حدود ۱۳ میلیارد دلار معادل تقریبی ۴۶ درصد هنوز به مرحله تحقق نرسیده است. در تمام این برآوردها، تنها کالاهایی لحاظ شده‌اند که سطح صادرات فعلی آنها کمتر از رقم برآورد شده پتانسیل صادراتی بوده است؛ امری که وجود ظرفیت‌های معنادار برای توسعه هدفمند صادرات ایران را نشان می‌دهد، مشروط بر آنکه موانع لجستیکی، مالی و مقرراتی به‌صورت مؤثر برطرف شوند [۱۷].

درعین‌حال، در تفسیر شاخص پتانسیل تجاری باید توجه داشت که بالا بودن نسبت بهره‌مندی از پتانسیل صادراتی برای چند کشور خاص، الزاماً به‌معنای بهبود پایدار عملکرد صادراتی نیست. در برخی موارد، این وضعیت می‌تواند نشانه تمرکز بیش از حد صادرات بر تعداد محدودی شریک تجاری و کاهش تنوع بازارها باشد. ازاین‌رو، شاخص پتانسیل صادراتی باید در کنار سایر شاخص‌های تجاری و متغیرهای ساختاری مورد تحلیل قرار گیرد تا تصویری جامع و واقع‌بینانه از وضعیت تجارت خارجی کشور و جهت‌گیری مطلوب سیاست‌های توسعه صادرات ارائه دهد. به‌صورت خلاصه مزیت‌های اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا برای اقتصاد کشورمان در حوزه صنعتی و تجاری در چارچوب اولویت‌های وارداتی ایران از کشورهای مذکور را می‌توان به شرح ذیل برشمرد:

صنایع سنگین فلزی و هواپیماسازی، صنایع فضایی، خودروسازی، دفاعی و نظامی، کشتی‌سازی، صنایع الکترونیک پیشرفته، تراکتور، وسایل حمل‌ونقل و مواد معدنی استراتژیک، عناصر خاکی کمیاب، الوار و... ازجمله مزیت‌های نسبی واردات از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، به‌ویژه فدراسیون روسیه، به شمار می‌روند.

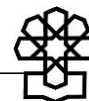
۸. موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا

بررسی موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا طی سال‌های گذشته حاکی از انعقاد موافقت‌نامه‌های متعددی با این کشورهاست که به‌طور خلاصه در جدول ۲۸ ارائه شده است:

جدول ۲۸. فهرست موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در زمینه تسهیل تجارت طی سال‌های پس از انقلاب تاکنون [۱۳]

ردیف	کشور	سال	عنوان
۱	روسیه	۱۳۷۶	قانون موافقت‌نامه همکاری‌های بازرگانی و اقتصادی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت فدراسیون روسیه
۲		۱۳۷۹	قانون موافقت‌نامه بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت فدراسیون روسیه در خصوص همکاری و کمک متقابل در امور گمرکی
۳		۱۳۹۵	قانون موافقت‌نامه بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت فدراسیون روسیه در زمینه همکاری و کمک متقابل اداری در امور گمرکی
۴	قرقیزستان	۱۳۷۶	قانون موافقت‌نامه بازرگانی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قرقیزستان
۵		۱۳۸۳	قانون موافقت‌نامه بازرگانی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قرقیزستان
۶		۱۳۸۵	قانون موافقت‌نامه کمک متقابل اداری برای اجرای صحیح قانون گمرکی و جلوگیری، تحقیق و مبارزه با تخلفات گمرکی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قرقیزستان
۷	قزاقستان	۱۳۷۴	قانون موافقت‌نامه همکاری بازرگانی - اقتصادی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قزاقستان
۸		۱۳۸۰	قانون موافقت‌نامه بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قزاقستان در مورد همکاری و کمک متقابل در مسائل گمرکی
۹		۱۳۸۲	قانون موافقت‌نامه همکاری‌های اقتصادی و بازرگانی بلندمدت بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قزاقستان
۱۰		۱۳۸۶	قانون پروتکل اصلاحات و تغییرات در موافقت‌نامه همکاری‌های اقتصادی و بازرگانی بلندمدت مورخ ۱۴ مهرماه ۱۳۷۸ هجری شمسی برابر با ۶ اکتبر سال ۱۹۹۹ میلادی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری قزاقستان
۱۱	بلاروس	۱۳۸۶	قانون موافقت‌نامه در مورد همکاری و کمک متقابل اداری در موضوعات گمرکی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری بلاروس
۱۲	ارمنستان	۱۳۷۵	قانون موافقت‌نامه همکاری بازرگانی - اقتصادی بین دولت‌های جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ارمنستان و ترکمنستان
۱۳		۱۳۷۵	قانون موافقت‌نامه بازرگانی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ارمنستان
۱۴		۱۳۸۲	قانون موافقت‌نامه دوجانبه در مورد کمک متقابل اداری برای اجرای صحیح قانون گمرکی به منظور جلوگیری، تحقیق و مبارزه با تخلفات گمرکی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ارمنستان

جدول ارائه شده، تصویری تاریخی و فشرده از موافقت‌نامه‌های منعقد شده میان ایران و پنج کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در حوزه تسهیل تجارت از ابتدای انقلاب تاکنون را نشان می‌دهد. این جدول بیانگر آن است که از اوایل دهه ۱۳۷۰، ایران به تدریج به ایجاد زیرساخت‌های حقوقی برای گسترش روابط تجاری با این کشورها اقدام کرده است. نخستین گام‌ها با روسیه آغاز شد؛ جایی که در سال ۱۳۷۲ موافقت‌نامه همکاری‌های بازرگانی و اقتصادی امضا شد و سپس در دوره‌های مختلف، این همکاری‌ها با توافقی‌های تخصصی‌تر در حوزه تعرفه‌های ترجیحی، همکاری‌های صنعتی و حتی تحقیقات و توسعه گسترش پیدا کرد. روند مشابهی در رابطه با سایر کشورها نیز قابل مشاهده است. برای نمونه، با قرقیزستان نخستین موافقت‌نامه در سال ۱۳۷۶ امضا شد و در ادامه با انعقاد توافقی‌های مکمل در زمینه تعرفه ترجیحی و همکاری‌های اقتصادی، چارچوب حقوقی روابط دو کشور تکمیل شد.

قزاقستان نیز از سال ۱۳۷۳ وارد این فرایند شد و علاوه بر موافقت‌نامه‌های کلی، پروتکل‌های اصلاحی و اجرایی متعددی برای به‌روزرسانی و تعمیق همکاری‌ها منعقد کرد. این رویکرد نشان‌دهنده آن است که ایران در روابط با این کشور، اهمیت ویژه‌ای برای همگام‌سازی با تغییرات قوانین و شرایط اقتصادی قائل بوده است. بلاروس از سال ۱۳۸۴ وارد عرصه همکاری‌های رسمی شد، اما تعداد توافقات با این کشور نسبت به سه کشور قبلی کمتر است، هرچند این توافقات گسترده‌ای از همکاری‌های تجاری تا کمک‌های فنی و گمرکی را پوشش می‌دهند. در نهایت، ارمنستان به‌عنوان نزدیک‌ترین همسایه اوراسیایی ایران، از اوایل دهه ۱۳۷۰ با امضای موافقت‌نامه‌های بازرگانی رسمی وارد این مسیر شد و به‌مرور با توافقاتی مکرر در حوزه تعرفه ترجیحی، این روابط تقویت شد.

مرور این سیر تاریخی نشان می‌دهد که ایران طی سه دهه گذشته مجموعه‌ای از ابزارهای حقوقی و توافقات دوجانبه را برای ایجاد بستر تجارت با کشورهای عضو اوراسیا فراهم کرده است، اما پراکندگی زمانی و تفاوت در عمق و گستره این توافقات میان کشورهای مختلف، بیانگر نبود یک راهبرد یکپارچه و هماهنگ در سطح منطقه‌ای است. به بیان دیگر، این موافقت‌نامه‌ها بیشتر رنگ‌وبوی دوجانبه و مقطعی داشته و کمتر در چارچوب یک برنامه کلان اوراسیایی دنبال شده‌اند. همین مسئله می‌تواند یکی از علل عملکرد محدود ایران در بهره‌برداری از ظرفیت‌های تجاری این کشورها پیش از انعقاد موافقت‌نامه موقت منطقه آزاد تجاری در سال ۱۳۹۷ باشد. از این منظر، توافقات جدید چندجانبه با اتحادیه اقتصادی اوراسیا می‌توانند فرصتی برای همسو کردن این زیرساخت‌های متفرق و ایجاد یک چارچوب منسجم جهت افزایش بهره‌وری تجاری باشند.

۹. تحلیل قانون تجارت آزاد و بررسی اقلام مشمول تعرفه‌های ترجیحی و عدم تخفیف حقوق ورودی

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، با عنایت به اهمیت توسعه روابط تجاری و اقتصادی میان جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، «قانون موافقت‌نامه تجارت آزاد میان جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو آن» به تصویب رسیده و لازم‌الاجرا شده است. این قانون با رویکردی جامع، محورهای کلیدی از جمله کاهش تدریجی تعرفه‌ها، رفع موانع فنی تجاری، تعیین قواعد مبدأ، تسهیل رویه‌های گمرکی، ارتقای شفافیت در تدارکات دولتی، توسعه همکاری‌ها در بخش‌های گوناگون و پیش‌بینی سازوکارهای حل‌وفصل اختلافات تجاری را دربرمی‌گیرد. هدف اصلی این قانون، ایجاد بستری پایدار و کارآمد برای گسترش تجارت و تقویت همکاری‌های اقتصادی میان طرفین است؛ به‌نحوی که منافع مشترک طرف‌ها تأمین و زمینه توسعه پایدار فراهم شود.

در چارچوب این قانون، فهرست مشخصی از کالاها مشمول تعرفه‌های ترجیحی شده و هم‌زمان گروهی از اقلام، مشمول تخفیف یا کاهش در حقوق ورودی نشده‌اند. این تقسیم‌بندی، براساس ملاحظات اقتصادی، تولیدی و تجاری طرفین انجام گرفته و با هدف ایجاد توازن میان حمایت از صنایع داخلی و ارتقای سطح مبادلات دوجانبه تنظیم شده است. در ادامه، به‌منظور تبیین جایگاه این قانون و بررسی ابعاد تحولی آن، این مباحث تحلیل خواهد شد: نخست، موافقت‌نامه تجارت آزاد سال ۱۴۰۳ به‌عنوان چارچوب دائمی و لازم‌الاجرای کنونی تشریح می‌شود، سپس، پیشینه آن یعنی موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری سال ۱۳۹۸ مرور خواهد شد و در نهایت، تغییرات و تفاوت‌های محتوایی

و اجرایی قانون موافقت‌نامه تجارت آزاد دائم نسبت به موافقت‌نامه موقت ارزیابی و مقایسه می‌شود.

۱-۹. موافقت‌نامه‌های موقت و دائم و تغییرات در ارقام

۱-۱-۹. موافقت‌نامه تجارت آزاد سال ۱۴۰۳

قانون «موافقت‌نامه تجارت آزاد بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو آن» که در آذرماه سال ۱۴۰۲ امضا شده و در سال ۱۴۰۳ به تصویب نهایی رسیده و لازم‌الاجرا شده است، گامی راهبردی در جهت تعمیق و نهادینه‌سازی روابط تجاری ایران با پنج کشور عضو این اتحادیه محسوب می‌شود. این موافقت‌نامه دائمی با هدف حذف یا کاهش چشمگیر تعرفه‌ها بر حدود ۸۷ درصد اقلام تجاری، ارتقای شفافیت در مقررات، تسهیل ترخیص کالا، هماهنگی استانداردها از جمله استاندارد (GOST) و تقویت مکانیسم‌های حل اختلاف تدوین شده و به تصویب رسیده است. ساختار این قانون شامل فهرست دقیق کالاهای مشمول تعرفه ترجیحی و همچنین اقلام مستثنا از کاهش حقوق ورودی است که با نگاه متوازن به توسعه صادرات و صیانت از صنایع داخلی انتخاب شده‌اند.

طبق این موافقت‌نامه، ایران و اوراسیا متعهد به کاهش یا حذف تعرفه‌ها برای طیف گسترده‌ای از کالاها شده‌اند. برای صادرات ایران به کشورهای عضو اوراسیا، سه دسته کالا تعریف شده است:

۱. حدود ۷۱۲ ردیف تعرفه هشت‌رقمی (HS) در جدول تعهدات تعرفه‌ای جمهوری اسلامی ایران، طبق پیوست شماره ۱ موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، مشمول «عدم تخفیف حقوق ورودی» هستند؛ به این معنا که نرخ تعرفه این اقلام در چارچوب موافقت‌نامه، برابر با نرخ کامل‌الوداد (MFN) باقی می‌ماند و هیچ ترجیح تعرفه‌ای نسبت به سایر کشورها دریافت نمی‌کنند.

این بند از نظر اقتصادی و سیاستی با هدف صیانت از بخش‌های تولیدی و راهبردی داخلی در موافقت‌نامه درج شده است. دلایل اصلی برای چنین استثنایی عبارت‌اند از:

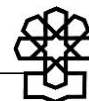
- حفظ صنایع داخلی حساس مانند صنایع خودروسازی، لوازم‌خانگی، تجهیزات دفاعی و نظامی، داروسازی و الکترونیک پیشرفته که کاهش تعرفه می‌تواند به رقابت‌پذیری آنها آسیب بزند؛

- جلوگیری از وابستگی در نهاده‌های استراتژیک نظیر فولادهای خاص، قطعات صنعتی حساس و ماشین‌آلات کلیدی که کشور باید در آنها توان تولید داخلی یا کنترل تأمین داشته باشد؛

- مدیریت تدریجی آزادسازی تعرفه‌ای به‌منظور جلوگیری از شوک وارداتی و حمایت از مسیر گذار صنایع داخلی به شرایط رقابت آزاد؛ به‌بیان دیگر، همه اقلام به‌صورت یک‌باره آزاد نمی‌شوند و برخی کالاها به‌دلیل ماهیت استراتژیک یا نیاز به دوره انتقالی، به‌طور موقت یا دائم از فهرست تخفیف خارج می‌مانند.

در نتیجه، این «عدم تخفیف» نه نقض اصل MFN، بلکه کاربرد دقیق همان اصل در قالب استثنای مجاز توافقی‌های آزاد تجاری است تا توازن میان آزادسازی و حفظ امنیت صنعتی و اقتصادی ایران برقرار بماند.

۲. ۴۲ قلم کالا شامل تعرفه ترجیحی تا حجم صادرات مشخص (کالاهای دارای سهمیه تعرفه‌ای)؛

۳. مابقی کدهای HS، حدود ۸۱۰۵ قلم از میان ۸۸۵۹ ردیف کد هشت‌رقمی که برای آنها نرخ حقوق ورودی صفر و امتیاز کامل صادراتی به ایران داده شده است.

در مقابل، برای صادرات کشورهای عضو اوراسیا به ایران (واردات ایران از این کشورها)، تقسیم‌بندی مشابهی اعمال شده است:

۱. حدود ۸۱۹ کد HS مشمول عدم تخفیف حقوق ورودی (MFN)؛

۲. ۲۱ قلم کالا شامل تعرفه ترجیحی تا حجم واردات مشخص (کالاهای دارای سهمیه تعرفه‌ای)؛

۳. مابقی کدهای HS، حدود ۸۰۱۹ قلم از میان ۸۸۵۹ ردیف کد هشت‌رقمی که نرخ حقوق ورودی آنها به صفر کاهش یافته است.

این موافقت‌نامه دائمی، با تثبیت تعهدات تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای در قالبی پایدار، نه فقط امنیت و پیش‌بینی‌پذیری بیشتری برای فعالان اقتصادی ایجاد کرده، بلکه مسیر مبادلات تجاری میان ایران و اتحادیه اوراسیا را نیز بازتعریف نموده است. ارزیابی آثار این چارچوب بر جریان واقعی تجارت، نیازمند بررسی دقیق داده‌های صادرات و واردات در سال‌های اخیر است. در ادامه و به‌منظور تحلیل کمی و کیفی این آثار، به دو محور زیر پرداخته می‌شود:

الف) صادرات ایران به اتحادیه اوراسیا

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، کالاهای مشمول عدم تخفیف حقوق ورودی (MFN) صادرات ایران به کشورهای عضو اوراسیا شامل ۷۱۲ کد HS می‌شوند که عبارت‌اند از:

• محصولات غذایی:

گوشت و محصولات گوشتی: شامل گوشت گاو، خوک و پرندگان (غاز، مرغ شاخ‌دار و ...).

ماهی و سایر آبزیان: شامل انواع ماهی، از جمله تیلاپیا، گربه‌ماهی، ماهی کپور، مارماهی و ...

لبنیات: شامل انواع شیر و فراورده‌های لبنی.

تخم‌مرغ و عسل.

غلات: شامل انواع غلات، از جمله گندم، جو، برنج و ذرت.

سبزیجات و میوه‌جات: شامل انواع سبزی و میوه، از جمله خیار، گوجه‌فرنگی، سیب‌زمینی، پیاز، سیر، کلم، هویج، سیب، گلابی، هلو، انگور و ...

آجیل و خشکبار: شامل انواع مغزها، از جمله پسته، بادام، گردو و فندق.

چای و قهوه.

شکر و محصولات قنادی.

• محصولات شیمیایی و دارویی:

انواع مواد شیمیایی پایه: شامل انواع اسیدها، الکل‌ها، ترکیبات آلی و ...

محصولات دارویی و بهداشتی.

صابون و شوینده‌ها.

عطر و ادکلن.

چسب و رنگ.

کود و سموم کشاورزی.

● محصولات نساجی و پوشاک:

انواع الیاف: شامل الیاف پنبه، کتان، کنف، پشم و ابریشم.

نخ: شامل نخ پنبه، پشم، ابریشم و الیاف مصنوعی.

پارچه: شامل پارچه‌های پنبه، پشم، ابریشم و الیاف مصنوعی.

● فلزات و محصولات فلزی:

آهن و فولاد: شامل انواع ورق، میل‌گرد و پروفیل.

آلومینیم.

● ماشین‌آلات و تجهیزات:

ماشین‌آلات صنعتی: شامل ماشین‌آلات نساجی، چاپ، بسته‌بندی و ...

ماشین‌آلات کشاورزی.

تجهیزات پزشکی: شامل انواع تجهیزات پزشکی و آزمایشگاهی.

تجهیزات حمل‌ونقل: شامل قطعات خودرو، هواپیما، و ...

● محصولات دیگر:

محصولات چوبی و مبلمان.

شیشه و سرامیک.

لوازم ورزشی و تفریحی.

« کالاهای دارای تعرفه ترجیحی تا حجم صادرات مشخص (کالاهای دارای سهمیه تعرفه‌ای)؛ شامل ۴۲ قلم

کالا برای صادرات ایران به کشورهای عضو اوراسیا عبارت‌اند از:

● محصولات غذایی:

گوشت پرندگان،

پسته،

خرما،

گوجه‌فرنگی،

کلم،

هویج و شلغم،

چغندر، شنگ، کرفس، ترب و ریشه‌های خوراکی،

خیار،

هلو،

سیب،

رب گوجه‌فرنگی.

● محصولات شیمیایی:

اسید بوریک.

(ب) صادرات اتحادیه اوراسیا به ایران

◀ در مقابل کالاهای مشمول عدم تخفیف حقوق ورودی (MFN) صادرات کشورهای عضو اوراسیا به ایران (واردات ایران از این کشورها)، شامل ۸۱۹ کد HS عبارت‌اند از:

● محصولات غذایی:

گوشت و محصولات گوشتی: شامل گوشت گاو، خوک، گوسفند، بز و پرندگان.

ماهی و سایر آبزیان: شامل انواع ماهی، از جمله ماهی قزل‌آلا، ماهی کپور، ساردین، شاه‌ماهی و ماهی‌تن.

لبنیات: شامل انواع شیر و فراورده‌های لبنی، از جمله شیر، ماست، کره و پنیر.

تخم‌مرغ و عسل.

سبزیجات و میوه‌جات: شامل انواع سبزی و میوه، از جمله خیار، گوجه‌فرنگی، سیب‌زمینی، پیاز، سیر، کلم، هویج، سیب، گلابی، هلو، انگور و خربزه.

آجیل و خشکبار: شامل انواع مغزها، از جمله پسته، بادام، گردو و فندق.

چای و قهوه.

شکر و محصولات قنادی: شامل انواع شکر، قند، شکلات و بیسکویت.

● محصولات کشاورزی:

کود: شامل کودهای حیوانی و گیاهی.

● محصولات شیمیایی و دارویی:

انواع مواد شیمیایی پایه: شامل انواع اسیدها، الکل‌ها، ترکیبات آلی و ...

محصولات دارویی و بهداشتی: شامل انواع داروها، ویتامین‌ها، مکمل‌های غذایی و محصولات بهداشتی.

صابون و شوینده‌ها: شامل انواع صابون، شامپو و شوینده.

عطر و ادکلن.

چسب و رنگ.

کود و سموم کشاورزی.

● محصولات نساجی و پوشاک، انواع الیاف: شامل الیاف پنبه، کتان، پشم، ابریشم و الیاف مصنوعی.

نخ: شامل نخ پنبه، پشم، ابریشم و الیاف مصنوعی.

پارچه: شامل پارچه‌های پنبه، پشم، ابریشم و الیاف مصنوعی.

● فلزات و محصولات فلزی:

آهن و فولاد: شامل انواع ورق، میل‌گرد و پروفیل.

آلومینیم.

سرب.

● چوب و محصولات چوبی:

چوب: شامل انواع چوب، از جمله چوب صنوبر، کاج و بلوط.

کاغذ و مقوا.

کاغذ: شامل انواع کاغذ، از جمله کاغذ چاپ، کاغذ تحریر و کاغذ بسته‌بندی.

● ماشین‌آلات و تجهیزات:

ماشین‌آلات صنعتی: شامل ماشین‌آلات نساجی، چاپ، بسته‌بندی، ساختمان و... .

ماشین‌آلات کشاورزی: تجهیزات پزشکی: شامل انواع تجهیزات پزشکی و آزمایشگاهی.

تجهیزات حمل‌ونقل: شامل قطعات خودرو، هواپیما و... .

ماشین‌آلات الکتریکی: شامل انواع موتورها، ژنراتورها و... .

● محصولات دیگر:

محصولات پلاستیکی و لاستیکی: شیشه و سرامیک: لوازم ورزشی و تفریحی: شامل انواع لوازم ورزشی، اسباب‌بازی و... .

مبلمان: شامل انواع مبلمان، از جمله مبل، صندلی و... .

◀ کالاهای دارای تعرفه ترجیحی تا حجم واردات مشخص (کالاهای دارای سهمیه تعرفه‌ای): شامل ۲۱ قلم

کالا برای صادرات کشورهای عضو اوراسیا به ایران عبارت‌اند از:

● محصولات غذایی: گوشت پرندگان، آب‌پنیر، نخودفرنگی، نخود رسمی (لپه)، پیاز، جو، دانه آفتاب‌گردان، روغن خام.

به این ترتیب وزن و جایگاه کالاهایی که امتیاز تعرفه‌ای در آنها داده نشده یا گرفته نشده است، در ساختار تجارت خارجی

کشور با اتحادیه اقتصادی اوراسیا اهمیت می‌یابد؛ زیرا اگر برای کالاهایی که عمده صادرات ایران به این کشورها را

تشکیل می‌دهد امتیازی داده نشده باشد و امتیازهای داده شده به ایران مربوط به کالاهایی باشد که ایران آنها را نه فقط

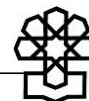
به اوراسیا، بلکه به دیگر نقاط جهان نیز صادر نمی‌کند، مزیت‌های این موافق‌نامه برای ایران کاهش می‌یابد. جدول ۲۹

تجارت کشور با کشورهای عضو اوراسیا را به تفکیک سه گروه کالای ذکر شده تفکیک کرده است.

۲-۱-۹. موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری ۱۳۹۸

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری میان جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه

اقتصادی اوراسیا در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷ به امضا و از مهرماه ۱۳۹۸ لازم‌الاجرا شد. هدف این موافقت‌نامه، فراهم آوردن

بستر آزمایشی برای آزادسازی تدریجی تجارت و کاهش محدود تعرفه‌ها در دوره‌ای پنج‌ساله بود. این چارچوب موقتی، عمدتاً شامل کاهش تعرفه روی گروه‌های مشخصی از کالاها (به‌ویژه محصولات کشاورزی، پتروشیمی و معدنی) بود و تغییرات گسترده در بخش‌های غیرتعرفه‌ای و استانداردها را دربرنمی‌گرفت. اجرای این موافقت‌نامه باعث رشد حجم تجارت شد، اما همچنان محدودیت‌هایی مانند عدم پوشش گسترده کالاها، ناهماهنگی مقررات فنی و تداوم تراز تجاری منفی ایران باقی ماند. این نتایج و پیامدها، ضرورت حرکت به سمت موافقت‌نامه دائمی و جامع‌تر را برجسته کرد. در ادامه، برای تحلیل دقیق‌تر آثار این چارچوب موقت و مقایسه آن با قانون دائمی سال ۱۴۰۳، دو محور اساسی بررسی خواهد شد:

الف) صادرات ایران به اتحادیه اوراسیا

بررسی‌ها حاکی از آن است که ترجیحات تعرفه‌ای اعطا شده توسط اتحادیه اقتصادی اوراسیا به جمهوری اسلامی ایران در قانون (موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو) مصوب سال ۱۳۹۸ شامل کالاهای زیر است:

• محصولات غذایی

گوشت و محصولات گوشتی: گوشت پرندگان، انواع قزل‌آلا (رنگین‌کمان، سالمون اقیانوس اطلس، سالمون دانوب).
میگو آبیان:

میگو دودی (با پوسته یا بدون پوسته)، میگوی ببری سبز و میگوی موزی

لبنیات:

پنیر دارای رگه‌های کپک آبی، سایر پنیرها.

سبزیجات و میوه‌جات:

گوجه‌فرنگی (تازه یا سرد کرده)، سیب‌زمینی (تازه یا سرد کرده)، پیاز و موسیر، گل‌کلم و کلم بروکلی، کلم سفید، کاهو (کروی و سالادی)، هویج، چغندر سالادی، خیار (تازه یا سرد کرده)، بادمجان، کرفس (به‌جز ریشه کرفس)، فلفل فرنگی، کدوسبز، سبزیجات سالاد (به‌جز کاهو کاسنی).

میوه‌ها:

هلو، سیب، انگور (تازه و خشک شده)، انجیر (تازه و خشک)، پرتقال شیرین، لیمو، کیوی، ملون‌ها.

آجیل و خشکبار:

پسته (درون غلاف سخت یا بدون غلاف)، خرما.

سایر محصولات غذایی:

رب گوجه‌فرنگی، مربا، ژله، مارمالاد، آب‌میوه‌ها (پرتقال، انگور، سیب)، شکلات و فراورده‌های کاکائویی، تافی، کارامل و شیرینی‌جات، بیسکویت‌ها، وافل و ویفر.

• محصولات شیمیایی و دارویی

مواد شیمیایی:

اسید بوریک، روغن‌های متوسط و سنگین، موم پارافین، رنگ‌ها و ورنی‌ها، صابون و شوینده‌ها، چسب، رزین‌های اپوکسید، فنولیک، ملامینیک.

داروها:

داروهای دارای آنتی‌بیوتیک (مانند آمیکاسین، جنتامایسین)، داروهای دارای ید یا ترکیبات ید.

• محصولات نساجی و پوشاک

الیاف و نخ:

الیاف پنبه، پشم، ابریشم، نخ پنبه، پشم، ابریشم.

پارچه:

پارچه‌های پنبه‌ای، پشمی، ابریشمی.

فرش و کف‌پوش:

فرش‌های دست‌باف، کف‌پوش‌های الیاف نارگیل، مخمل‌های باف.

پوشاک:

لباس مردانه یا پسرانه.

• فلزات و محصولات فلزی

فلزات پایه:

آهن و فولاد، آلومینیم، مس.

محصولات فلزی:

لوله‌ها و پروفیل‌های توخالی، مخازن و ظروف فلزی، شیرآلات و دریچه‌ها، سیم‌های مسی، زیورآلات و جواهرات (نقره، طلا، فلزات گران‌بها).

قطعات تراکتور:

قاب فلزی تراکتور، چرخ‌های فلزی، محورهای جلو عقب، سپر و محافظ‌ها.

• ماشین‌آلات و تجهیزات

ماشین‌آلات صنعتی:

دستگاه‌های خردکردن و ساییدن، ماشین‌آلات نساجی، چاپ، بسته‌بندی.

تجهیزات پزشکی:

دستگاه‌های آزمایشگاهی.

تجهیزات حمل و نقل:

قطعات خودرو، هواپیما، تایرهای بادی.

تجهیزات برقی:

کابل‌های برقی و فیبر نوری، رادیاتورها و قطعات مربوطه.

قطعات تراکتور:

موتورهای دیزلی و نیمه‌دیزلی، سیلندر و پیستون، گیربکس و کلاچ، سیستم هیدرولیک (پمپ‌ها، سیلندرهای، شلنگ‌ها)، سیستم برقی (دینام، استارت، باتری)، ادوات جانبی (تیغه‌های بیل، گاوآهن، دروگر).

• سایر محصولات

محصولات چوبی و مبلمان:

مبلمان چوبی، محصولات چوبی برای ساختمان.

شیشه و سرامیک:

ظروف شیشه‌ای (لیوان‌ها، ظروف آشپزخانه)، کاشی و سرامیک.

لوازم ورزشی و تفریحی:

لوازم ورزشی.

محصولات پلاستیکی:

لوله و شلنگ‌های پلاستیکی، ظروف پلاستیکی، مصنوعات پلاستیکی (کیسه، لوازم خانه).

ب) صادرات اتحادیه اوراسیا به ایران

بررسی‌ها حاکی از آن است که ترجیحات تعرفه‌ای اعطا شده توسط جمهوری اسلامی ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا در قانون (موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه آزاد تجاری بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو) مصوب سال ۱۳۹۸ شامل این کالاهاست:

• محصولات گوشتی و دامی:

گوساله، ران، راسته، سردست و سینه، لاشه و شقه بره (تازه یا سرد کرده، منجمد)، گوشت بز.

• محصولات کشاورزی و بذر:

بذر، ذرت دامی، گندم‌سیاه، دانه سویا ترا ریخته، دانه کتان، بذر کلزا، بذر آفتاب‌گردان، نخودفرنگی، لوبیا (قرمز، چیتی)، عدس، نخود (معمولی، رنگی).

• محصولات دریایی:

قرزل‌آلا، شاه‌ماهی، ماهی‌های آزاد اقیانوس اطلس.

• محصولات لبنی:

کره.

• محصولات غذایی و نوشیدنی:

عسل طبیعی، چای (کیسه‌ای، انواع چای، چای سبز)، برنج (نیمه‌سفید شده، کامل سفید شده)، آب‌معدنی و آب گازدار، مکمل‌های غذایی مایع.

• محصولات صنعتی و شیمیایی:

روغن خام، آدامس (حتی پوشیده شده از قند و شکر)، کنجاله (سویا، پنبه‌دانه، تخم آفتاب‌گردان، کلزا)، تری‌فسفات سدیم.

اتیدرونیت دی سدیم، مخمرهای فعال و غیرفعال، آرد و زبره خردل.

• محصولات کاغذی و چوبی:

کاغذ روزنامه، کاغذ فلوتینگ نیمه‌شیمیایی، کاغذ تولید شده از خمیر بکر، کاغذدیواری، دستمال کاغذی، قوطی و جعبه چندلایه، پنبه (الیاف پنبه همراه با غوزه).

• محصولات نساجی و پوشاک:

نخ پلی‌آمید، الیاف سنتتیک، پنبه، پشم یا موی نرم حیوان، البسه محلی، لباس مخصوص ورزش موتورسواری.

• محصولات فلزی و صنعتی:

فولاد زنگ‌نزن، لوله‌های حفاری، مفتول به‌هم تابیده شده، کابل‌های فولادی، فنر مارپیچ، تسمه فولادی ضدزنگ.

• ماشین‌آلات و تجهیزات

ترانسفورماتور، دستگاه کنترل پنل لمسی، لامپ برای هواپیما، واگن‌های راه‌آهن، تراکتور کشاورزی، کامیون‌های جرثقیل‌دار، پرنده‌های بدون سرنشین.

• محصولات بهداشتی و آرایشی:

شامپو، مواد پاک‌کننده دندان، بوز‌داهای بدن و ضدترشح عرق، صابون (حمام، دست‌شویی، طبی، رخت‌شویی).

• محصولات الکترونیکی و برقی:

کنترل‌های قابل‌برنامه‌ریزی، لامپ‌های هواپیما، ترانسفورماتورهای الکترونیکی.

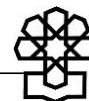
• سایر:

شیرهای صنعتی (شیرفلکه، شیرتویی، شیر مخصوص ظروف اسپری)، شیرهای ترموستاتیک، شیرهای سرچاهی نفت، رولربیرینگ‌های سوزنی، دوربین‌نشانه‌گیری، آلات و دستگاه‌های لرزه‌نگاری.

۳-۱-۹. تغییرات قانون موافقت‌نامه تجارت آزاد دائم (۱۴۰۳) نسبت به موافقت‌نامه موقت تشکیل منطقه

تجارت آزاد (۱۳۹۸)

قانون مصوب سال ۱۴۰۳ نسبت به موافقت‌نامه موقت سال ۱۳۹۸ در چند محور اساسی تحول ایجاد کرده است. نخست، گستره کاهش تعرفه‌ها به‌طور چشمگیری افزایش یافته و از محدوده محدود در قالب موقت، به پوشش بیش از ۸۷ درصد کل تجارت طرفین رسیده است. دوم، عمق کاهش تعرفه‌ها نیز قابل توجه است؛ متوسط نرخ تعرفه بر اقلام مشمول، براساس میانگین ساده، از حدود ۲۰ درصد در دوره موقت به میانگین ۴.۵ درصد در موافقت‌نامه دائم کاهش

یافته است. سوم، پوشش مقررات غیرتعرفه‌ای توسعه‌یافته و مقرراتی چون هماهنگی استانداردها، تسهیل حمل‌ونقل، شفافیت در تدارکات دولتی و مکانیسم‌های پیشرفته حل اختلاف به توافق اضافه شده است. در کنار این اصلاحات، لازم است مقررات ارزی ایران نیز برای تجارت با این کشورها بازنگری و تسهیل شود تا فعالان اقتصادی بتوانند از مزایای توافق به‌طور کامل بهره‌مند شوند. چهارم، پایداری حقوقی این چارچوب، امنیت و پیش‌بینی‌پذیری بلندمدتی را برای فعالان اقتصادی فراهم کرده است، و نهایتاً، انسجام مقررات در قالب دائمی به‌گونه‌ای است که بسیاری از اقلام و رویه‌های گمرکی پراکنده در قالب موقت، اکنون به‌شکل یکپارچه و نظام‌مند در متن درج شده‌اند.

باین‌حال، باید توجه داشت که **موافقت‌نامه موقت تا ابتدای سال ۱۴۰۴ ساری و جاری بوده و اجرای عملی موافقت‌نامه دائمی از سال ۱۴۰۴ آغاز شده است.** از آنجاکه **آمار کامل و سالیانه تجارت برای سال ۱۴۰۴ هنوز در دسترس نیست**، امکان انجام یک مقایسه کمی و مبتنی بر داده‌های سالیانه درباره آثار اجرای موافقت‌نامه دائمی فراهم نشده است. براین‌اساس، بخش عمده تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش، ناگزیر **ناظر بر عملکرد و آثار موافقت‌نامه موقت** است و نتایج آن را باید در چارچوب همان دوره زمانی تفسیر کرد. ارزیابی دقیق و مستند آثار موافقت‌نامه دائمی، مستلزم انتشار و دسترسی به آمار تجاری سالیانه پس از اجرای کامل آن خواهد بود.

باوجود این محدودیت آماری، بررسی آثار تحولات حقوقی و نهادی توافق را می‌توان در دو بُعد تحلیلی پی گرفت:

الف) صادرات ایران به اتحادیه اوراسیا: ارزیابی تغییرات در تنوع کالاهای صادر شده، روند ارزش صادرات و سهم اقلام برخوردار از تعرفه‌های ترجیحی (در چارچوب موافقت‌نامه موقت).

ب) صادرات اتحادیه اوراسیا به ایران: تحلیل تغییرات سبد وارداتی ایران، میزان بهره‌گیری طرف مقابل از امتیازات تعرفه‌ای و آثار آن بر تراز تجاری، با تأکید بر دوره اجرای موافقت‌نامه موقت.

در ادامه، هریک از این دو محور بررسی می‌شود.

الف) صادرات ایران به اتحادیه اوراسیا

از بررسی اقلام موجود در دو موافقت‌نامه موقت و دائم مشخص می‌شود که اقلامی شامل محصولات غذایی، شیمیایی، نساجی، فلزات، ماشین‌آلات و سایر محصولات در سال ۱۳۹۸ توسط اتحادیه اوراسیا به ایران در قالب ترجیحات تعرفه‌ای به ایران اعطا شده بود که در سال ۱۴۰۳ مشمول عدم تخفیف حقوق ورودی شده‌اند و از لیست ترجیحات تعرفه‌ای حذف شده‌اند. این اقلام عبارت‌اند از:

❖ محصولات غذایی شامل:

گوشت و محصولات گوشتی: گوشت پرندگان؛ **ماهی و آبزیان:** انواع ماهی؛ **لبنیات:** شیر و فراورده‌های لبنی؛ **سبزیجات و میوه‌جات:** گوجه‌فرنگی، سیب‌زمینی، پیاز، سیر، کلم، هویج، خیار، سیب، هلو، انگور؛ **آجیل و خشکبار:** پسته، خرما؛ **سایر محصولات غذایی:** رب گوجه‌فرنگی.

❖ محصولات شیمیایی و دارویی شامل:

مواد شیمیایی: اسید بوریک، رنگ‌ها، چسب، صابون و شوینده‌ها؛ داروها: داروهای دارای آنتی‌بیوتیک؛ محصولات نساجی و پوشاک: الیاف و نخ، الیاف پنبه، پشم، ابریشم، نخ پنبه، پشم، ابریشم؛ پارچه: پارچه‌های پنبه‌ای، پشمی، ابریشمی.

❖ فلزات و محصولات فلزی شامل:

فلزات پایه: آهن و فولاد، آلومینیم؛ محصولات فلزی: لوله‌ها و پروفیل‌های توخالی.

❖ ماشین‌آلات و تجهیزات شامل:

ماشین‌آلات صنعتی: ماشین‌آلات نساجی، چاپ، بسته‌بندی، تجهیزات حمل‌ونقل قطعات خودرو.

❖ سایر محصولات شامل:

محصولات چوبی و مبلمان: مبلمان چوبی؛ شیشه و سرامیک: شیشه و سرامیک.

(ب) صادرات اتحادیه اوراسیا به ایران

از بررسی اقلام موجود در دو موافقت‌نامه موقت و دائم مشخص می‌شود که اقلامی شامل محصولات غذایی، کشاورزی، شیمیایی، نساجی، فلزات، ماشین‌آلات و تجهیزات در سال ۱۳۹۸ توسط ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در قالب ترجیحات تعرفه‌ای اعطا شده بود که در سال ۱۴۰۳ مشمول عدم تخفیف حقوق ورودی شده‌اند و از لیست ترجیحات تعرفه‌ای حذف شده‌اند. این اقلام عبارت‌اند از:

❖ محصولات غذایی:

گوشت و محصولات گوشتی (گوشت گاو، گوسفند، بز، گوساله، ران، راسته، سردست و سینه، لاشه و شقه بره). ماهی و آبزیان (قزل‌آلا، شاه‌ماهی، ماهی‌های آزاد اقیانوس اطلس). لبنیات (کره).

عسل.

سبزیجات و میوه‌جات.

چای (چای کیسه‌ای، انواع چای، چای سبز).

برنج (نیمه‌سفید شده، کامل سفید شده).

آب‌معدنی و آب گازدار.

❖ محصولات کشاورزی:

بذر (بذر کلزا، بذر آفتاب‌گردان، نخودفرنگی، لوبیا، عدس، نخود). کود.

❖ محصولات شیمیایی و دارویی:

مواد شیمیایی پایه (تری‌فسفات سدیم، اتیدرونیت دی‌سدیم).

محصولات بهداشتی (صابون، شامپو، مواد پاک‌کننده دندان).

❖ محصولات نساجی و پوشاک:

الیاف (پنبه، پشم، الیاف مصنوعی).

نخ (نخ پلی‌آمید).

پوشاک (لباس مخصوص ورزش موتورسواری، البسه محلی).

❖ فلزات و محصولات فلزی:

فولاد (فولاد زنگ‌نزن، لوله‌های حفاری، مفتول، کابل‌های فولادی).

❖ ماشین‌آلات و تجهیزات:

ماشین‌آلات کشاورزی (تراکتور کشاورزی).

تجهیزات حمل‌ونقل (واگن‌های راه‌آهن، کامیون‌های جرثقیل‌دار).

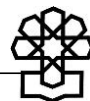
تجهیزات الکترونیکی (ترانسفورماتور، دستگاه کنترل پنل لمسی).

❖ محصولات دیگر:

محصولات پلاستیکی و لاستیکی (آدامس).

جدول ۲۹. عملکرد صادرات ایران به اوراسیا و کشورهای عضو طی سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۰ (میلیون دلار) [۸]

ارمنستان			بلاروس			قزاقستان			قرقیزستان			روسیه			کل اوراسیا			کشور
بدون امتیاز	با امتیاز	صادرات	بدون امتیاز	با امتیاز	صادرات	بدون امتیاز	با امتیاز	صادرات	بدون امتیاز	با امتیاز	صادرات	بدون امتیاز	با امتیاز	صادرات	بدون امتیاز	با امتیاز	صادرات	سال
۱۰۰	۸	۱۰۸	۴	۱	۴	۷۱	۱۳	۸۵	۳۰	۱۰	۴۰	۳۲۱	۵۰	۳۷۱	۵۲۶	۸۱	۶۰۷	۱۳۹۰
۱۱۲	۱۰	۱۲۲	۵	۱	۶	۱۱۵	۲۰	۱۳۵	۳۲	۱۱	۴۳	۴۲۱	۷۸	۴۹۹	۶۸۶	۱۲۰	۸۰۵	۱۳۹۱
۹۸	۹	۱۰۷	۳	۰	۴	۱۹۳	۲۲	۲۱۵	۳۲	۹	۴۲	۲۸۵	۳۲	۳۱۷	۶۱۱	۷۳	۶۸۴	۱۳۹۲
۱۱۶	۷	۱۲۳	۴	۱	۵	۱۰۱	۱۰۷	۲۰۸	۲۵	۱۲	۳۸	۲۳۲	۵۴	۲۸۶	۴۷۸	۱۸۱	۶۵۹	۱۳۹۳
۹۶	۶	۱۰۲	۴	۰	۴	۸۱	۵۶	۱۳۷	۱۸	۴	۲۲	۱۳۹	۳۵	۱۷۴	۳۳۸	۱۰۱	۴۳۹	۱۳۹۴
۱۷۳	۶	۱۷۹	۲	۰	۲	۸۳	۹۱	۱۷۴	۲۰	۷	۲۷	۱۴۵	۷۴	۲۱۹	۴۲۳	۱۷۸	۶۰۱	۱۳۹۵
۱۸۳	۲۰	۲۰۳	۱	۱	۲	۹۲	۷۷	۱۶۹	۲۷	۱۲	۳۹	۱۸۸	۹۷	۲۸۵	۴۹۱	۲۰۵	۶۹۶	۱۳۹۶
۱۴۴	۱۷	۱۶۱	۲	۱	۳	۹۶	۳۷	۱۳۳	۲۶	۹	۳۵	۱۶۸	۱۱۶	۲۸۴	۴۳۵	۱۷۹	۶۱۵	۱۳۹۷
۱۱۸	۱۲	۱۳۰	۱۰	۲	۱۲	۹۱	۳۹	۱۳۰	۲۹	۳۶	۶۵	۳۰۱	۱۵۸	۴۵۹	۵۴۸	۲۴۸	۷۹۶	۱۳۹۸
۱۲۵	۱۳	۱۳۸	۱۵	۶	۲۱	۹۴	۷۴	۱۶۸	۱۹	۲۷	۴۶	۳۶۵	۱۳۶	۵۰۱	۶۱۷	۲۵۶	۸۷۳	۱۳۹۹
۲۸۰	۲۴	۳۰۴	۱۳	۴	۱۷	۱۳۸	۴۹	۱۸۷	۳۰	۴۹	۷۹	۴۱۵	۱۶۴	۵۷۹	۸۷۶	۲۸۹	۱،۱۶۵	۱۴۰۰
۴۶۱	۲۱	۴۸۲	۱۲	۳	۱۵	۱۵۴	۴۳	۱۹۸	۳۸	۳۳	۷۱	۵۶۸	۱۸۳	۷۵۱	۱،۲۳۴	۲۸۳	۱،۵۱۷	۱۴۰۱
۳۹۶	۲۰	۴۱۶	۱۶	۵	۲۱	۱۵۹	۶۱	۲۱۹	۳۴	۴۷	۸۱	۷۴۴	۲۲۱	۹۶۴	۱،۳۴۸	۳۵۴	۱،۷۰۲	۱۴۰۲
۴۶۷	۱۹	۴۸۵	۱۶	۵	۲۱	۲۲۱	۵۸	۲۷۸	۸۳	۲۸	۱۱۱	۹۲۸	۱۹۴	۱۱۲۱	۱۷۱۴	۳۰۳	۲۰۱۷	۱۴۰۳

مطابق با ارقام جدول ۲۹:

✓ بیشترین صادرات ایران به کشور ارمنستان، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۴۰۱ (۴۶۱ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۴ (۹۶ میلیون دلار) بوده است. همچنین، صادرات با امتیاز به این کشور در سال ۱۴۰۰ به حداکثر خود (۲۴ میلیون دلار) رسیده و در سال ۱۳۹۴ به حداقل خود (۶ میلیون دلار) کاهش یافته است.

✓ بیشترین صادرات ایران به کشور بلاروس، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۴۰۱ (۱۲ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۶ (۱ میلیون دلار) بوده است. صادرات با امتیاز به این کشور نیز در سال ۱۳۹۹ به حداکثر خود (۲۱ میلیون دلار) رسیده و در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۶ به حداقل خود (۱ میلیون دلار) کاهش یافته است.

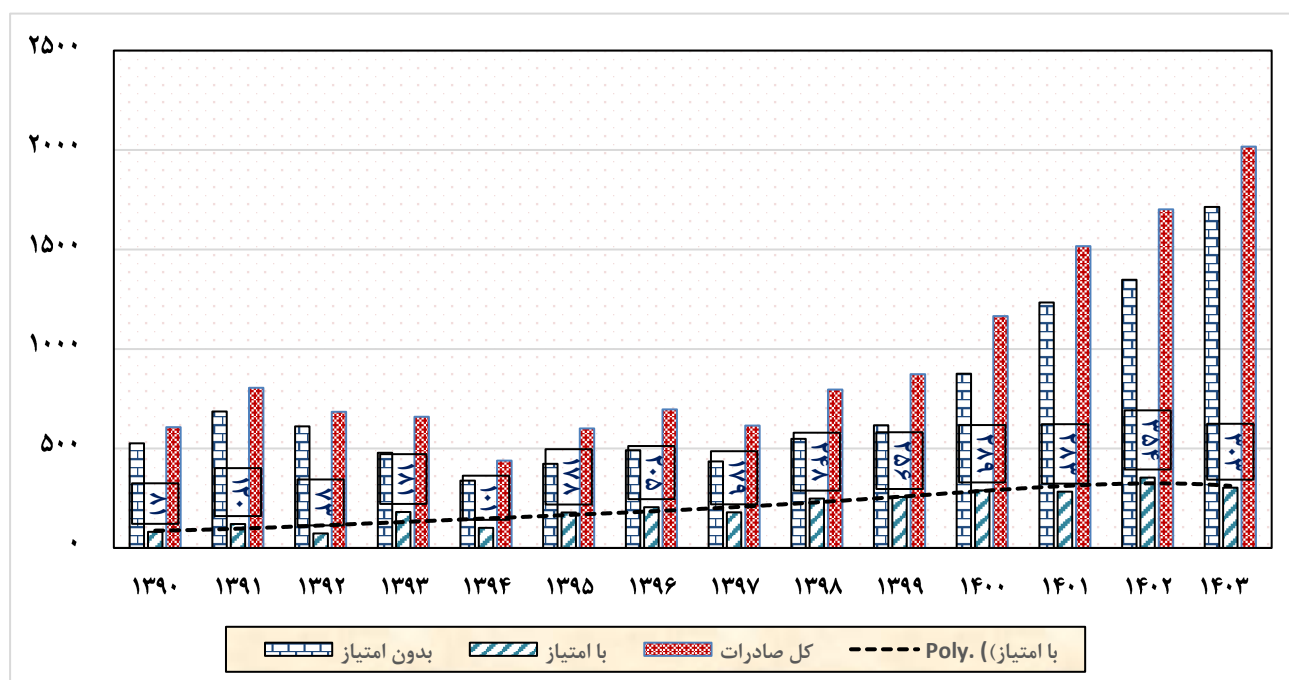
✓ بیشترین صادرات ایران به کشور قزاقستان، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۳۹۰ (۳۲۱ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۹ (۱۹ میلیون دلار) بوده است. همچنین، صادرات با امتیاز به این کشور در سال ۱۳۹۴ به حداکثر خود (۱۰۷ میلیون دلار) رسیده و در سال ۱۳۹۰ به حداقل خود (۱۳ میلیون دلار) کاهش یافته است.

✓ بیشترین صادرات ایران به کشور قرقیزستان، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۳۹۰ (۳۰ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۶ (۱ میلیون دلار) بوده است. صادرات با امتیاز به این کشور نیز در سال ۱۴۰۰ به حداکثر خود (۴۹ میلیون دلار) رسیده و در سال ۱۳۹۴ به حداقل خود (۴ میلیون دلار) کاهش یافته است.

✓ بیشترین صادرات ایران به کشور روسیه، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۴۰۲ (۷۴۴ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۰ (۳۲۱ میلیون دلار) بوده است. همچنین، صادرات با امتیاز به این کشور در سال ۱۴۰۲ به حداکثر خود (۱,۳۴۸ میلیون دلار) رسیده و در سال ۱۳۹۰ به حداقل خود (۵۰ میلیون دلار) کاهش یافته است.

به‌طور کلی، روند صادرات کالاهای با امتیاز و بدون امتیاز ایران به اکثر کشورهای مزبور نشان‌دهنده روند صعودی است، به‌ویژه در مورد روسیه که بالاترین مقادیر واردات از ایران را در بین کشورها دارد (بیشترین واردات بدون امتیاز: ۷۴۴ میلیون دلار در سال ۱۴۰۲ و بیشترین واردات با امتیاز: ۱,۳۴۸ میلیون دلار در سال ۱۴۰۲). ارمنستان و قزاقستان نیز روند مثبتی را در واردات از ایران نشان می‌دهند (در بین کالاهای بدون امتیاز، واردات ارمنستان از ایران بین ۹۶ تا ۴۶۱ میلیون دلار و واردات قزاقستان بین ۱۹ تا ۳۲۱ میلیون دلار بوده است. همچنین در بین کالاهای با امتیاز، واردات ارمنستان از ایران بین ۶ تا ۲۴ میلیون دلار و واردات قزاقستان بین ۱۳ تا ۱۰۷ میلیون دلار است)، اگرچه قزاقستان نوسانات بیشتری را تجربه کرده است (کمترین واردات بدون امتیاز قزاقستان: ۱۹ میلیون دلار در سال ۱۳۹۹). بلاروس و قرقیزستان نیز نوسانات قابل توجهی در واردات از ایران داشته‌اند (در بین کالاهای بدون امتیاز، واردات بلاروس بین ۱ تا ۱۲ میلیون دلار و واردات قرقیزستان نیز بین ۱ تا ۳۰ میلیون دلار است، همچنین کمترین واردات بدون امتیاز بلاروس: ۱ میلیون دلار در سال ۱۳۹۶ و قرقیزستان: ۱ میلیون دلار در سال ۱۳۹۶) بوده، اما به‌طور کلی واردات کشورهای مذکور از ایران روند صعودی را نشان می‌دهند.

درمجموع می‌توان گفت که صادرات ایران به این کشورها به‌طور کلی در حال افزایش است و این امر ممکن است ناشی از بهبود روابط تجاری به‌واسطه انعقاد موافقت‌نامه تشکیل منطقه آزاد تجاری بین ایران و کشورهای مزبور، افزایش تقاضا یا عوامل اقتصادی دیگر باشد.

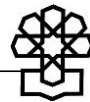
شکل ۶. نمودار عملکرد صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا ۱۳۹۰-۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

مطابق با ارقام شکل ۶:

در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳ صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا مسیر روبه‌رشد و نسبتاً پایداری را تجربه کرده است؛ مسیری که بازتاب‌دهنده تغییر جهت‌گیری‌های سیاست تجاری ایران به سمت پیمان‌های منطقه‌ای است. با این حال، تحلیل دقیق‌تر بخش صادرات با امتیاز شده نشان می‌دهد که این روند فاقد پایداری صعودی مورد انتظار بوده است. اگرچه استفاده از این امتیازات از سال ۱۳۹۸ تا سال ۱۴۰۳ در مجموع در سطحی بالاتر از سال‌های پیش از خود قرار داشته، اما رشد مستمر و چشمگیری مشاهده نشده است؛ به طوری که در مقاطع زمانی خاص، نه فقط شتاب رشد متوقف شده، بلکه ارقام ثبت شده در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۳ نسبت به سال‌های پیش از خود (۱۴۰۰ و ۱۴۰۲) با کاهش مواجه شده‌اند که این امر نشان‌دهنده ناپایداری در بهره‌برداری از توافقات تعرفه‌ای است.

افزایش صادرات کل در این دوره، بیش از آنکه متأثر از صادرات با امتیاز باشد، بیانگر تطبیق کلی سبد صادراتی ایران با نیازهای این بازارهاست. در این بازه، سهم کالاهای دارای مزیت نسبی - به‌ویژه فراورده‌های پتروشیمی، فلزات اساسی و محصولات کشاورزی - افزایش یافته و این امر نشان‌دهنده حرکت به سمت کالاهای رقابت‌پذیرتر است. با وجود این، نوسانات در بهره‌گیری از امتیازات تعرفه‌ای نشان می‌دهد که زنجیره ارزش صادراتی هنوز به‌طور کامل بر بسترهای قانونی و توافقات تجاری سوار نشده و رقابت‌پذیری کالاها همچنان به‌شدت تحت تأثیر متغیرهای برون‌زا و موانع غیرتعرفه‌ای است که مانع از تداوم نرخ رشد در بخش کالاهای دارای امتیاز شده است.

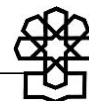
در نهایت، رشد روابط تجاری با این مجموعه کشورها پیامدهای ژئواقتصادی قابل توجهی داشته است. در سال‌های اخیر، ایران تلاش کرده است محدودیت‌های مالی و تحریمی را از طریق تقویت روابط با شرکای تجاری منطقه مدیریت

کند تا بخشی از مبادلات خارجی خود را مستقل از ساختارهای مالی متعارف انجام دهد. با این حال، کاهش‌های مقطعی در صادرات با امتیاز نشان می‌دهد که برای تبدیل شدن این روابط به یک جریان تجاری مستمر و پیش‌بینی‌پذیر، صرف وجود توافقات کافی نیست؛ بلکه رفع موانع لجستیکی، کاهش هزینه‌های مبادله و بهبود کیفیت کانال‌های بانکی برای حفظ شتاب صادرات در سال‌های آتی و جبران نوسانات مشاهده‌شده، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

جدول ۳۰. تغییرات صادرات ایران به کشورهای عضو اوراسیا (با امتیاز و بدون امتیاز) از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳ (درصد) [۸]

کشور	کل اوراسیا			روسیه			قرقیزستان			قزاقستان			بلاروس			ارمنستان		
	صادرات	با امتیاز	بدون امتیاز	صادرات	با امتیاز	بدون امتیاز	صادرات	با امتیاز	بدون امتیاز	صادرات	با امتیاز	بدون امتیاز	صادرات	با امتیاز	بدون امتیاز	صادرات	با امتیاز	بدون امتیاز
۱۳۹۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۳۹۱	۳۳	۴۸	۳۰	۳۵	۵۶	۳۱	۸	۱۰	۷	۵۹	۵۴	۶۲	۵۰	۰	۲۵	۱۳	۲۵	
۱۳۹۲	-۱۵	-۳۹	-۱۱	-۳۶	-۵۹	-۳۲	-۲	-۱۸	۰	-۲	۱۰	۵۹	-۱۰۰	-۴۰	-۱۲	-۱۰	-۱۳	
۱۳۹۳	-۴	۱۴۸	-۲۲	-۱۰	۶۹	-۱۹	-۱۰	۳۳	-۲۲	-۳	۳۸۶	-۴۸	-	۳۳	۱۵	-۲۲	۱۸	
۱۳۹۴	-۳۳	-۴۴	-۲۹	-۳۹	-۳۵	-۴۰	-۴۲	-۶۷	-۲۸	-۳۴	-۴۸	-۲۰	-۱۰۰	۰	-۱۷	-۱۴	-۱۷	
۱۳۹۵	۳۷	۷۶	۲۵	۲۶	۱۱۱	۴	۲۳	۷۵	۱۱	۲۷	۶۳	۲	-	-۵۰	۷۵	۰	۸۰	
۱۳۹۶	۱۶	۱۵	۱۶	۳۰	۳۱	۳۰	۴۴	۷۱	۳۵	-۳	-۱۵	۱۱	-	-۵۰	۱۳	۲۳۳	۶	
۱۳۹۷	-۱۲	-۱۳	-۱۱	۰	۲۰	-۱۱	-۱۰	-۲۵	-۴	-۲۱	-۵۲	۴	۰	۱۰۰	-۲۱	-۱۵	-۲۱	
۱۳۹۸	۲۹	۳۹	۲۶	۶۲	۳۶	۷۹	۸۶	۳۰۰	۱۲	-۲	۵	-۵	۱۰۰	۴۰۰	-۱۹	-۲۹	-۱۸	
۱۳۹۹	۱۰	۳	۱۳	۹	-۱۴	۲۱	-۲۹	-۲۵	-۳۴	۲۹	۹۰	۳	۲۰۰	۵۰	۶	۸	۶	
۱۴۰۰	۳۳	۱۳	۴۲	۱۶	۲۱	۱۴	۷۲	۸۱	۵۸	۱۱	-۳۴	۴۷	-۳۳	-۱۳	۱۲۰	۸۵	۱۲۴	
۱۴۰۱	۳۰	-۲	۴۱	۳۰	۱۲	۳۷	-۱۰	-۳۳	۲۷	۶	-۱۲	۱۲	-۲۵	-۸	۵۹	-۱۳	۶۵	
۱۴۰۲	۱۲	۲۵	۹	۲۸	۲۱	۳۱	۱۴	۴۲	-۱۱	۱۱	۴۲	۳	۶۷	۳۳	-۱۴	-۵	-۱۴	
۱۴۰۳	۱۹	-۱۴	۲۷	۱۶	-۱۲	۲۵	۳۷	-۴۰	۱۴۴	۲۷	-۵	۳۹	۰	۰	۱۷	-۵	۱۸	

مطابق با ارقام جدول ۳۰:

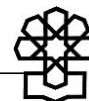
در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳، صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا مسیر پرنوسانی را تجربه کرده است؛ مسیری که بیش از آنکه حاصل یک روند صعودی هموار باشد، بازتاب‌دهنده تأثیرپذیری بالای تجارت خارجی ایران از متغیرهای کلان اقتصادی است. تحلیل ارقام جدول ۳۰ نشان می‌دهد که پس از آغاز اجرای موافقت‌نامه تجارت ترجیحی در سال ۱۳۹۸، انتظار می‌رفت «صادرات با امتیاز» به موتور محرک اصلی تجارت با این منطقه تبدیل شود، اما داده‌ها حاکی از آن است که این بخش فاقد پایداری صعودی لازم بوده است. به طوری که در سال‌های ۱۴۰۱ (با کاهش ۲ درصدی) و ۱۴۰۳ (با کاهش ۱۴ درصدی در بخش با امتیاز)، روند صادرات در این بخش نه فقط دچار توقف شده، بلکه با افت نسبت به سال‌های پیش از خود (۱۴۰۰ و ۱۴۰۲) مواجه شده است. این نوسانات نشان می‌دهد که بهره‌برداری از امتیازات تعرفه‌ای هنوز به جریان مستمری تبدیل نشده است و همچنان در چرخه‌های نزولی متوقف می‌شود.

افزایش صادرات کل در سال‌های اخیر، بیش از آنکه تابع مستقیم «صادرات با امتیاز» باشد، متأثر از توان رقابتی کالاها در بستری فراتر از توافقات قراردادی است. در این بازه، بخش «بدون امتیاز» نشان‌دهنده تاب‌آوری بیشتری در حفظ سهم بازار بوده است. نوسانات مشاهده شده در ارقام جدول ۳۰، به‌ویژه در بخش امتیازات، گویای آن است که زنجیره ارزش صادراتی ایران هنوز به‌طور کامل بر بسترهای قانونی موافقت‌نامه سوار نشده است. در واقع، صادرات با امتیاز به‌شدت تحت تأثیر موانع غیرتعرفه‌ای، هزینه‌های سربار لجستیکی و نوسانات ارزی قرار دارد که مانع از آن شده است تا توافقات تجاری بتوانند به روند رشد پایدار و پیش‌بینی‌پذیری منجر شوند.

در نهایت، تجارت با این اتحادیه پیامدهای ژئواقتصادی ویژه‌ای برای ایران داشته و به‌عنوان ابزاری برای مدیریت ریسک‌های مالی در شرایط تحریمی عمل کرده است. با این حال، کاهش‌های مقطعی در ارقام «صادرات با امتیاز» (مانند سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۳) نشان می‌دهد که برای تبدیل این روابط به یک جریان صادراتی مستمر، صرفاً انعقاد موافقت‌نامه کافی نیست. برای جبران این نوسانات و عبور از وضعیت موجود، اصلاح ساختارهای مالی، تسهیل فرایندهای گمرکی و رفع گلوگاه‌های لجستیکی برای تبدیل «امتیازات تعرفه‌ای» به «مزیت‌های واقعی صادراتی»، ضرورتی است که برای حفظ شتاب رشد در سال‌های آتی باید به آن توجه ویژه داشت.

جدول ۳۱. عملکرد واردات ایران از کشورهای عضو اوراسیا طی سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۰ (میلیون دلار) [۸]

کشور سال	کل اوراسیا			روسیه			قرقیزستان			قزاقستان			بلاروس			ارمنستان		
	کل واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	کل واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	کل واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	کل واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	کل واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	کل واردات	با امتیاز	بدون امتیاز
۱۳۹۰	۱۰۰۰۶	۲۴۴	۷۶۲	۷۷۴	۱۷۶	۵۹۷	۵	۱	۴	۱۳۶	۳۱	۱۰۵	۵۹	۳۶	۲۳	۳۳	۰	۳۳
۱۳۹۱	۱۰۹۷۶	۵۵۷	۱۰۴۱۹	۱۰۶۳۹	۴۴۳	۱۰۱۹۷	۶	۰	۶	۱۹۳	۶۸	۱۲۵	۱۰۶	۴۶	۶۰	۳۲	۰	۳۲
۱۳۹۲	۱۰۱۳۲	۲۲۷	۹۰۵	۷۴۷	۱۷۴	۵۷۳	۴	۰	۴	۲۴۶	۱۹	۲۲۸	۱۰۶	۳۳	۷۳	۲۹	۱	۲۷
۱۳۹۳	۸۸۶	۳۱۶	۵۷۰	۶۴۷	۲۵۰	۳۹۷	۴	-	۴	۱۷۹	۵۱	۱۲۸	۳۶	۱۳	۲۳	۲۰	۲	۱۷
۱۳۹۴	۷۲۳	۲۶۳	۴۶۰	۵۷۷	۱۹۹	۳۷۷	۲	۰	۲	۱۰۶	۴۴	۶۲	۲۵	۱۴	۱۱	۱۳	۶	۷
۱۳۹۵	۱۰۸۰۸	۵۱۷	۱۰۲۹۲	۱۰۵۴۴	۳۵۰	۱۰۱۹۴	۳	۲	۳	۲۱۱	۱۳۸	۷۳	۲۹	۱۵	۱۴	۲۱	۱۳	۸
۱۳۹۶	۸۱۹	۵۳۷	۲۸۳	۶۸۹	۴۲۸	۲۶۱	۶	۶	۶	۶۷	۶۰	۷	۳۲	۲۴	۸	۱۹	۶	۶
۱۳۹۷	۱۰۴۹۹	۸۶۹	۶۳۰	۱۰۳۵۴	۷۴۰	۶۱۴	۱۲	۱۱	۱۲	۸۷	۸۰	۷	۲۳	۲۰	۳	۱۷	۵	۵
۱۳۹۸	۱۰۳۳۵	۹۵۴	۳۸۲	۱۰۱۶۵	۸۳۰	۳۳۵	۱۱	۸	۱۱	۱۰۵	۹۴	۱۱	۱۴	۱۱	۳	۴۱	۱۰	۳۰
۱۳۹۹	۱۰۱۰۰	۴۵۲	۶۴۸	۱۰۰۳۰	۴۲۰	۶۱۰	۵	۱	۵	۳۷	۲۵	۱۲	۹	۴	۵	۱۷	۰	۱۷
۱۴۰۰	۱۰۷۷۴	۴۵۶	۱۰۳۱۸	۱۰۶۶۳	۴۱۸	۱۰۲۴۴	۳	۰	۳	۷۹	۳۱	۴۸	۱۰	۶	۴	۲۰	۱	۱۹
۱۴۰۱	۱۰۷۸۲	۳۷۹	۱۰۴۰۳	۱۰۵۸۲	۳۰۹	۱۰۲۷۳	۸	۱	۸	۱۳۳	۳۶	۹۸	۴۴	۳۳	۱۱	۱۴	۰	۱۴
۱۴۰۲	۱۰۸۷۷	۶۹۸	۱۰۱۷۹	۱۰۷۰۰	۵۷۸	۱۰۱۲۲	۶	۰	۶	۶۵	۴۸	۱۷	۶۰	۵۱	۱۰	۲۵	۲۰	۲۵
۱۴۰۳	۱۰۵۰۵	۵۰۴	۱۰۰۰۱	۱۰۳۴۵	۴۱۸	۹۲۸	۳	۰	۳	۶۱	۵۲	۱۰	۴۰	۳۳	۷	۵۴	۱	۵۴

مطابق با ارقام جدول ۳۱:

✓ بیشترین واردات ایران از کشور ارمنستان، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۳۹۰ (۳۳ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۷ (۵ میلیون دلار) بوده است. همچنین، واردات با امتیاز از این کشور در سال ۱۴۰۲ به حداکثر خود (۲۰ میلیون دلار) رسیده و در سال ۱۳۹۹ به حداقل خود (کمتر از نیم میلیون دلار) کاهش یافته است.

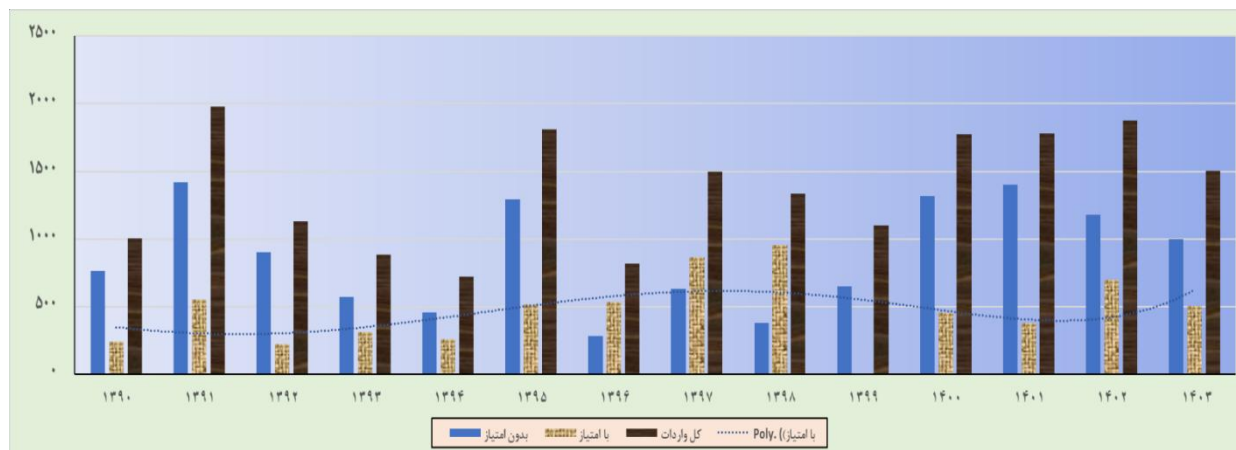
✓ بیشترین واردات ایران از کشور بلاروس، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۳۹۲ (۷۳ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۸ (۳ میلیون دلار) بوده است. واردات با امتیاز از این کشور نیز در سال ۱۴۰۲ به حداکثر خود (۵۱ میلیون دلار) رسیده و در سال‌های ۱۳۹۹ به حداقل خود (۴ میلیون دلار) کاهش یافته است.

✓ بیشترین واردات ایران از کشور قزاقستان، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۳۹۲ (۲۲۸ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ (۷ میلیون دلار) بوده است. همچنین، واردات با امتیاز از این کشور در سال ۱۳۹۵ به حداکثر خود (۱۳۸ میلیون دلار) رسیده و در سال ۱۳۹۲ به حداقل خود (۱۹ میلیون دلار) کاهش یافته است.

✓ بیشترین واردات ایران از کشور قرقیزستان، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۴۰۱ (۸ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۶ (کمتر از نیم میلیون دلار) بوده است. واردات با امتیاز از این کشور نیز در سال ۱۳۹۷ به حداکثر خود (۱۱ میلیون دلار) رسیده و در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۲ به حداقل خود (کمتر از نیم میلیون دلار) کاهش یافته است.

✓ بیشترین واردات ایران از کشور روسیه، درخصوص کالاهای بدون امتیاز مربوط به سال ۱۴۰۱ (۱۲۷۳ میلیون دلار) و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۶ (۲۶۱ میلیون دلار) بوده است. همچنین، واردات با امتیاز از این کشور در سال ۱۳۹۸ به حداکثر خود (۸۳۰ میلیون دلار) رسیده و در سال ۱۳۹۲ به حداقل خود (۱۷۴ میلیون دلار) کاهش یافته است.

به‌طور کلی، روند واردات کالاهای با امتیاز و بدون امتیاز ایران از اکثر کشورهای مزبور نشان‌دهنده روندی نامنظم است. در مجموع، روند واردات کل اوراسیا در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳ نوسانات قابل توجهی را نشان می‌دهد. این نوسانات می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی از جمله تغییرات اقتصادی، تحریم‌ها و بهبود یا کاهش روابط تجاری باشد. به‌رغم نوسانات، روند کلی از سال ۱۳۹۵ به بعد نشان‌دهنده افزایش واردات است.

شکل ۷. نمودار عملکرد واردات ایران از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا ۱۳۹۰-۱۴۰۳ (میلیون دلار) [۸]

مطابق با ارقام شکل ۷:

نمودار و داده‌های ارائه شده نشان می‌دهند که واردات ایران از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲ با نوسانات قابل توجهی همراه بوده است. در دسته کالاهای با امتیاز، واردات از ۲۴۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۸ به اوج ۹۵۴ میلیون دلاری در سال ۱۳۹۹ رسیده و سپس به ۵۰۴ میلیون دلار در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. در دسته کالاهای بدون امتیاز نیز، واردات از ۷۹۳ میلیون دلار در سال ۱۳۹۸ به اوج ۱،۶۲۸ میلیون دلاری در سال ۱۳۹۹ رسیده و سپس به ۱،۵۰۵ میلیون دلار در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. به‌طور کلی، هر دو دسته کالایی در این دوره با نوسانات قابل توجهی مواجه بوده‌اند و واردات در سال ۱۳۹۹ به اوج خود رسیده و در سال‌های بعد کاهش یافته است.

شایان ذکر است کاهش واردات ایران از اوراسیا از سال ۱۳۹۹ به بعد، ناشی از عوامل متعددی بوده است. تشدید تحریم‌های اقتصادی، به‌طور مستقیم بر دسترسی ایران به کالاهای اساسی و فناوری از این منطقه تأثیر گذاشته و حجم و تنوع واردات را کاهش داده است. رکود اقتصادی در ایران و کشورهای اوراسیا نیز به کاهش قدرت خرید و تقاضا برای واردات منجر شده است. مشکلات ارزی در ایران، با افزایش قیمت ارز و کاهش توانایی پرداخت، این وضعیت را تشدید کرده است. اختلال در زنجیره تأمین جهانی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹ و سایر بحران‌ها نیز با تأخیر در تحویل کالاها و افزایش هزینه‌ها، بر واردات تأثیر منفی گذاشته است. در نهایت، با توجه به وضعیت اقتصادی و محدودیت‌های تحریم، تقاضا برای واردات کالاهای مختلف از اوراسیا در ایران کاهش یافته است. این عوامل در کنار یکدیگر، موجب کاهش واردات ایران از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در سال‌های ۱۳۹۹ به بعد شده است.

جدول ۳۲. تغییرات واردات ایران از کشورهای عضو اوراسیا (با امتیاز و بدون امتیاز) از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳ (درصد) [۸]

کشور سال	کل اوراسیا			روسیه			قرقیزستان			قزاقستان			بلاروس			ارمنستان		
	واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	واردات	با امتیاز	بدون امتیاز	واردات	با امتیاز	بدون امتیاز
۱۳۹۰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۳۹۱	۹۶	۱۲۸	۸۶	۱۱۲	۱۵۲	۱۰۱	۲۰	-۱۰۰	۵۰	۴۲	۱۱۹	۱۹	۸۰	۲۸	۱۶۱	-۳	-	
۱۳۹۲	-۴۳	-۵۹	-۳۶	-۵۴	-۶۱	-۵۲	-۳۳	-	-۳۳	۲۷	-۷۲	۸۲	۰	-۲۸	۲۲	-۱۶	-	
۱۳۹۳	-۲۲	۳۹	-۳۷	-۱۳	۴۴	-۳۱	۰	-	۰	-۲۷	۱۶۸	-۴۴	-۶۶	-	-۶۸	۱۰۰	-۳۷	
۱۳۹۴	-۱۸	-۱۷	-۱۹	-۱۱	-۲۰	-۵	-۵۰	-	-۵۰	-۴۱	-۱۴	-۵۲	-۳۱	۸	-۵۲	-۵۹	۲۰۰	
۱۳۹۵	۱۵۰	۹۷	۱۸۱	۱۶۸	۷۶	۲۱۷	۵۰	-	۰	۹۹	۲۱۴	۱۸	۱۶	-	۲۷	۱۱۷	۱۴	
۱۳۹۶	-۵۵	۴	-۷۸	-۵۵	۲۲	-۷۸	۱۰۰	۲۰۰	-۱۰۰	-۶۸	-۵۷	-۹۰	۱۰	-	-۴۳	۴۶	-۲۵	
۱۳۹۷	۸۳	۶۲	۱۲۳	۹۷	۷۳	۱۳۵	۱۰۰	۸۳	-	۳۰	۳۳	۰	-۲۸	-۱۷	-۶۳	-۱۱	-۱۷	
۱۳۹۸	-۱۱	۱۰	-۳۹	-۱۴	۱۲	-۴۵	-۸	-۲۷	۲۰۰	۲۱	۱۸	۵۷	-۳۹	-۴۵	۰	۷۸	۵۰۰	
۱۳۹۹	-۱۸	-۵۳	۷۰	-۱۲	-۴۹	۸۲	-۵۵	-۸۸	۳۳	-۶۵	-۷۳	۹	-۳۶	-۶۴	۶۷	-۱۰۰	-۴۳	
۱۴۰۰	۶۱	۱	۱۰۳	۶۱	۰	۱۰۴	-۴۰	-۱۰۰	-۵۰	۱۱۴	۲۴	۳۰۰	۱۱	۵۰	-۲۰	-	۱۲	
۱۴۰۱	۰	-۱۷	۶	-۵	-۲۶	۲	۱۶۷	-	۳۰۰	۶۸	۱۶	۱۰۴	۳۴۰	۴۵۰	۱۷۵	-۱۰۰	-۲۶	
۱۴۰۲	۵	۸۴	-۱۶	۷	۸۷	-۱۲	-۲۵	-۱۰۰	-۳۸	-۵۱	۳۳	-۸۳	۳۶	۵۵	-۹	۲۲۱	۷۹	
۱۴۰۳	-۲۰	-۲۸	-۱۵	-۲۱	-۲۸	-۱۷	-۵۰	-	-۴۰	-۶	۸	-۴۱	-۳۳	-۳۵	-۳۰	۲۲	۱۱۶	

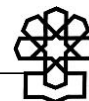
عملکرد واردات ایران از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در بازه سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۳، نشان‌دهنده نوسانات قابل‌ملاحظه و الگوهای متغیر در واردات با امتیاز و بدون امتیاز است. این نوسانات بازتابی از تغییر در ساختار سیاست‌های تعرفه‌ای، اجرای تدریجی موافقت‌نامه ترجیحی و شرایط اقتصاد داخلی و منطقه‌ای در این دوره محسوب می‌شود. داده‌ها بیانگر تطبیق مرحله‌ای ایران با نظام تجاری اوراسیا و اثرپذیری این روابط از تغییرات سیاسی و لجستیکی بین‌المللی هستند.

جدول ۳۲ تحلیل روند کلی و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر واردات ایران از اتحادیه اقتصادی اوراسیا (۱۳۹۰-۱۴۰۳) ارائه می‌کند. مطابق ارقام این جدول، ساختار وارداتی ایران از اوراسیا به‌شدت تحت سلطه روسیه قرار دارد؛ به‌طوری‌که در اغلب سال‌های مورد بررسی، ۷۵ تا ۹۰ درصد از کل واردات ایران از این اتحادیه از مبدأ روسیه بوده است. حجم واردات از روسیه از حدود ۷۷۴ میلیون دلار در سال ۱۳۹۰ آغاز شده و با نوسانات شدید، به اوج خود در سال‌های ۱۳۹۱ (۱.۶۳ میلیارد دلار)، ۱۳۹۵ (۱.۵۴ میلیارد دلار) و اخیراً در سال ۱۴۰۲ (۱.۷ میلیارد دلار) رسیده است. این روند نوسانی، مستقیماً با شرایط ژئوپلیتیک و تحریم‌ها همبستگی دارد: افزایش ناگهانی واردات در اوج دور اول تحریم‌های بانکی در سال ۱۳۹۱، افت شدید در دوره‌های مذاکرات هسته‌ای (سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲)، جهش دوباره در دوره پس‌ابرجام (سال ۱۳۹۵) و رشد قوی در سال‌های اخیر (۱۴۰۲-۱۴۰۰) که هم‌زمان با تشدید جنگ روسیه-اوکراین و تلاش‌های متقابل برای تعمیق روابط تجاری و دور زدن تحریم‌های غربی است. واردات از روسیه در سال ۱۴۰۳ به ۱.۳۴ میلیارد دلار کاهش یافته است که می‌تواند نشان‌دهنده تغییر در تقاضای داخلی یا اختلالات لجستیکی/مالی مقطعی باشد.

قزاقستان با فاصله زیاد، دومین تأمین‌کننده مهم ایران در اوراسیا است. واردات از این کشور نوساناتی بین ۶۰ تا ۲۴۶ میلیون دلار (اوج در سال ۱۳۹۲) داشته است، که عمدتاً به دلیل سهم بزرگ غلات و محصولات معدنی قزاقستان است. در مقابل، بلاروس و قرقیزستان سهم بسیار کوچک‌تری دارند. واردات از بلاروس (بین ۹ تا ۱۰۶ میلیون دلار) بیشتر ماهیت سفارش‌های مقطعی برای کالاهای صنعتی یا نهاده‌های خاص را دارد. واردات از قرقیزستان نیز با ارقام ۳ تا ۱۲ میلیون دلار، نقشی حاشیه‌ای در سبد کلی واردات ایران از این اتحادیه ایفا می‌کند.

یکی از یافته‌های کلیدی این جدول، وضعیت واردات از ارمنستان است. درحالی‌که کل واردات از ارمنستان از ۴۵ میلیون دلار در سال ۱۴۰۲ به ۵۵ میلیون دلار در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته، رقم واردات با امتیاز ترجیحی (ذیل موافقت‌نامه اوراسیا-ایران) سقوطی ناگهانی را تجربه کرده است: از ۲۰ میلیون دلار در سال ۱۴۰۲ به فقط ۱ میلیون دلار در سال ۱۴۰۳. استفاده از سازوکار «با امتیاز» تعرفه‌ای در طول دوره بررسی شده ناهمگون بوده است. استفاده از امتیازات تعرفه‌ای در واردات از روسیه سهم بزرگی داشته و در برخی سال‌ها به بیش از ۷۰۰ میلیون دلار رسیده است که نشان‌دهنده اهمیت این موافقت‌نامه در تجارت دوجانبه است. اما در کشورهای کوچک‌تر، میزان استفاده از ترجیحات تعرفه‌ای نوسان شدید و غیرقابل پیش‌بینی دارد (مانند جهش و سقوط در ارمنستان). این امر به عدم ثبات در استفاده از این ابزار یا موانع اداری/اطلاعاتی در طرفین اشاره دارد.

به‌طور خلاصه، ساختار واردات ایران از اوراسیا دارای سه ویژگی اساسی است: تمرکز شدید بر روسیه، نوسانات مقطعی بر اثر تحریم‌ها و تغییرات ژئوپلیتیک و بهره‌برداری نامتوازن از نظام تعرفه ترجیحی. وابستگی سنگین به روسیه، ریسک

تمرکز بالایی را تحمیل می‌کند و در کنار تحلیل‌های قبلی پتانسیل صادراتی، ایران باید با استفاده از شکاف‌های تحقق‌نیافته صادراتی (به‌ویژه در روسیه و ارمنستان)، تراز تجاری و استفاده متقابل از رژیم ترجیحی را بهبود بخشد. وضعیت ارمنستان در سال ۱۴۰۳ نیز، نیاز به پایش فنی تحلیل روند تجارت و صحت طبقه‌بندی تعرفه‌ای و بهره‌برداری کامل از موافقت‌نامه ترجیحی موجود را برجسته می‌کند.

۱. واردات کالاهای با امتیاز – بیشترین و کمترین تغییرات

بررسی جدول ۳۲ نشان می‌دهد که واردات کالاهای با امتیاز در برخی دوره‌ها با رشدهای جهشی و در برخی سال‌ها با افت شدید همراه بوده است.

در میان سال‌های بررسی شده، بیشترین رشد واردات با امتیازها به این ترتیب رخ داده است:

• **روسیه در سال ۱۳۹۱ با رشد ۱۵۲ درصدی** یکی از بالاترین نرخ‌های رشد را ثبت کرده است. این افزایش ناشی از اجرای نخستین بسته‌های تجاری ترجیحی ایران و روسیه پس از توافق‌های اولیه سال ۲۰۱۱ و گسترش صادرات گندم، روغن و نهاده‌های صنعتی روسیه به ایران بود.

• **قزاقستان در سال ۱۳۹۱ با رشد ۱۱۹ درصدی** و در سال ۱۳۹۵ با جهش ۲۱۴ درصدی در رتبه‌های بعدی قرار دارد.

• **بلاروس در سال ۱۴۰۱ با افزایش ۴۵۰ درصدی واردات با امتیازها** بیشترین جهش کل دوره را داشته است. این رشد با انعقاد خطوط اعتباری دوجانبه برای واردات ماشین‌آلات کشاورزی بلاروس و اصلاح تعرفه گروه‌های **HS 8701** تا **HS 8706** هم‌زمان شد.

در مقابل، سال ۱۴۰۳ کمترین سطح واردات با امتیازها را ثبت کرده است. بیشترین کاهش از آن ارمنستان است که با افت کامل (۹۵- درصد) مواجه بوده‌اند.

افزون بر این، روسیه در سال ۱۴۰۳ با افت ۲۸- درصد در واردات با امتیازها روبه‌رو شد که عمدتاً ناشی از بازنگری فهرست ترجیحات روسیه و انتقال تمرکز تجارت ایران به واردات صنعتی غیرترجیحی (فولاد، شیمیایی‌ها و مواد خام فلزی) بود.

۲. واردات کالاهای بدون امتیاز – روندی باثبات‌تر، اما نه بدون نوسان

تغییرات واردات کالاهای بدون امتیاز نسبت به واردات ترجیحی از نوسان کمتری برخوردار بوده، اما به‌صورت دوره‌ای دستخوش جهش یا افت شده است.

بیشترین رشد واردات بدون امتیاز در کل دوره مربوط به ارمنستان در سال ۱۳۹۸ با جهش ۵۰۰ درصدی، سپس قرقیزستان در سال ۱۴۰۱ با رشد ۳۰۰ درصدی و قزاقستان در سال ۱۴۰۰ با رشد ۳۰۰ درصدی است. در رده‌های بعدی، روسیه در سال ۱۳۹۵ با رشد ۲۱۷ درصدی قرار دارد. این تغییرات ناشی از افزایش تقاضا برای کالاهای غیرترجیحی (صنعتی و مصرفی) و آثار متقابل نرخ ارز، مسیرهای لجستیکی و قیمت‌های جهانی کالاهای پایه در سال‌های مذکور بوده‌اند.

در سوی مقابل، سال ۱۴۰۳ مجدداً دوران کاهش برای اکثر کشورها بود: ارمنستان و قرقیزستان هر دو با افت ۶۰-

درصد، روسیه با کاهش ۲۸- درصد و در مجموع کل اوراسیا با کاهش ۲۰- درصد واردات بدون امتیاز روبه‌رو شدند. عوامل اصلی این افت شامل:

۱. کاهش قدرت خرید و تورم وارداتی ایران در نتیجه افت ارزش ریال در نیمه دوم ۱۴۰۲؛
 ۲. انتظار فعالان اقتصادی برای اجرای تعرفه‌های جدید FTA دائمی از اردیبهشت ۱۴۰۴ و توقف بخشی از سفارش‌ها؛

۳. تغییر ترکیب کالاهای صادراتی اوراسیا به سمت اقلام صنعتی با ارزش افزوده بالا که هنوز در فهرست ترجیحی ایران پوشش محدودی دارند.

۳. جمع‌بندی و تحلیل سیاستی

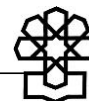
مقایسه دو دسته واردات نشان می‌دهد که دامنه نوسانات واردات با امتیاز بسیار گسترده‌تر و حساس‌تر از واردات بدون امتیاز بوده است. در واقع، تأثیر تخفیف‌های تعرفه‌ای بر رفتار تجاری ایران با کشورهای EAEU اگرچه قابل ملاحظه بوده، اما ناپایداری دوره‌ای و وابستگی به مسیرهای اجرایی باعث شده است که از ظرفیت واقعی ترجیحات تجاری هنوز به‌طور مؤثر و مفید استفاده نشود.

دوره‌های جهش بزرگ در سال‌های ۱۳۹۱، ۱۳۹۵ و ۱۴۰۱ معرف بخش‌های فعال اثرگذار سیاستی هستند، در مقابل افت‌های شدید سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ معرف دوره گذار و بازآرایی شبکه تجاری پیش از اجرای کامل FTA دائمی به حساب می‌آیند. این الگوی تطبیقی، بیانگر سنخیت بالای تحولات تجاری با چرخه‌های اجرای موافقت‌نامه‌های ترجیحی، اصلاح تعرفه‌ها و تغییر در مسیرهای ترانزیت و تأمین مالی است. به‌صورت تحلیلی می‌توان گفت:

• **رشد‌های شدید (تا ۴۵۰ درصد)** غالباً ناشی از گسترش خطوط اعتباری و تخفیف‌های تعرفه‌ای کالاهای سرمایه‌ای بوده‌اند.

• **کاهش‌های شدید (تا ۱۰۰- درصد)** بیشتر در دوران فترت بین توافق موقت و دائمی، یا تحت تأثیر شوک‌های قیمتی جهانی و مشکلات مسیر حمل‌ونقل رخ داده‌اند.

باتوجه به این تحلیل، عملکرد واردات ایران از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا نشان می‌دهد که علی‌رغم اجرای موافقت‌نامه موقت ترجیحی، رشد و روند تجارت در کالاهای مشمول امتیاز اعطایی و اخذ شده، در مجموع کمتر از کالاهای بدون امتیاز بوده است. این موضوع بیانگر آن است که اگرچه موافقت‌نامه‌های تجاری و کاهش حقوق ورودی به‌طور نظری باید به افزایش واردات کالاهای ترجیحی منجر شود، در عمل، محدودیت‌های اجرایی، ناپایداری سیاست‌های تجاری، عدم آشنایی کافی فعالان اقتصادی با سازوکارهای بهره‌برداری از امتیازات و برخی موانع غیرتعرفه‌ای، مانع از تحقق کامل این ظرفیت‌ها شده است. در نتیجه، بخش قابل توجهی از رشد واردات همچنان در کالاهای خارج از فهرست امتیازی متمرکز است و کالاهای دارای ترجیح نتوانسته‌اند سهم متناسبی از جریان واردات را به خود اختصاص دهند.

برای بهبود عملکرد واردات و کاهش نوسانات، پیشنهاد می‌شود که ثبات در سیاست‌های تجاری ایجاد شود تا تغییرات ناگهانی و شدید کاهش یابد. همچنین، آموزش و اطلاع‌رسانی به تجار درباره مزایای موافقت‌نامه‌ها و نحوه استفاده از آن می‌تواند به بهره‌برداری بهتر از امتیازات کمک کند. علاوه بر این، تنوع بخشیدن به محصولات وارداتی و کاهش وابستگی به بازارهای خاص می‌تواند به افزایش پایداری واردات کمک کند. در نهایت، پایش مستمر بازارها و تطبیق استراتژی‌های وارداتی با شرایط روز می‌تواند به بهبود عملکرد واردات و کاهش نوسانات منجر شود.

در مجموع، اگرچه موافقت‌نامه موقت ۱۳۹۸ زمینه‌ساز ورود ایران به فضای اقتصادی اوراسیا شد، موافقت‌نامه دائم سال ۱۴۰۳ این بستر را از حالت محدود و آزمایشی خارج کرده و با پوشش گسترده‌تر کالاها، عمق بخشی در کاهش تعرفه‌ها و افزودن ابعاد غیرتعرفه‌ای، امکان بهره‌برداری گسترده‌تری از ظرفیت‌های این اتحادیه را فراهم آورده است و می‌توان امیدوار بود در سال‌های آتی و با بهره‌مندی از مزایای این موافقت‌نامه تجارت ایران و کشورهای عضو این اتحادیه تقویت شود.

۱۰. جمع‌بندی و ارائه پیشنهاد

همان‌گونه که در این گزارش به تفصیل توضیح داده شد، جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا از ظرفیت‌های گسترده و مکملی برای همکاری اقتصادی برخوردارند، باین حال و با وجود اجرای موافقت‌نامه موقت ترجیحی طی سال‌های اخیر، میزان رشد و روند مبادلات در کالاهایی که مشمول امتیازات اعطایی یا دریافتی بوده‌اند، در مجموع کمتر از کالاهای فاقد این امتیازات گزارش شده است. این امر نشان می‌دهد که هرچند در چارچوب نظری، توافقات تجاری و کاهش تعرفه‌های ورودی باید به افزایش واردات اقلام ترجیحی بینجامد، در عرصه عملی مانند چالش‌های اجرایی، بی‌ثباتی در سیاست‌های تجاری، آگاهی ناکافی فعالان اقتصادی از شیوه بهره‌گیری از این امتیازات و همچنین وجود موانع غیرتعرفه‌ای، از بهره‌برداری کامل از ظرفیت‌های پیش‌بینی شده پیشگیری کرده‌اند. از این رو، بخش عمده‌ای از افزایش واردات همچنان به کالاهای خارج از فهرست ترجیحی اختصاص یافته و اقلام دارای مزیت تعرفه‌ای نتوانسته‌اند سهمی متناسب با انتظار از جریان واردات کسب کنند. با توجه به این تحلیل می‌توان امید داشت اجرای کامل و کارآمد موافقت‌نامه تجارت آزاد دائمی، زمینه‌ساز رشد، تنوع‌بخشی و توسعه پایدار اقتصادی برای هر دو طرف شود. این موافقت‌نامه که گامی اساسی در راستای کاهش تعرفه‌ها، تسهیل رویه‌های گمرکی و ایجاد چارچوب حقوقی برای همکاری‌های اقتصادی است، می‌تواند با انجام برخی اقدامات سیاستی و اصلاحات، روند تجارت طرفین را صعودی کند.

چالش‌های موجود و مخاطرات اجرایی

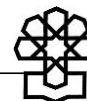
علی‌رغم افزایش حجم تجارت، مسیر پیش‌رو با موانع ساختاری همراه است. موانعی همچون عدم تطابق استانداردهای فنی، پیچیدگی‌های گمرکی و بوروکراسی اداری، ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل و لجستیک و محدودیت‌های ناشی از تحریم‌های بانکی و مالی، رشد تجارت را تحت تأثیر قرار داده است. همچنین، ضعف ساختاری در تولید و تجارت داخلی ایران از بهره‌برداری کامل فرصت‌های بازار اتحادیه اوراسیا می‌کاهد.

یکی از چالش‌های فوری، خلأ در نظارت و اجرای موافقت‌نامه است؛ از آنجایی که علی‌رغم اجرایی شدن در گمرکات، از ۲۵ اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ (در واقع سال ۱۴۰۴) موافقت‌نامه لازم‌الاجرا شده است، متولی مشخص و نهادی هماهنگ‌کننده در سطح ملی تعیین نشده است. این وضعیت ممکن است به عدم بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌ها و تبعات حقوقی و اعتباری همچون خدشه‌دار شدن اعتبار سیستم اقتصادی منجر شود.

◀ بهره‌برداری از ظرفیت‌های تجاری توافق‌نامه در عمل

هم‌اکنون صدها ردیف تعرفه‌ای از کالاهای ایرانی امکان صادرات به اتحادیه اوراسیا و سایر اعضای این بلوک را با شرایط ترجیحی فراهم کرده است؛ اما نبود برنامه بازاریابی هدفمند، عدم حضور فعال شرکت‌های ایرانی در نمایشگاه‌ها و مراکز تجاری و کمبود خدمات پشتیبان صادرات (مانند حمل‌ونقل، بیمه، خدمات بانکی و استانداردسازی) باعث شده است تا این ظرفیت به عملکرد واقعی تبدیل نشود. به همین جهت، اقدامات زیر ضروری است:

۱. ایجاد پایگاه داده شفاف، قابل جست‌وجو و به‌روزرسانی شده از تمام کالاهای مشمول تعرفه ترجیحی در توافق ایران- اتحادیه اوراسیا، به زبان‌های فارسی و روسی، در دسترس تجار و تولیدکنندگان ایرانی و اعضای اتحادیه اوراسیا.
۲. ایجاد و تقویت زیرساخت‌های صادراتی ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا از طریق ایجاد دفاتر دائمی بازرگانی ایران در مرکز این اتحادیه با مأموریت شناسایی فرصت‌های تجاری، توسعه صادرات و حضور مستمر در بازارهای اوراسیا، به همراه راه‌اندازی نمایشگاه‌های دائمی محصولات ایرانی، مراکز بسته‌بندی، صادرات مجدد و تسهیلات حمل‌ونقلی هدفمند، می‌تواند گامی اساسی در ارتقای حضور ایران در زنجیره ارزش منطقه‌ای باشد. این اقدام می‌تواند با همکاری مشترک اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، سازمان توسعه تجارت و سایر نهادهای متولی طراحی و اجرا شود.
۳. برگزاری نشست‌ها و جلسات توجیهی منطقه‌ای برای فعالان اقتصادی با حضور نمایندگان گمرک، وزارت صنعت، معدن و تجارت و اتاق‌های بازرگانی به‌منظور تبیین فرصت‌های موجود در توافق‌نامه.
۴. استفاده از نقاط استراتژیک داخل اتحادیه اوراسیا به‌عنوان پل صادراتی به سایر اعضا، از جمله روسیه، قزاقستان و بلاروس، با تمرکز بر مزایای موقعیت جغرافیایی و دسترسی آسان به شبکه اوراسیایی.
۵. تقویت ظرفیت صادرات خدمات فنی و مهندسی؛ ایران با داشتن تجربه اجرایی و هزینه‌های رقابتی در پروژه‌های عمرانی و انرژی، می‌تواند از طریق صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی و پوشش بیمه صادراتی، حضور شرکت‌های فنی را در این بازار تثبیت کند. به‌عنوان نمونه، مشارکت در پروژه‌های بزرگ مانند ساخت جاده‌های راهبردی و توسعه نیروگاه‌های بادی نشان‌دهنده توانایی ایران در این زمینه است.
۶. تقویت زیرساخت‌های ترانزیت و گمرک مرزی؛ به‌عنوان مثال، نوسازی گذرگاه‌های مهم مانند مرز نوردوز- مغری جهت تقویت نقش ایران در اتصال به مناطق قفقاز جنوبی و دریای سیاه، همراه با ایجاد مراکز لجستیکی مشترک و هماهنگی گمرکی.
۷. توسعه حوزه‌های مکمل همکاری مانند گردشگری سلامت، آموزش عالی و خدمات مالی؛ ایجاد سازوکارهایی برای تبادل ارزهای محلی یا تهاتر می‌تواند به تسهیل تجارت کمک کند.

پیشنهادهای سیاستی

باتوجه به تحلیل‌های مذکور، راهکارهای سیاستی در دو سطح ارائه می‌شوند:

الف) اقدامات فوری و نظارتی (در اولویت):

باتوجه به نقش نظارتی مجلس شورای اسلامی، کمیسیون‌های تخصصی، به‌ویژه کمیسیون اقتصادی و کمیسیون اصل نود، می‌توانند مجموعه اقداماتی را در دستور کار خود قرار دهند. این کمیسیون‌ها با استفاده از ابزارهای نظارتی، دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط را به ارائه گزارش از «آخرین وضعیت اجرایی‌سازی مفاد موافقت‌نامه و خلأهای موجود» ملزم می‌کنند. همچنین، از طریق برگزاری جلسات و مکاتبات رسمی، تعیین هرچه سریع‌تر متولی اجرای موافقت‌نامه و ارائه گزارش عملکرد را از دولت پیگیری می‌کنند تا از اجرای کامل قانون اطمینان حاصل شود.

ب) اقدامات راهبردی و بلندمدت:

- رفع موانع غیرتعرفه‌ای از طریق تسریع هماهنگ‌سازی استانداردها و روش‌های گمرکی.
 - سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل و لجستیک (به‌ویژه در مسیرهای ترانزیتی کلیدی) جهت کاهش هزینه‌ها.
 - ایجاد سازوکارهای مالی نظیر استفاده از ارزهای ملی، تهاتر کالا و بهره‌گیری از پیام‌رسان‌های مالی جایگزین مانند سامانه پیام‌رسان مالی روسیه^۱ و سیستم پرداخت بین‌بانکی چین^۲، با هدف مدیریت و خنثی‌سازی آثار تحریم‌های بانکی و ارزی، از مهم‌ترین ابزارهای همکاری مالی در چارچوب موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا به شمار می‌رود.
 - تنوع‌بخشی به سبد صادراتی با تمرکز بر کالاهایی با ارزش افزوده بالا (مانند دارو، تجهیزات پزشکی، محصولات غذایی فراوری شده، پلیمرها و خدمات فنی - مهندسی).
 - تدوین و اجرای نقشه راه همکاری اقتصادی دوجانبه با تعیین کمیته راهبری مشترک بین وزارتخانه‌ها و اتاق‌های بازرگانی برای افزایش حجم تجارت به مرز هدف تعیین‌شده در مدت‌زمان آینده.
- این مجموعه پیشنهادها و راهکارها، پایه‌ای قوی برای بهره‌برداری کامل از فرصت‌های تجاری موجود در چارچوب موافقت‌نامه تجارت آزاد ایران - اتحادیه اوراسیا ایجاد می‌کند و انتظار می‌رود با اجرای آنها، رشد تجارت و همکاری‌های اقتصادی هر دو طرف به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یابد.

1. Financial Messaging System of the Bank of Russia (SPFS)
2. Cross-Border Interbank Payment System (CIPS)

منابع و مآخذ

- [۱] صندوق بین‌المللی پول؛ کمیسیون اقتصادی اوراسیا، آمار تجارت اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو، ۲۰۲۳، برگرفته از وبگاه: Eurasian Economic Commission (EEC), Trade Statistics of the Eurasian Economic Union and Member States, 2023.
- [۲] سازمان توسعه تجارت به نشانی <http://www.tpo.ir> و آمارهای بانک جهانی www.wdi.worldbank.org
- [۳] «راهنمای جامع موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، (۱۳۹۸)، معاونت بین‌الملل اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.
- [۴] شایان ذکر است کلیه آمارهای به‌روز میلادی، در زمان تدوین گزارش فوق مربوط به سال ۲۰۲۳ است که از وب‌گاه: <https://www.trademap.org> استخراج شده است؛ اما آمار مورد استفاده براساس تاریخ شمسی از آمارهای وب‌گاه گمرک جمهوری اسلامی ایران به نشانی: <https://www.iric>
- [۵] آمار متخذه از وب‌گاه: <https://www.trademap.org>
- [۶] عسگری ارچنگی، منصور (۱۴۰۰)، موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، تهران: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، صص. ۶ و ۷.
- [۷] زاهد طلبان، علی، (۱۴۰۲)، طرح پژوهشی ارائه خدمات فوری پژوهشی، کمک‌های فنی و خدمات مشاوره‌ای به سازمان توسعه تجارت برای انعقاد موافقت‌نامه تجارت آزاد میان ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ص. ۸.
- [۸] گمرک جمهوری اسلامی ایران به نشانی وب‌گاه: <https://www.irica.ir>، محاسبات تحقیق.
- [۹] ثاقب، حسن (۱۳۹۲)، امکان‌سنجی انعقاد موافقت‌نامه تجارت آزاد بین ایران و شرکای تجاری (مطالعه موردی اندونزی)، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- [۱۰] محاسبات تحقیق براساس داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل به نشانی وب‌گاه: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm
- [11] Arnon, A., Spivak, A., & Weinblatt, J. (1995).& Meher, M., Nasution, S. I., & Nasution, A. H (2024).
- [۱۲] رضایی، رضا، امیرحسین چیدری، سید ابوالقاسم مرتضوی و شهرام محمدزاده (۱۳۹۰)؛ خدیو و عسگری (1399)
- [۱۳] معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات معاونت حقوقی ریاست جمهوری.
- [۱۴] محاسبات تحقیق براساس داده‌های مرکز تجارت بین‌الملل به نشانی وب‌گاه: <https://www.trademap.org>
- [۱۵] مرکز تجارت بین‌الملل (۲۰۲۳) (International Trade Centre – ITC)، داده‌های آماری محاسبات تحقیق برگرفته از پایگاه داده جهانی تجارت به نشانی <https://www.trademap.org>
- [16] هرورانی، حسین و همکاران (۱۳۹۹)، «آسیب‌شناسی موافقت‌نامه‌های دوجانبه ترجیحی، بازرگانی و گمرکی در تجارت خارجی کشور»، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصادی، شماره مسلسل: ۱۷۰۹۲.
- [17] International Trade Centre (ITC). *Export Potential Map – Product Gap Chart*. Available at: <https://exportpotential.intracen.org/en/products/gap-chart?fromMarker=i&exporter=364&toMarker=j&market=112&whatMarker=k>

گزیده سیاستی

با وجود ظرفیت‌های تجاری ایران و اوراسیا، نوسانات و موانع تعرفه‌ای، بانکی و استانداردها مانع توسعه است. رفع این موانع، بهبود زیرساخت و تقویت دیپلماسی اقتصادی برای جذب سرمایه و افزایش رقابت‌پذیری جهت دستیابی به رشدی پایدار ضروری است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir